

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् ६ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्राचीनव॑शं करोति देवमनु॒ष्या दि॒शो व्य॑भजन्त॒
प्राचीं॑ दे॒वा दक्षि॑णा पि॒तरः प्र॒तीचीं॑म्मनु॒ष्या उदी॑ची॑
रु॒द्रा यत्प्राचीन॑व॒शं करोति॑ दे॒वलोक॑मे॒व तद्यज॑मान॒
उ॒पाव॑र्तते॒ परि॑ श्रयत्यन्त॒र्हितो॑ हि दे॒वलोक॑ो म॒नुष्यलो॑का॒
न्नास्माल्लो॑का॒थस्वे॑तव्यमि॒वेत्याहुः॑ को हि तद्वे॒द यद्य॑मुष्मि॒ल्लोके॑
ऽस्ति॑ वा न वेति॑ दि॒क्ष्वती॑का॒शान्क॑रोति॥१॥

उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑रभिजित्यै केशश्म॒श्रु व॑पते न॒खानि॒ नि
कृ॑न्तते मृ॒ता वा ए॒षा त्वग॑मे॒ध्या यत्केशश्म॒श्रु मृ॒तामे॒व
त्वच॑ममे॒ध्याम॑प॒हत्य॑ य॒ज्ञियो॑ भू॒त्वा मे॒धमु॑पैत्यङ्गि॒रसः॑
सु॒वर्गं॑ लो॒कं यन्तो॑ऽप्सु दी॒क्षात॑पसी॒ प्रावेश॑यन्न॒प्सु स्ना॑ति
सा॒क्षादे॒व दी॒क्षात॑पसी॒ अव॑ रुन्दे ती॒र्थे स्ना॑ति ती॒र्थे हि ते
ताम्प्रावेश॑यन्ती॒र्थे स्ना॑ति॥२॥

ती॒र्थमे॒व सं॑मा॒नानां॑ भवत्य॒पोऽऽ॒ज्ञात्यन्तर॑त ए॒व मे॒ध्यो
भव॑ति वा॒संसा दी॒क्षय॑ति सौ॒म्यं वै क्षौ॑मं दे॒वता॑या सोम॑मेष
दे॒वता॑मु॒पैति॒ यो दी॒क्षते॒ सोम॑स्य त॒नूर॑सि त॒नुवं॑ मे पा॒हीत्या॑ह
स्वामे॒व दे॒वता॑मु॒पैत्यथो॑ आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्तेऽग्ने॒स्तूषा॑धानं
वा॒योर्वा॑त॒पान॑म्पितृ॒णान्नी॒विरोष॑धीनाम्प्र॒घातः॑ ॥ ३ ॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प्रा॒चीन॑ता॒नो वि॒श्वेषां॑ दे॒वाना॑मोतुर्नक्ष॑त्राणामतीक
ए॒तत्सर्व॑दे॒वत्यं॑ यद्वा॒सो यद्वा॑संसा दी॒क्षय॑ति सर्वा॑भिरे॒वैनं॑
दे॒वता॑भिर्दी॒क्षय॑ति ब॒हिःप्रा॑णो वै म॑नु॒ष्यस्त॑स्याश॑नं
प्रा॒णोऽऽ॒ज्ञाति॒ सप्रा॑ण ए॒व दी॑क्ष॒त आ॑शि॒तो भव॑ति
यावा॑ने॒वास्यं॑ प्रा॒णस्तेन॑ स॒ह मे॒धमु॒पैति॒ घृतं॑ दे॒वाना॑म्मस्तु
पितृ॒णान्निष्प॑क्क॒म्मनु॒ष्याणा॑न्तद्वै ॥ ४ ॥

ए॒तत्सर्व॑दे॒वत्यं॑ यन्न॑व॒नीतं॑ यन्न॑व॒नीते॒नाभ्य॑ङ्के सर्वा
ए॒व दे॒वताः॑ प्री॒णाति॑ प्र॒च्युतो॑ वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒कादग॑तो
दे॒वलो॒कं यो दी॑क्षि॒तोऽन्त॑रे॒व न॑व॒नीत॑न्तस्मा॒न्नव॑नीते॒नाभ्य॑ङ्के-
ऽनु॒लोमं॑ यजु॒षा व्या॑वृ॒त्या इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्तस्य॑ क॒नीनि॑का
परा॑प॒त॒त्तदा॑ञ्जनम॒भव॑द्यदाङ्के चक्षु॑रे॒व भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒ङ्के
दक्षि॑ण॒म्पूर्व॑माङ्के ॥ ५ ॥

स॒व्य॑ हि पूर्व॑मनु॒ष्या॑ आ॒ञ्जते॒ न नि धा॑वते नी॒व हि
मनु॒ष्या॑ धा॒वन्ते॒ पञ्च॒ कृत्व॒ आङ्गे॒ पञ्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः॑ पाङ्क्तौ
य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रु॒न्ध्रे परि॑मित॒माङ्गेऽप॑रि॒मित॒९ हि मनु॒ष्या॑
आ॒ञ्जते॒ सत॑ल॒याङ्गेऽप॑तूल॒या हि मनु॒ष्या॑ आ॒ञ्जते॒ व्यावृ॑त्त्यै
यदप॑तूल॒याञ्जीत॑ वज्रं इ॒व स्या॒त्सत॑ल॒याङ्गे॑ मि॒त्रत्वाय॑॥६॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सोऽ३ पोऽ३ भ्य॑म्रियत॒ तासां॑
यन्मे॑ध्यं य॒ज्ञिय॑९ सदे॑व॒मासी॑त्तदपो॒दक्राम॑त्ते॒ दर्भा॑
अ॒भवन्॒ यद॑र्भपु॒ञ्जीलैः॑ प॒वय॑ति॒ या ए॒व मे॒ध्या॑
य॒ज्ञियाः॑ सदे॑वा आप॒स्ताभि॑रे॒वैन॑म्पवयति॒ द्वाभ्यां॑
पव॑यत्यहोरा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॑म्पवयति॒ त्रिभिः॑ प॒वयति॒ त्रय॑
इ॒मे लो॒का ए॒भिरे॒वैन॑ लो॒कैः प॒वयति॒ पञ्चभिः॑॥७॥

प॒वय॑ति॒ पञ्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः॑ पाङ्क्तौ य॒ज्ञो य॒ज्ञायै॒वैन॑म्पवयति
ष॒ङ्क्तिः॑ प॒वयति॒ षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑म्पवयति॒ सप्तभिः॑
पव॑यति॒ सप्त॑ छ॒न्दा॑९सि॒ छन्दो॑भि॒रेवैन॑म्पवयति॒ नवभिः॑
पव॑यति॒ नव॑ वै पुरु॒षे प्रा॒णाः सप्रा॑णमे॒वैन॑म्पव॒
य॒त्येक॑वि॒ंशत्या॑ पव॑यति॒ दश॑ ह॒स्त्या॑ अ॒ङ्गुल॑यो दश॑
प॒द्या॑ आ॒त्मैक॑वि॒ंशो यावा॑ने॒व पुरु॑ष॒स्तमप॑रि॒वर्गम्॥८॥

पुन॒र्यति॑ चि॒त्पति॑स्त्वा पुन॒र्यति॑स्त्वा मनो॒ वै
 चि॒त्पति॑र्मन॒सैवैन॑म्पवयति वा॒क्पति॑स्त्वा पुन॒र्यति॑स्त्वा
 वा॒चैवैन॑म्पवयति दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता पुन॒र्यति॑स्त्वा सवि॒तृप्र॑सूत
 ए॒वैन॑म्पवयति॒ तस्य॑ ते पवि॒त्रप॑ते प॒वित्रे॑ण॒ यस्मै॑ कम्पुने
 तच्छ॑केय॒मित्या॑हाशिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते ॥ ९ ॥

अ॒तीका॒शान्क॑रोत्य॒वैश॑यन्ती॒र्थे स्ना॑ति प्र॒घातो॑ म॒नुष्या॑णा॒न्तद्वा आ॑ङ्गे मि॒त्रत्वाय॑
 प॒ञ्चभि॑रप॒रिर्व॑र्गम॒ष्टाच॑त्वारि॒शच्च॑ ॥ १ ॥

[१]

याव॑न्तो॒ वै दे॒वा य॒ज्ञाया॑पुन॒त॒ त ए॒वाभ॑वन् य ए॒वं वि॒द्वान्
 य॒ज्ञाय॑ पुनी॒ते भव॑त्ये॒व ब॒हिः प॑वयित्वान्तः प्र पा॑दयति
 मनु॑ष्यलो॒क ए॒वैन॑म्पवयित्वा पू॒तन्दे॑वलोकम्प्र ण॑यत्यदी॒क्षित॑
 ए॒कया॑हुत्येत्या॒हुः स्रु॒वेण॒ चत॑स्रो जुहोति दीक्षित॒त्वाय॑ स्रु॒चा
 प॑ञ्च॒मीं पञ्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः॑ पाङ्क्तौ य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रु॒न्ध्र आ॑कूत्यै
 प्र॒युजे॑ऽग्नये॑ ॥ १० ॥

स्वाहे॑त्या॒हाकू॑त्या॒ हि पुरु॑षो य॒ज्ञम॑भि प्र॒युङ्क्ते॑ य॒ज्ञेये॑ति
 मे॒धायै॑ मन॒सेऽग्नये॑ स्वाहे॑त्या॒ह मे॒धया॑ हि मन॒सा पुरु॑षो
 य॒ज्ञम॑भिगच्छ॒ति सर॑स्वत्यै पू॒ष्णेऽग्नये॑ स्वाहे॑त्या॒ह वा॒ग्वै
 सर॑स्वती पृथि॒वी पू॒षा वा॒चैव॑ पृथि॒व्या य॒ज्ञम्प्र॑ यु॒ङ्क्त॑ आपो॑

देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याहु या वै वर्ष्यास्ताः॥११॥

आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्विव्या
आपोऽशान्ता इमल्लोकमा गच्छेयुरापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव
इत्याहास्मा एवैनो लोकाय शमयति तस्माच्छान्ता
इमल्लोकमा गच्छन्ति द्यावापृथिवी इत्याहु द्यावापृथिव्योर्हि
यज्ञ उर्वन्तरिक्षमित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञो बृहस्पतिर्नो हविषा
वृधातु॥१२॥

इत्याहु ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवासमै यज्ञमव
रुन्दे यद्व्याद्विधेरिति यज्ञस्थाणुमृच्छेद्वधात्वित्याहु
यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत
सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मस प्र यजुरह्वीनात्प्र साम्
तमृगुदयच्छद्यदृगुदयच्छत्तदौद्ब्रह्मणस्यौद्ब्रह्मणत्वमृचा॥१३॥

जुहोति यज्ञस्योद्यत्या अनुष्टुप्छन्दसामुदयच्छदित्याहुस्तस्मा
जुहोति यज्ञस्योद्यत्यै द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्नित्याहुस्तस्मा
दीक्षयन्ति सा वा एषर्गनुष्टुग्वागनुष्टुग्यदेतयर्चा दीक्षयति
वाचैवैनं सर्वया दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्याहु

सावित्र्येतेन॒ मर्तो॑ वृणीत॒ सख्यम्॥१४॥

इत्या॑ह॒ पितृदे॒वत्यै॑तेन॒ विश्वे॑ रा॒य इ॑षु॒ध्यसी॑त्या॑ह
वैश्वदे॒व्येतेन॑ द्यु॒म्रं वृ॑णीत॒ पुष्य॑स॒ इत्या॑ह पौ॒ष्ण्येतेन॑ सा
वा ए॒षर्ष॑स्सर्वदे॒वत्या॑ यदेतय॒र्चा दी॒क्षय॑ति॒ सर्वाभि॑रे॒वैनं॑
दे॒वता॑भिर्दीक्षयति॒ सप्ताक्ष॑रम्प्रथ॒मम्प॒दम॒ष्टाक्ष॑राणि॒ त्रीणि॑
या॒नि त्री॑णि॒ तान्य॒ष्टावुप॑ यन्ति॒ यानि॑ च॒त्वारि॒ तान्य॒ष्टौ
यद॒ष्टाक्ष॑रा॒ तेन॑॥१५॥

गा॒य॒त्री यदे॒काद॑शाक्षरा॒ तेन॑ त्रि॒ष्टु॒ग्यद्वा॑द॒शाक्ष॑रा॒ तेन॑
जग॑ती॒ सा वा ए॒षर्ष॑स्सर्वा॒णि छ॒न्दा॑सि॒ यदेत॑य॒र्चा दी॒क्षय॑ति॒
सर्वे॑भिरे॒वैनं॑ छ॒न्दो॑भिर्दीक्षयति॒ सप्ताक्ष॑रम्प्रथ॒मम्प॒दं
स॒प्तप॑दा॒ शक्वे॑री॒ प॒शवः॑ शक्वे॑री॒ प॒शूने॑वाव॒ रु॒द्ध
ए॒कस्मा॑द॒क्षरा॑दना॒सम्प्र॑थ॒मम्प॒दन्त॑स्मा॒द्यद्वा॑चो॒ऽना॑स॒न्तन्म॑नु॒ष्या
उप॑ जी॒वन्ति॑ पूर्ण॒या जु॑होति॒ पूर्ण॑ इ॒व हि॑ प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॒ न्यून॑या जुहोति॒ न्यूना॑द्धि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा
असृ॑जत प्र॒जाना॑ं सृ॒ष्ट्यै॑॥१६॥

अ॒ग्नये॒ ता वृ॑धात्वृ॒चा स॒ख्यन्तेन॑ जुहोति॒ पञ्च॑दश च॥२॥ [२]

ऋ॒ग्व॒सामे॒ वै दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञाया॑तिष्ठ॒माने॒ कृ॒ष्णो

रूपं कृत्वापक्रम्यातिष्ठतान्तैऽमन्यन्त यं वा इमे
 उपावथ्स्यतः स इदं भविष्यतीति ते उपांमन्नयन्त ते
 अहोरात्रयोर्महिमानमपनिधाय देवानुपावर्तेतामेष वा ऋचो
 वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्यैष साम्नो यत्कृष्णमृक्सामयोः
 शिल्पे स्थ इत्याहर्क्सामे एवाव रुन्ध एषः॥१७॥

वा अहो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्यैष रात्रिया
 यत्कृष्णं यदेवैनयोस्तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्धे कृष्णाजिनेन
 दीक्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं ब्रह्मणैवैनं
 दीक्षयतीमाधियः शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथायजुरेवैतद्गर्भो
 वा एष यद्वीक्षित उल्बं वासः प्रोर्णुते तस्मात्॥१८॥

गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत
 यत्पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत गर्भाः प्रजानां परापातुकाः
 स्युः क्रीते सोमेऽपोर्णुते जायत एव तदथो यथा
 वसीयाः सम्प्रत्यपोर्णुते तादृगेव तदङ्गिरसः सुवर्गं लोकं
 यन्त ऊर्जं व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत ते शरा अभवन्नूगैर्वै
 शरा यच्छरमयी॥१९॥

मेखला भवत्यूर्जमेवाव रुन्धे मध्यतः सन्नह्यति मध्यत

ए॒वास्मा॒ ऊ॒र्जं दधा॑ति॒ तस्मा॑न्मध्य॒त ऊ॒र्जा भु॑ञ्जत ऊ॒र्ध्वं
वै पु॒रुष॑स्य॒ नाभ्यै॒ मे॒ध्यम॑वा॒चीन॑म॒मे॒ध्यं यन्म॑ध्य॒तः सं॒नह्य॑ति॒
मे॒ध्यं चै॒वास्या॑मे॒ध्यं च॒ व्याव॑र्तय॒तीन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्र॑म्प्रा॒हर॒त्स
त्रे॒धा व्य॑भव॒त्स्फ्य॑स्तृती॒यं रथ॑स्तृती॒यं यूप॑स्तृती॒यम्॥ २० ॥

येऽन्तःश॒रा अशी॑र्यन्त॒ ते श॒रा अ॑भवन्तच्छ॒राणां॑ र॒श॒स्त्वं
वज्रो॒ वै श॒राः क्षु॒त्खलु॒ वै म॑नु॒ष्यस्य॒ भ्रातृ॑व्यो॒ यच्छ॑र॒मयी॒
मेख॑ला॒ भव॑ति॒ वज्रे॑णै॒व सा॒क्षात्क्षु॒धुम्भ्रातृ॑व्य॒म्मध्य॑तोऽप॒
हते॒ त्रिवृ॑द्भवति॒ त्रिवृ॑द्वै प्रा॒णस्त्रि॒वृत॑मे॒व प्रा॒णम्म॑ध्य॒तो
यज॑माने दधाति॒ पृथ्वी॒ भव॑ति॒ रज्जु॑ना॒व्याँवृ॑त्त्यै॒ मेख॑लया॒
यज॑मान॒न्दीक्ष॑यति॒ योक्त्रे॑ण॒ पत्नी॑म्मिथुन॒त्वाय॑॥ २१ ॥

य॒ज्ञो दक्षि॑णाम॒भ्यध्या॑य॒त्तां स॑म॒भव॑त्तदिन्द्रोऽचा॒य॒त्सो-
ऽम॑न्यत॒ यो वा इ॒तो ज॑निष्यते॒ स इ॒दम्भ॑विष्यतीति॒
ताम्प्रा॑वि॒शत्त॑स्या॒ इन्द्र॑ ए॒वाजा॑यत॒ सोऽम॑न्यत॒ यो वै
मदि॒तोऽप॑रो ज॒निष्य॑ते॒ स इ॒दम्भ॑विष्यतीति॒ तस्या॑ अनु॒मृश्य॒
योनि॑माच्छि॒न॒त्सा स॒त॒व॒शाभ॑वत्तत्सू॒त॒व॒शाये॒ जन्म॑॥ २२ ॥

तां ह॒स्ते न्य॑वेष्टय॒त्ताम्मु॑गेषु॒ न्य॑दधा॒त्सा
कृ॑ष्णविषा॒णाभ॑वदिन्द्र॒स्य योनि॑रसि॒ मा मां हि॑ सी॒रिति॑

कृष्णविषाणाम्प्र यच्छति सयोनिमेव यज्ञं करोति
 सयोनिन्दक्षिणा५ सयोनिमिन्द्र५ सयोनित्वाय कृष्यै त्वा
 सुसस्याया इत्याह तस्मादकृष्टपच्या ओषधयः पच्यन्ते
 सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्याह तस्मादोषधयः फलं
 गृह्णन्ति यद्धस्तेन॥ २३॥

कण्डूयेत पामनम्भावुकाः प्रजाः स्युर्यथ्स्मर्येत
 नग्नम्भावुकाः कृष्णविषाणया कण्डूयतेऽपिगृह्य स्मयते
 प्रजानां गोपीथाय न पुरा दक्षिणाभ्यो नेतोः कृष्णविषाणामव
 चृतेद्यत्पुरा दक्षिणाभ्यो नेतोः कृष्णविषाणामवचृतेद्योनिः
 प्रजानां परापातुका स्यान्नीतासु दक्षिणासु चात्वाले
 कृष्णविषाणाम्प्रास्यति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं
 योनिः कृष्णविषाणा योनावेव योनिन्दधाति यज्ञस्य
 सयोनित्वाय॥ २४॥

रुन्ध एष तस्माच्छ्रमयी यूपस्तृतीयम्मिथुनत्वाय जन्म हस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥।[३]

वाग्वै देवेभ्योऽपाक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना सा वनस्पतीन्प्राविश
 वाग्वनस्पतिषु वदति या दुन्दुभौ या तूणवे या वीणायां
 यद्दीक्षितदण्डम्प्रयच्छति वाचमेवाव रुद्ध औदुम्बरो

भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुन्दे मुखेन सम्मितो
भवति मुखत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मुखत ऊर्जा
भुञ्जते॥२५॥

क्रीते सोमे मैत्रावरुणाय दण्डम्प्र यच्छति मैत्रावरुणो
हि पुरस्तादृत्विग्भ्यो वाचं विभजति तामृत्विजो यजमाने
प्रतिं षापयन्ति स्वाहा यज्ञम्मनसेत्याह मनसा हि
पुरुषो यज्ञमभिगच्छति स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह
द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञः स्वाहोरोरन्तरिक्षादित्याहान्तरिक्षे हि
यज्ञः स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्याहायम्॥२६॥

वाव यः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादा रभते मुष्टी
करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अदीक्षिष्टायम्ब्राह्मण
इति त्रिरुपांश्वाह देवेभ्य एवैनम्प्राह त्रिरुच्चैरुभयेभ्य एवेनं
देवमनुष्येभ्यः प्राह न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं वि सृजेद्यत्पुरा
नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यज्ञं विच्छिन्द्यात्॥२७॥

उदितेषु नक्षत्रेषु व्रतं कृणुतेति वाचं वि सृजति
यज्ञव्रतो वै दीक्षितो यज्ञमेवाभि वाचं वि सृजति यदि
विसृजेद्वैष्णवीमृचमनु ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः

सं तनोति दैवीन्धियम्मनामह इत्याह यज्ञमेव तन्म्रदयति
सुपारा नो असद्वश इत्याह व्युष्टिमेवाव रुन्दे॥२८॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न
होतव्या(३)मिति हविर्वै दीक्षितो यज्जुहुयाद्यजमानस्यावदाय
जुहुयाद्यन्न जुहुयाद्यज्ञपरुरन्तरियाद्ये देवा मनोजाता
मनोयुज इत्याह प्राणा वै देवा मनोजाता मनोयुजस्तेष्वेव
परोक्ष जुहोति तन्नेव हुतं नेवाहुतः स्वपन्तं वै दीक्षितः
रक्षांसि जिघांसन्त्यग्निः॥२९॥

खलु वै रक्षोहाग्ने त्वं सु जागृहि वयं
सु मन्दिषीमहीत्याहाग्निमेवाधिपां कृत्वा स्वपिति
रक्षंसामपहत्या अब्रत्यमिव वा एष करोति यो दीक्षितः
स्वपिति त्वमग्ने व्रतपा असीत्याहाग्निर्यै देवानां व्रतपतिः स
एवैनं व्रतमालम्भयति देव आ मर्त्येष्वेत्याह देवः॥३०॥

ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीड्य इत्याहैतः हि यज्ञेष्वीड्यतेऽप
वै दीक्षिताथ्सुषुपुष इन्द्रियं देवताः क्रामन्ति विश्वे देवा अभि
मामाववृत्रन्नित्याहेन्द्रियेणैवैनं देवताभिः सं नयति यदेतद्यजुर्न

ब्रूयाद्यावन्त एव पशून्भि दीक्षेत् तावन्तोऽस्य पशवः स्युः
रास्वेयत्॥ ३१॥

सोमा भूयो भूरेत्याहापरिमितानेव पशून्व रुद्धे चन्द्रमसि
मम् भोगाय भवेत्याह यथादेवतमेवैनाः प्रति गृह्णाति वायवे
त्वा वरुणाय त्वेति यदेवमेता नानुदिशेदयथादेवतं
दक्षिणा गमयेदा देवताभ्यो वृश्चेत् यदेवमेता अनुदिशति
यथादेवतमेव दक्षिणा गमयति न देवताभ्य आ॥ ३२॥

वृश्च्यते देवीरापो अपां नपादित्याह यद्वो मेध्यं यज्ञियं
सदेवं तद्वो मावं क्रमिषमिति वावैतदाहाच्छिन्नं तन्तुम्पृथिव्या
अनु गेषमित्याह सेतुमेव कृत्वात्येति॥ ३३॥

भुञ्जतेऽयच्छिन्द्याद्वन्धेऽग्निराह देव इयं देवताभ्य आ त्रयस्त्रिंशच्च॥ ४॥ ————— [४]

देवा वै देवयजनमध्यवसाय दिशो न प्राजानन्तेऽरे
न्योन्यमुपाधावन्त्वया प्र जानाम त्वयेति तेऽदित्या
समधियन्त त्वया प्र जानामेति साब्रवीद्वरं वृणौ मत्प्रायणा
एव वो यज्ञा मदुदयना असन्निति तस्मादादित्यः प्रायणीयो
यज्ञानामादित्य उदयनीयः पञ्च देवता यजति पञ्च दिशो
दिशाम्प्रज्ञात्यै॥ ३४॥

अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे
 पथ्याः स्वस्तिमयजन्प्राचीमेव तथा दिशम्प्राजानन्नग्निना
 दक्षिणा सोमेन प्रतीचीः सवित्रोदीचीमदित्योर्ध्वाम्पथ्याः
 स्वस्तिं यजति प्राचीमेव तथा दिशम्प्र जानाति पथ्याः
 स्वस्तिमिष्ट्वाग्नीषोमौ यजति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य
 यदग्नीषोमौ ताभ्यामेवानु पश्यति॥३५॥

अग्नीषोमाविष्ट्वा सवितारं यजति सवितृप्रसूत एवानु
 पश्यति सवितारमिष्ट्वादिति यजतीयं वा अदितिरस्यामेव
 प्रतिष्ठायानु पश्यत्यदितिमिष्ट्वा मारुतीमृचमन्वाह मरुतो वै
 देवानां विशो देवविशं खलु वै कल्पमानम्मनुष्यविशमनु
 कल्पते यन्मारुतीमृचमन्वाह विशां क्लृप्त्यै ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति प्रयाजवदननूयाजम्प्रायणीयं कार्यमनूयाजवत्॥३६॥

अप्रयाजमुदयनीयमितीमे वै प्रयाजा अमी अनूयाजाः
 सैव सा यज्ञस्य संततिस्तत्तथा न कार्यमात्मा वै प्रयाजाः
 प्रजानूयाजा यत्प्रयाजानन्तरियादात्मानमन्तरियाद्यदनूयाजान-
 खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः परा भवति
 यज्ञम्पराभवन्तं यजमानोऽनु॥३७॥

परां भवति प्रयाजवदेवानूयाजवत्प्रायणीयं कार्यम्प्रायजवदन्
 नात्मानमन्तरेति न प्रजां न यज्ञः पराभवति न यजमानः
 प्रायणीयस्य निष्कास उदयनीयमभि निर्वपति सैव सा
 यज्ञस्य संततिर्याः प्रायणीयस्य याज्या यत्ता उदयनीयस्य
 याज्याः कुर्यात्पराङ्मुं लोकमा रोहेत्प्रमायुकः स्याद्वाः
 प्रायणीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः
 करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति॥ ३८॥

प्रज्ञात्यै पश्यत्यनूयाजवद्यजमानोऽनुं पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च॥५॥ ————— [५]

कद्रूश्च वै सुपर्णी चात्मरूपयोरस्पर्धतां सा कद्रूः
 सुपर्णीमजयत्साब्रवीत्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर
 तेनात्मानं निष्क्रीणीष्वेतीयं वै कद्रूसौ सुपर्णी छन्दांसि
 सौपर्ण्याः साब्रवीदस्मै वै पितरौ पुत्रान्बिभृतस्तृतीयस्यामितो
 दिवि सोमस्तमा हर तेनात्मानं निष्क्रीणीष्व॥ ३९॥

इति मा कद्रूरवोचदिति जगत्पुदपतच्चतुर्दशाक्षरा
 सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरे अमीयेतां सा
 पशुभिश्च दीक्षया चागच्छत्तस्माज्जगती छन्दसाम्पशव्यतमा
 तस्मात्पशुमन्तं दीक्षोपं नमति त्रिष्टुगुदपतत्रयोदशाक्षरा

स॒ती सा॒प्रा॑प्य॒ न्य॑वर्तत॒ तस्यै॒ द्वे अ॒क्षरे॑ अमीयेता॒ ५ सा
दक्षि॑णाभिश्च॥ ४० ॥

तप॑सा चागच्छ॒त्तस्मा॑न्निष्ठ॒भौ लो॒के मा॒ध्यंदि॑ने स॒र्वने॒
दक्षि॑णा नीयन्त ए॒तत्खलु॒ वाव॒ तप॒ इत्या॑हुर्यः स्वं ददा॒तीति॑
गाय॒त्र्युद॑प॒तच्च॑तुरक्षरा स॒त्यंजया॒ ज्योति॑षा तम॑स्या
अ॒जाभ्य॑रुन्ध॒ तद॒जाया॑ अ॒ज॒त्वः॑ सा सोमं॒ चाह॑रच्च॒त्वारि॑
चा॒क्षरा॑णि साष्टाक्ष॑रा स॒मप॑द्यत ब्रह्म॒वादि॑नो वदन्ति॥ ४१ ॥

कस्मा॑त्स॒त्याद्वा॑य॒त्री कनि॑ष्ठा छन्द॑सा॒ ५ स॒ती
यज्ञ॑मुखम्परी॒यायेति॑ यदे॒वादः॒ सोम॒माह॑र॒त्तस्मा॑द्यज्ञ॑मुखम्पर्यै॒त्
तस्मा॑त्तेज॒स्विनी॑तमा प॒द्भ्यां द्वे स॒र्वने॒ सम॑गृ॒ह्णान्मु॒खेनै॒कं
यन्मु॒खेन॑ सम॑गृ॒ह्णात्तद॑ध॒यत्त॒स्माद्वे स॒र्वने॒ शुक्र॑वती प्रातःस॒र्वनं॑
च मा॒ध्यंदि॑नं च तस्मा॑त्तृतीयस॒र्वनं॑ ऋ॒जीष॒मभि॑ षुण्वन्ति
धी॒तमि॑व॒ हि मन्य॑न्ते॥ ४२ ॥

आ॒शि॒र॒मव॑ नयति सशु॒क्र॒त्वाया॑थो सम्भ॑रत्ये॒वैन॒त्तः॑
सोम॑मा॒ह्रिय॑माणं गन्ध॒र्वो वि॒श्वाव॑सुः पर्य॑मुष्णा॒त्स ति॒स्रो
रात्रीः॒ परि॑मुषितोऽवस॒त्तस्मा॑त्ति॒स्रो रात्रीः॑ क्री॒तः सोमो॑ वसति
ते दे॒वा अ॑ब्रुव॒न्स्त्रीका॑मा॒ वै गन्ध॑र्वाः स्त्रिया॒ निष्क्री॑णामेति॒ ते

वाच॑ः स्त्रिय॑मेक॑हायनीं कृ॒त्वा तया॑ निर॑क्रीण॒न्त्सा रोहि॑द्रूपं
कृ॒त्वा गन्ध॑र्वेभ्यः॥४३॥

अ॒प॒क्र॒म्याति॑ष्ठ॒त्तद्रो॑हितो जन्म॒ ते दे॒वा अ॑ब्रुव॒न्नप॑
युष्म॑द॒क्र॒मी॒न्नास्मानु॑पाव॑र्तते वि ह॒याम॑हा इति॒ ब्रह्म॑ गन्ध॒र्वा
अव॑द॒न्नगा॑यं दे॒वाः सा दे॒वान्गा॑य॒त उ॒पाव॑र्त॒त तस्मा॑द्गाय॒न्तः
स्त्रियः॑ का॒मय॑न्ते का॒मुका॑ ए॒नः स्त्रियो॑ भव॒न्ति य ए॒वं
वेदा॑थो य ए॒वं वि॒द्वानपि॑ ज॒न्येषु॑ भव॑ति तेभ्य॑ ए॒व द॑दत्यु॒त
यद्व॑हु॒तयाः॥४४॥

भव॑न्त्येक॑हाय॒न्या क्री॑णाति वा॒चैवैन॑ः सर्व॑या क्रीणाति॒
तस्मा॑देक॑हाय॒ना मनु॑ष्या॑ वाच॑ वद॒न्त्यकू॑ट॒याऽकर्ण॑याऽ
का॑ण॒याऽश्लो॑ण॒याऽसप्त॑शफ॒या क्री॑णाति॒ सर्व॑यै॒वैनं॑ क्रीणाति॒
यच्चे॒तया॑ क्रीणी॒याद्दुश्च॑र्मा॒ यज॑मानः स्या॒द्यत्कृ॑ष्ण॒यानु॑स्तर॑णी
स्या॒त्प्रमा॑यु॒को यज॑मानः स्या॒द्यद्वि॑रू॒पया॑ वा॒त्रघ्नी॑
स्या॒त्स वा॒न्यं जि॑नीया॒त्तं वा॒न्यो जि॑नीयाद॒रुण॑या॑
पि॒ङ्गाक्ष्या॑ क्री॑णात्ये॒तद्वै सोम॑स्य रू॒पः स्वयै॑वैनं॑ दे॒वत॑या
क्री॑णाति॥४५॥

निष्क्री॑णीष्व॒ दक्षि॑णाभिश्च वदन्ति॒ मन्य॑न्ते गन्ध॒र्वेभ्यो॑ बहु॒तयाः॑ पि॒ङ्गाक्ष्या॑ दश॑ च॥६॥ [६]

तद्धिरण्यमभवत्तस्मादद्भ्यो हिरण्यम्पुनन्ति ब्रह्मवादिनो
वदन्ति कस्मात्सत्यादनस्थिकेन प्रजाः प्रवीयन्तेऽ-
स्थन्वतीर्जायन्त इति यद्धिरण्यं घृतेऽवधाय जुहोति
तस्मादनस्थिकेन प्रजाः प्र वीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त एतद्वा
अग्नेः प्रियं धाम् यद्धृतं तेजो हिरण्यमियं ते शुक्र तनूरिदं
वर्च इत्याह सतेजसमेवैनं सतनुम्॥४६॥

करोत्यथो सम्भरत्येवैनं यदबद्धमवदध्याद्गर्भाः प्रजानां
परापातुकाः स्युर्बद्धमव दधाति गर्भाणां धृत्यै निष्टर्क्यम्बध्नाति
प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषा यथ्सोमक्रयणी जूरसीत्याह
यद्धि मनसा जवते तद्वाचा वदति धृता मनसेत्याह मनसा
हि वाग्धृता जुष्टा विष्णाव इत्याह॥४७॥

यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञायैवैनां जुष्टां करोति तस्यांस्ते
सत्यसंवसः प्रसव इत्याह सवितृप्रसूतामेव वाचमव रुन्दे
काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्त्येष
खलु वा अरक्षोहतः पन्था योऽग्रेष्व सूर्यस्य च सूर्यस्य
चक्षुरारुहमग्रेरक्षणः कनीनिकामित्याह य एवारक्षोहतः
पन्थास्तं समारोहति॥४८॥

वाग्वा ए॒षा यथ्सोम॑क्रय॒णी चिद॑सि म॒नासीत्या॑ह
 शास्त्ये॒वैनामे॑तत्तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते चिद॒सीत्या॑ह
 यद्धि म॒नसा॑ चे॒तय॑न्ते तद्वा॒चा वद॑ति म॒नासीत्या॑ह यद्धि
 म॒नसाभि॑गच्छ॒ति तत्क॑रोति धीर॒सीत्या॑ह यद्धि म॒नसा॑
 ध्याय॑ति तद्वा॒चा॥४९॥

वद॑ति दक्षि॑णासीत्या॒ह दक्षि॑णा ह्ये॒षा य॒ज्ञिया॒सीत्या॑ह
 य॒ज्ञिया॑मे॒वैनां॑ करोति क्ष॒त्रिया॒सीत्या॑ह क्ष॒त्रिया॒ ह्ये॒षादि॑तिरस्युभ॒य
 यदे॒वादि॑त्यः प्रा॒यणी॑यो य॒ज्ञाना॑मादि॒त्य उ॒दय॑नीयस्तस्मा॑दे॒वमा॑ह
 यदब॑द्धा स्यादय॑ता स्या॒द्यत्प॑दिब॒द्धानु॑स्तर॒णी स्यात्प्र॒मायु॑को
 यज॑मानः स्यात्॥५०॥

यत्कर्ण॑गृही॒ता वा॒र्त्रघ्नी॑ स्या॒त्स वा॒न्यं जि॑नी॒यात्तं
 वा॒न्यो जि॑नी॒यान्मि॒त्रस्त्वा॑ प॒दि ब॑ध्ना॒त्वित्या॑ह मि॒त्रो
 वै शि॒वो दे॒वाना॑न्तेनै॒वैनां॑ प॒दि ब॑ध्नाति पू॒षाध्व॑नः
 पा॒त्वित्या॑हेयं वै पू॒षेमा॑मे॒वास्या॑ अधि॒पाम॑कः सम॑ष्ट्या
 इन्द्रा॒याध्य॑क्षा॒येत्या॒हेन्द्र॑मे॒वास्या॑ अ॒ध्यक्षं॑ करोति॥५१॥

अनु॑ त्वा मा॒ता म॑न्यता॒मनु॑ पि॒तेत्या॒हानु॑मतयै॒वैन॑या
 क्री॑णाति॒ सा दे॒वि दे॒वम॑च्छेहीत्या॒ह दे॒वी ह्ये॒षा दे॒वः सोम॑

इन्द्राय॑ सोम॑मित्या॒हेन्द्राय॑ हि सोमं॑ आ॒ह्रियते॑ यदे॒तद्यजुर्न॑
ब्रूयात्परा॑च्ये॒व सोम॑क्रयणीयाद्बु॒द्रस्त्वा॑ वर्तय॒त्वित्या॑ह रु॒द्रो वै
क्रूरः॥५२॥

दे॒वाना॑न्तमे॒वास्यै॑ प॒रस्ता॑द्वधा॒त्यावृ॑त्त्यै क्रूरमि॒व वा
ए॒तत्क॑रोति॒ यद्बु॑द्रस्य॑ की॒र्तय॑ति मि॒त्रस्य॑ प॒थेत्या॑ह शान्त्यै॑
वा॒चा वा ए॒ष वि॑ क्रीणीते॒ यः सोम॑क्रय॒ण्या स्व॑स्ति
सोम॑सखा पुन॒रेहि॑ सह॒ रय्ये॑त्या॒ह वा॒चैव॑ वि॒क्रीय॑
पुन॑रा॒त्मन्वाच॑ ध॒त्तेऽनु॑पदासुकास्य॒ वाग्भ॑वति॒ य एवं॑
वेद॥५३॥

सतनुं विष्णव इत्याह सुमारोहति ध्यायति तद्वाचा यजमानः स्यात्करोति क्रूरो
वेद॥७॥

[७]

षट्प॒दान्यनु॑ नि॒ क्राम॑ति षड॒हं वाङ्मा॑तिं वदत्यु॒त
सं॒वत्स॑रस्याय॒ने याव॑त्ये॒व वाक्ता॑मव॒ रुन्दे॑ सप्त॒मे प॒दे
जु॒होति॑ स॒प्तप॑दा शक्करी प॒शवः॑ शक्करी प॒शूने॒वाव॑ रुन्दे॒ सप्त॑
ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ स॒प्तार॑ण्याः स॒प्त छ॒न्दाः॑स्यु॒भय॑स्याव॒रुद्धौ॑
वस्व्य॑सि रु॒द्रासी॑त्या॒ह रू॒पमे॒वास्या॑ ए॒तन्म॑हि॒मानम्॥५४॥

व्याचष्टे बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने रण्वत्वित्याह ब्रह्म वै

देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव रुन्दे रुद्रो वसुभिरा
चिकेतित्याहावृत्त्यै पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन
इत्याह पृथिव्या ह्येष मूर्धा यद्देवयजनमिडायाः पद
इत्याहेडाये ह्येतत्पदं यत्सोमक्रयण्यै घृतवति स्वाहा॥५॥

इत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीड्यत तस्मादेवमाह
यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षाऽसि
यज्ञः हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति
नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाऽसि घ्नन्ति काण्डेकाण्डे
वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाऽसि जिघाऽसन्ति परिलिखितः
रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै॥५६॥

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं
च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं
द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति पशवो वै सोमक्रयण्यै
पदं यावत्मृतः सं वपति पशूनेवाव रुन्देऽस्मे राय इति सं
वपत्यात्मानमेवाध्वर्युः॥५७॥

पशुभ्यो नान्तरैति त्वे राय इति यजमानाय प्र यच्छति
यजमान एव रयिन्दधाति तोते राय इति पत्निया अर्धो

वा ए॒ष आ॒त्मनो॒ यत्पत्नी॒ यथा॑ गृ॒हेषु॑ नि॒धत्ते॑ ता॒दृगे॒व
तत्त्व॑ष्टी॒मती॑ ते स॒पेये॒त्याह॑ त्वष्टा॒ वै प॑शूना॒मि॒धुना॑नाः
रूप॑कृ॒द्रूपमे॒व प॒शुषु॑ दधात्य॒स्मै वै लो॒काय॑ गा॒रुह॑पत्य॒ आ
धी॑यतेऽमुष्मा॑ आ॒हव॑नीयो॒ यद्गा॒रुह॑पत्य॒ उप॒वपे॑दस्मि॒ल्लोके॑
प॑शुमा॒न्स्याद्य॑दा॒हव॑नीयेऽमुष्मि॒ल्लोके॑ प॑शुमा॒न्स्यादु॒भयो॒रुप॑
वपत्यु॒भयो॒रे॒वैन॑ल्लो॒कयोः॑ पशुमन्तं करोति॥५८॥

महि॒मान्ः॒ स्वाहा॑प॒हत्या॒ अध्व॑र्यु॒धीय॑ते चतुर्वि॒ह॑शतिश्च॥८॥ [८]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति वि॒चित्यः॒ सोमा॑ (३) न वि॒चित्या
(३) इति॒ सोमो॒ वा ओष॑धीनाः॒ राजा॒ तस्मिन्
यदा॑प॒न्नं ग्र॑सि॒तमे॒वास्य॒ तद्य॑द्वि॒चिनु॒याद्य॑था॒स्याद्व॑सितं
नि॒ष्वि॒दति॑ ता॒दृगे॒व तद्य॑न्न वि॒चिनु॒याद्य॑था॒क्षन्ना॑प॒न्नं
वि॒धाव॑ति ता॒दृगे॒व तत्क्षो॑धु॒कोऽध्व॑र्युः स्यात्क्षो॑धु॒को यज॑मानः
सोम॑वि॒क्रयि॒न्सोम॑ः शो॒धये॒त्येव॒ ब्रू॒याद्य॑दी॒तर॑म्॥५९॥

यदी॒तर॑मु॒भये॑नै॒व सोम॑वि॒क्रयि॑णं॒मर्प॑यति॒ तस्मा॑न्सोमवि॒क्रयी॑
क्षो॑धु॒कोऽरु॒णो ह॑ स्मा॒हौप॑वेशिः सोम॒क्रय॑ण ए॒वाहं
तृ॒तीय॑स॒वन॑म॒व रु॒न्ध इति॑ पशूनां च॒र्मन्मि॑मीते प॒शूने॒वाव
रु॒द्धे प॒शवो॒ हि तृ॒तीयः॒ स॒वनं॒ यङ्काम॑ये॒ताप॒शुः

स्यादित्यृक्षतस्तस्य मिमीतृक्षं वा अपशव्यमपशुरेव
भवति यं कामयेत पशुमान्स्यात्॥६०॥

इति लोमृतस्तस्य मिमीतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै
पशूनव रुद्धे पशुमानेव भवत्युपामन्तै क्रीणाति सरसमेवैनं
क्रीणात्युमात्योऽसीत्याहामैवैनं कुरुते शुक्रस्ते ग्रह इत्याह
शुक्रो ह्यस्य ग्रहोऽनसाच्छ याति महिमानमेवास्याच्छ
यात्यनसा॥६१॥

अच्छ याति तस्मादनोवाह्यं समे जीवनं यत्र खलु वा
एतं शीर्ष्णा हरन्ति तस्माच्छीर्षहार्यं गिरौ जीवनमभि
त्यं देवः संवितारमित्यतिच्छन्दसर्चा मिमीतेऽतिच्छन्दा वै
सर्वाणि छन्दांसि सर्वेभिरेवैनं छन्दोभिर्मिमीते वर्ष्म
वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसर्चा मिमीते
वर्ष्मैवैनं समानानां करोत्येकैकयोऽसर्गम्॥६२॥

मिमीतेऽयातयाम्नियायातयाम्नियैवैनंमिमीते तस्मान्नानावीय
अङ्गुलैः सर्वास्वङ्गुष्ठमुप नि गृह्णाति तस्मात्समावद्वीर्यो-
ऽन्याभिरङ्गुलिभिस्तस्मात्सर्वा अनु सं चरति यत्सह

सर्वाभिर्मिमीत सञ्श्लिष्टा अङ्गुलयो जायेरन्नेकयैकयोऽसर्गम्मिम
तस्माद्विभक्ता जायन्ते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते पञ्चाक्षरा
पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे पञ्च कृत्वस्तूष्णीम्॥६३॥

दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव
रुन्दे यद्यजुषा मिमीते भूतमेवाव रुन्दे यत्तूष्णीम्भविष्यद्यद्वे
तावानेव सोमः स्याद्यावन्तम्मिमीते यजमानस्यैव स्यान्नापि
सदस्यानां प्रजाभ्यस्त्वेत्युप समूहति सदस्यानेवान्वाभजति
वाससोप नह्यति सर्वदेवत्यं वै॥६४॥

वासः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः
प्राणाय त्वेत्युप नह्यति प्राणमेव पशुषु दधाति व्यानाय
त्वेत्यनु शृन्थति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्स्वपन्तं प्राणा
न जहति॥६५॥

इतरम्पशुमान्स्याद्यात्यनसोऽसर्गन्तूष्णीं संवदेवत्यं वै त्रयस्त्रिंशच्च॥९॥ [९]

यत्कलया ते शफेनं ते क्रीणानीति पणेतगोअर्घं
सोमं कुर्यादगोअर्घं यजमानमगोअर्घमध्वर्युङ्गोस्तु महिमानं
नावं तिरेद्गवां ते क्रीणानीत्येव ब्रूयाद्गोअर्घमेव सोमं

क॒रोति॑ गोअ॒र्घं यज॑मानं गोअ॒र्घम॑ध्व॒र्युन्न गो॑र्महि॒मान॒मव॑
तिरत्य॒जया॑ क्रीणाति॒ सत॑पसमे॒वैनं॑ क्रीणाति॒ हिर॑ण्येन
क्रीणाति॒ सशु॑क्रमे॒व॥६६॥

ए॒नं क्री॒णाति॒ धे॒न्वा क्री॑णाति॒ साशि॑रमे॒वैनं॑ क्रीणात्यृष॒भेण॑
क्रीणाति॒ सेन्द्र॑मे॒वैनं॑ क्रीणात्यन॒डुहा॑ क्रीणाति॒ वहि॑र्वा
अ॒न॒ड्वान् वहि॑नै॒व वहि॑ य॒ज्ञस्य॑ क्रीणाति॒ मिथु॑नाभ्यां
क्रीणाति॒ मिथु॑नस्याव॒रुद्ध्यै॒ वास॑सा क्रीणाति॒ सर्व॑दे॒वत्यं॑ वै
वासः॑ सर्वा॒भ्य ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यः क्रीणाति॒ दश॑ सम्प॑द्यन्ते
दशा॑क्षरा वि॒राडन्न॑ वि॒राड्विराजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्दे॥६७॥

तप॑सस्त॒नूर॑सि प्र॒जाप॑ते॒र्वर्ण॑ इत्या॒ह प॒शुभ्य॑ ए॒व तद॑ध्व॒र्युर्नि
हु॑त आ॒त्मनो॑ऽना॒त्रस्काय॑ गच्छ॑ति॒ श्रिय॑म्प्र प॒शूना॑प्नोति॒ य ए॒वं
वेद॑ शु॒क्रं ते शु॒क्रेण॑ क्रीणामीत्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतद्दे॒वा वै येन॑
हिर॑ण्येन॒ सोम॑मक्री॒णन्तद॑भीषहा पुन॒राद॑दत् को हि तेज॑सा
विक्रे॑ष्यत् इति॒ येन॑ हिर॑ण्येन॥६८॥

सोमं॑ क्रीणीयात्तद॑भीषहा पुन॒रा द॑दीत् तेज॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते-
ऽस्मे ज्योतिः॑ सोमविक्र॒यिणि॑ तम् इत्या॒ह ज्योति॑रे॒व

यजमाने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति यदनुपग्रथ्य
 हन्याद्वन्दशूकास्ताः समाः सर्पाः स्युरिदमहः सर्पाणां
 दन्दशूकानां ग्रीवा उपग्रन्थामीत्याहाद्वन्दशूकास्ताः समाः
 सर्पा भवन्ति तमसा सोमविक्रयिणं विध्यति स्वान्॥६९॥

भ्राजेत्याहैते वा अमुष्मिल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि
 सोममाहरन् यदेतेभ्यः सोमक्रयणान्नानुदिशेदक्रीतोऽस्य
 सोमः स्यान्नास्यैतेऽमुष्मिल्लोके सोमः रक्षेयुर्यदेतेभ्यः
 सोमक्रयणाननुदिशति क्रीतोऽस्य सोमो भवत्येते-
 ऽस्यामुष्मिल्लोके सोमः रक्षन्ति॥७०॥

सशुक्रमेव रुन्ध इति येन हिरण्येन स्वान् चतुश्चत्वारिंशच्च॥१०॥—————[१०]

वारुणो वै क्रीतः सोम उपनद्धो मित्रो न एहि सुमित्रधा
 इत्याह शान्त्या इन्द्रस्योरुमा विश दक्षिणमित्याह देवा वै
 यः सोममक्रीणन्तमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेष खलु
 वा एतर्हीन्द्रो यो यजते तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुषेत्याह
 देवता एवान्वारभ्योत्॥७१॥

तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो ३ ह्येतर्हि
 सोमोऽदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदेत्याह

यथायजुरेवैतद्वि वा एनमेतदर्धयति यद्वारुणं सन्तम्मेत्रं
करोति वारुण्यर्चा सादयति स्वयैवैनं देवतया समर्धयति
वाससा पर्यानहति सर्वदेवत्यं वै वासः सर्वाभिरेव॥७२॥

एनं देवताभिः समर्धयत्यथो रक्षसामपहत्यै वनेषु
व्यन्तरिक्षं ततानेत्याह वनेषु हि व्यन्तरिक्षं ततान्
वाजमर्वथ्स्वित्याह वाजः ह्यर्वथ्सु पयो अघ्नियास्वित्याह
पयो ह्यघ्नियासु ह्थ्सु क्रतुमित्याह ह्थ्सु हि क्रतुं वरुणो
विश्वं अग्निमित्याह वरुणो हि विश्वं अग्निं दिवि सूर्यम्॥७३॥

इत्याह दिवि हि सूर्यः सोममद्रावित्याह ग्रावाणो वा
अद्रयस्तेषु वा एष सोमं दधाति यो यजंते तस्मादेवमाहोदु
त्यं जातवेदसमिति सौर्यर्चा कृष्णाजिनम्प्रत्यानहति
रक्षसामपहत्या उस्त्रावेतं धूर्षाहवित्याह यथायजुरेवैतत्प्र
च्यवस्व भुवस्पत इत्याह भूतानां हि॥७४॥

एष पतिर्विश्वान्यभि धामानीत्याह विश्वानि ह्ये
षौऽभि धामानि प्रच्यवते मा त्वा परिपरी
विददित्याह यदेवादः सोममाह्नियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः
पर्यमुष्णात्तस्मादेवमाहापरिमोषाय यजमानस्य स्वस्त्ययन्यसीत्

यज॑मानस्यै॒वैष॑ य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छित्यै॒ वरु॑णो॒ वा ए॒ष
यज॑मानम॒भ्यैति॒ यत्॥ ७५॥

क्री॒तः सोम॒ उप॑नद्धो॒ नमो॑ मि॒त्रस्य॒ वरु॑णस्य॒
चक्ष॑स॒ इत्या॑ह॒ शान्त्या॒ आ सोमं॒ वह॑न्त्य॒ग्निना॒
प्रति॑ तिष्ठते॒ तौ सम्भ॑वन्तौ॒ यज॑मानम॒भि सम्भ॑वतः
पुरा॒ खलु॒ वावैष॑ मेधाया॒त्मानं॑मा॒रभ्य॑ चरति॒ यो
दी॑क्षितो॒ यद॑ग्री॒षोमी॑यम्प॒शुमा॒लभ॑त॒ आत्म॑निष्क्रय॑ण
ए॒वास्य॒ स तस्मा॑त्तस्य॒ नाश॑य॒म्पुरुष॑निष्क्रय॑ण॒ इव॒
ह्यथो॒ खल्वा॑हुर॒ग्रीषो॑मा॒भ्यां वा॒ इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्निति॒
यद॑ग्री॒षोमी॑यम्प॒शुमा॒लभ॑ते॒ वार्त्र॑घ्न ए॒वास्य॒ स तस्मा॑द्वा॒शय॑
वा॒रुण्य॑र्चा परि॑ चरति॒ स्वयै॑वैनं॒ देव॑तया॒ परि॑ चरति॥ ७६॥

अ॒न्वार॒भ्योऽथ॑सर्वा॒भिरे॒व सूर्य॑ भू॒ताना॑ ५ ह्येति॒ यदा॑हुः स॒प्तवि॑ंशतिश्च॥ 11॥ ——— [११]

यदु॒भौ दे॒वासुरा॑ मि॒थस्तेषा॑ सुव॒र्गं यद्वा॑ अनी॒शानः॑ पुरोह॑विषि॒ तेभ्यः॑ सोत्त॑रवेदि॒र्बद्धं॑
दे॒वस्याग्नि॑ ५ शिरो॒ वा एका॑दश॥ 11॥ यदु॒भावित्या॑ह॒ देवाना॑ं य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ न रथा॑य॒ यज॑मानाय
पर॑स्ता॒र्वाची॒न्नव॑पञ्चा॒शत्॥ 59॥ यदु॒भौ दु॒ह ए॒वैना॑म्॥ ——— [१२]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृह्णीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य
यथानागतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्यो-
ऽनृद्धान्भवत्यविमुक्तोऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संतत्यै
पत्यन्वारभते पत्नी हि पारीणह्यस्येशे पत्नियैवानुमतं निर्वपति
यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्निया एव॥१॥

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै यावद्विर्वै राजानुचरैरागच्छ
सर्वेभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै
सोमस्य राज्ञोऽनुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह
गायत्रिया एवैतेन करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे
त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे
त्वेत्याह जगत्यै॥२॥

एवैतेन करोत्यग्नये त्वा रायस्पोषदात्रे विष्णवे
त्वेत्याहानुष्टुभं एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे
त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति पञ्च कृत्वो गृह्णाति
पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे ब्रह्मवादिनो

वदन्ति॒ कस्मा॑त्स॒त्याद्वा॑यत्रि॒या उ॑भ॒यत॑ आति॒थ्यस्य॑ क्रियत्
इति॒ यदे॒वादः सोम॒मा॥३॥

अह॑र॒त्तस्मा॑द्वा॒यत्रि॒या उ॑भ॒यत॑ आति॒थ्यस्य॑ क्रियते
पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्च॒ शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदा॑ति॒थ्यं नव॑कपालः
पु॒रोडा॑शो भवति॒ तस्मा॑न्न॒वधा॑ शिरो॒ विष्य॑त॒न्नव॑कपालः
पु॒रोडा॑शो भवति॒ ते त्रय॑स्त्रि॒कपा॒लास्त्रि॒वृता॑ स्तोमे॑न
स॒मि॒तास्तेज॑स्त्रि॒वृत्तेज॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ शी॒र्षन्द॑धाति
नव॑कपालः पु॒रोडा॑शो भवति॒ ते त्रय॑स्त्रि॒कपा॒लास्त्रि॒वृता॑
प्रा॒णेन॒ स॒मि॒तास्त्रि॒वृद्वै॥४॥

प्रा॒णस्त्रि॒वृत्त॑मे॒व प्रा॒णम॑भिपूर्वं य॒ज्ञस्य॑ शी॒र्षन्द॑धाति
प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तानि॒ पक्ष्मा॑णि यद॑श्ववा॒ला ऐ॑क्ष॒वी तिर॑श्ची
यदा॑श्ववा॒लः प्र॑स्त॒रो भव॑त्यैक्ष॒वी तिर॑श्ची॒ प्रजा॑प॒तेरे॒व
तच्चक्षुः॑ सम्भ॑रति दे॒वा वै या आहु॑ती॒रजु॑हवुस्ता अ॒सुरा
निष्का॑व॒माद॑न्ते दे॒वाः का॑र्ष्म॒र्यम॑पश्यन्कर्म॒ण्यो वै क॑र्मे॒नेन॑
कुर्वी॑तेति॒ ते का॑र्ष्म॒र्यमया॑न्परि॒धीन्॥५॥

अ॒कुर्व॑त॒ तैर्वै ते॒ रक्षा॑स्यपा॒घ्नत॑ यत्का॑र्ष्म॒र्यमया॑ः परि॒धयो॒
भव॑न्ति॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्यै स॒स्पर्श॑यति॒ रक्ष॑साम॒नन्व॑वचाराय॒ न

पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाः स्यपहन्त्यूर्ध्वं
समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाः स्यपहन्ति यजुषान्यां
तूष्णीमन्यामिन्धुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥६॥

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय
इति यदग्नावग्निम्मथित्वा प्रहरति तेनैवाग्नय आतिथ्यं क्रियते-
ऽथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता इति यद्धविरासाद्याग्निम्मन्थति
हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयति॥७॥

प्रतिष्ठा एव जगत्या आ त्रिवृद्धे परिधीन् वदन्त्येकचत्वारिंशच्च॥१॥ ————— [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽ
३ न्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाः पञ्चधा व्यक्रामन्नाग्निर्वसुभिः
सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्ते-
ऽमन्यन्तासुरेभ्यो वा इदम्भ्रातृव्येभ्यो रथ्यामो यन्मिथो
विप्रियाः स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवद्यामहे
ताभ्यः स निर्ऋच्छाद्यः॥८॥

नः प्रथमोऽ ३ न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः
सतानूनप्रिणाम्प्रथमो द्रुह्यति स आर्तिमाच्छति यत्तानूनप्रः

संमवद्यति॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै॒ भव॑त्यात्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भवति॒ पञ्च॒ कृत्वोऽव॑ द्यति॒ पञ्चधा॑ हि ते तथ्संम॑वाद्यन्ताथो
पञ्चाक्षरा॑ प॒ङ्क्तिः॑ पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्द्ध॒ आप॑तये त्वा
गृह्णामीत्या॑ह प्रा॒णो वै॥९॥

आप॑तिः प्रा॒णमे॒व प्री॑णाति॒ परि॑पतय॒ इत्या॑ह॒ मनो॒
वै परि॑पति॒र्मन॑ ए॒व प्री॑णाति॒ तनून॑त्र॒ इत्या॑ह॒ तनु॑वो हि
ते ताः संम॑वाद्यन्त॒ शाक्क॑रायेत्या॑ह॒ शक्त्यै॑ हि ते ताः
संम॑वाद्यन्त॒ शक्म॑न्नोजि॒ष्टायेत्या॑हौजि॒ष्टः॑ हि ते तदा॒त्मनः॑
संम॑वाद्यन्ताना॑धृष्टमस्यनाधृष्यमित्या॒हाना॑धृष्टः॑ ह्येत॑दनाधृष्यं
दे॒वाना॑मोजः॥१०॥

इत्या॑ह॒ दे॒वाना॑ ह्येत॑दोजोऽभि॒शस्ति॑पा अ॒नभि॑शस्ते॒न्यमित्य॑
ह्येत॑द॒नभि॑शस्ते॒न्यमनु॑ मे दी॒क्षां दी॒क्षाप॑ति॒र्मन्यता॑मित्या॑ह
यथा॒यजु॑रे॒वैतद्धृतं॑ वै दे॒वा वज्रं॑ कृत्वा सोमं॑मघ्नन्ति॒कमि॑व
खलु॒ वा अ॑स्यै॒तच्च॑रन्ति॒ यत्तानू॑न॒प्रेण॑ प्र॒चर॑न्त्यः॒ शुरः॑ शु॒स्ते
दे॒व सो॒मा प्या॑यता॒मित्या॑ह॒ यत्॥११॥

ए॒वास्या॑पु॒वाय॑ते॒ यन्मी॑यते॒ तदे॒वास्या॑तेना॒ प्या॑ययत्या
तुभ्य॑मिन्द्रः॒ प्या॑यता॒मा त्वमिन्द्रा॑य॒ प्या॑य॒स्वेत्या॑होभावे॒वेन्द्रं॑ च
सोमं॑ चा॒ प्या॑ययत्या॒ प्या॑यय॒ सखी॑न्स॒न्या मे॒धयेत्या॑ह॒ त्विजो॑

वा अ॒स्य॒ सखा॑य॒स्ताने॒वा प्या॑ययति स्व॒स्ति ते॑ देव सोम
सु॒त्याम॑शीय॥१२॥

इत्या॑हाशिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते
ये सोम॑माप्या॒यय॑न्त्यन्तरिक्षदे॒वत्यो॑ हि सोम आप्या॑यित॒
एष्टा॒ रायः॑ प्रेषे भगा॒येत्या॑ह द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व
न॑म॒स्कृत्या॒स्मिल्लो॑के प्रति॑ तिष्ठन्ति दे॒वासुराः॑ संय॑त्ता
आस॒न्ते दे॒वा बिभ्य॑तोऽग्नि॒म्रावि॑शन्तस्मा॑दाहुर॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वता॒ इति॒ ते॥१३॥

अ॒ग्निमे॒व वरू॑थं कृ॒त्वासु॑रान॒भ्य॑भवन्न॒ग्निमि॑व खलु वा
ए॒ष प्र वि॑शति॒ योऽवा॑न्तरदी॒क्षामु॑पैति॒ भ्रातृ॑व्याभिभू॒त्यै
भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवत्या॒त्मान॑मे॒व दी॒क्षया॑
पाति॒ प्र॒जाम॑वान्तरदी॒क्षया॑ संत॒राम्मे॒खला॑ꣳ समा॑यच्छते
प्र॒जा ह्या॑त्मनोऽन्त॑रतरा॒ तप्त॑व्र॒तो भव॑ति॒ मद॑न्तीभिर्मा॒र्जय॑ते
नि॒र्ह्यग्निः॑ शी॒तेन॑ वा॒यति॑ समि॒च्छै या ते॑ अ॒ग्ने रुद्रि॑या
त॒नूरि॑त्या॒ह स्वयै॒वैन॑द्वे॒वत॑या॒ व्रत॑यति॒ सयो॑नि॒त्वाय॑
शान्त्यै॑॥१४॥

यो वा ओजं आह॒ यद॑शीयेति॒ तेऽग्न॑ एका॑दश च॥२॥ [२]

तेषामसुराणान्तिस्रः पुरं आसन्नयस्मय्यवमा-
 ऽथ रजताऽथ हरिणी ता देवा जेतुन्नाशंकुवन्ता
 उपसदैवाजिगीषन्तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च नोपसदा वै
 महापुरं जयन्तीति त इषुः समस्कुर्वताग्निमनीकः सोमः
 शल्यं विष्णुन्तेजन्तैः ब्रुवन्क इमामसिष्यतीति ॥ १५ ॥

रुद्र इत्यब्रुवन् रुद्रो वै क्रूरः सोऽस्यत्विति सो-
 ऽब्रवीद्वरं वृणा अहमेव पशूनामधिपतिरसानीति तस्माद्रुद्रः
 पशूनामधिपतिस्ताः रुद्रोऽवासृजत्स तिस्रः पुरो भित्वैभ्यो
 लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत् यदुपसदं उपसद्यन्ते भ्रातृव्यपराणुत्यै
 नान्यामाहुतिम्पुरस्ताञ्जुहुयाद्यदन्यामाहुतिम्पुरस्ताञ्जुहुयात् ॥ १६ ॥

अन्यन्मुखं कुर्यात्सुवेणाधारमा धारयति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै
 पराङ्ति क्रम्य जुहोति पराच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो
 भ्रातृव्यान् प्राणुदते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्रणुद्यैवैभ्यो
 लोकेभ्यो भ्रातृव्याञ्जित्वा भ्रातृव्यलोकमभ्यारोहति देवा वै याः
 प्रातरुपसदं उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायः
 रात्रियै ताभिर्यथायम्प्रातरुपसदः ॥ १७ ॥

उपसद्यन्तैः होरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्

णुदते याः प्रातर्याज्याः स्युस्ताः सायम्पुरोनुवाक्याः
 कुर्यादयातयामत्वाय तिस्र उपसद उपैति त्रय इमे लोका
 इमानेव लोकान्प्रीणाति षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतव ऋतूनेव
 प्रीणाति द्वादशाहीने सोम उपैति द्वादश मासाः संवत्सरः
 संवत्सरमेव प्रीणाति चतुर्विंशतिः सम्॥१८॥

पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामव
 कामयेतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकः स्यादित्येकमग्रेऽथ द्वावथ
 त्रीनथ चतुर एषा वा आराग्रावान्तरदीक्षास्मिन्नेवास्मै
 लोकेऽर्धुकम्भवति पुरोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
 कामयेतामुष्मिन्मे लोकेऽर्धुकः स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ
 त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै पुरोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवास्मै
 लोकेऽर्धुकम्भवति॥१९॥

असिष्यतीति जुहुयात्सायम्प्रातरुपसदश्चतुर्विंशतिः सञ्चतुरोऽग्रे षोडश च॥३॥—[३]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति य उपसद उपयन्ति तेषां
 य उन्नयते हीयत एव स नोदनेषीति सूत्रीयमिव यो वै
 स्वार्थेतां यताः श्रान्तो हीयत उत स निष्प्राय सह वसति
 तस्मात्सकृदुन्नीय नापरमुन्नयेत दधोन्नयेतैतद्वै पशूनां रूपं

रूपेणैव पशूनव रुन्दे ॥ २० ॥

यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स
पृथिवीम्प्राविशत्तं देवा हस्तान्त्सं रभ्यैच्छन्तमिन्द्र
उपर्युपर्यत्यक्रामत् सोऽब्रवीत्को मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं
दुर्गे हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै
हन्तावोचथा वराहोऽयं वाममोषः ॥ २१ ॥

सप्तानां गिरीणाम्परस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्बिभर्ति तं जहि
यदि दुर्गे हन्तासीति स दर्भपुञ्जीलमुद्धृत्वा सप्त गिरीन्भित्त्वा
तमहन्त्सोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो
यज्ञ एव यज्ञमाहरद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्त तदेकं वेद्यै
वेदित्वमसुराणाम् ॥ २२ ॥

वा इयमग्र आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते
देवा अब्रुवन्नस्त्वेव नोऽस्यामपीति कियद्वो दास्याम इति
यावदियं सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति स इन्द्रः
सलावृकी रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमामविन्दन्त
यदिमामविन्दन्त तद्वेद्यै वेदित्वम् ॥ २३ ॥

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा

अ॒व॒मा॒यं य॒जन्ते त्रि॒ंशत्प॒दानि॑ प॒श्चात्ति॒रश्नी॑ भ॒वति॒
 षट्त्रि॑ंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्ता॑त्ति॒रश्नी॑ दश॑दश
 सम्प॑द्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव
 रु॒द्ध उ॒द्धन्ति॒ यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यं तदप॑ ह॒न्त्युद्ध॑न्ति
 तस्मा॒दोष॑धयः परा॑ भवन्ति ब॒र्हिः स्तृ॑णाति तस्मा॒दोष॑धयः
 पुन॒रा भ॑वन्त्युत्तरम्ब॒र्हिष॑ उत्तरब॒र्हिः स्तृ॑णाति प्र॒जा वै
 ब॒र्हिर्य॑जमान उत्तरब॒र्हिर्य॑जमानमे॒वाय॑जमाना॒दुत्तरं॑ करोति
 तस्मा॒द्यज॑मानोऽय॑जमाना॒दुत्तरः॑ ॥ २४ ॥

रुन्धे वाममोषो वेदित्वमसुराणां वेदित्वम्वन्ति पञ्चविंशतिश्च ॥ ४ ॥ ————— [४]

यद्वा अनी॑शानो भा॒रमा॑दत्ते वि वै स लि॑शते यद्वाद॑श
 सा॒हस्यो॑प॒सदः॒ स्यु॒स्ति॒स्रोऽही॑नस्य य॒ज्ञस्य॑ वि॒लोम॑
 क्रियेत ति॒स्र ए॒व सा॒हस्यो॑प॒सदो॒ द्वाद॑शाही॒नस्य॑ य॒ज्ञस्य॑
 सवी॑र्यत्वायाथो सलो॑म क्रियते व॒त्सस्यै॑कः स्तनो॑ भा॒गी
 हि सोऽथै॑कः॒ स्तनं॑ व्र॒तमु॑पैत्यथ॒ द्वाव॑थ॒ त्री॒नथ॑ च॒तुरं॑
 ए॒तद्वै ॥ २५ ॥

क्षुरप॑वि नामं व्र॒तं येन॒ प्र जा॒तान्भा॑तृ॒व्यान्नु॑दते॒ प्रति॑
 जनि॑ष्यमा॒णान॑थो कनी॑यसै॒व भू॒य उ॑पैति च॒तुरोऽग्रे॑

स्तनान्ब्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघ्नं नाम ब्रतं
तपस्यः सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयां पशुभिर्यवागू
राजन्यस्य ब्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर इव॥२६॥

राजन्यो वज्रस्य रूपः समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यस्य
पाकयज्ञस्य रूपम्पुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः
पयस्तेजसैव तेजः पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भा
वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष यद्दीक्षितो यदस्य पयो
ब्रतम्भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति त्रिव्रतो वै मनुरासीद्विव्रता
असुरा एकव्रताः॥२७॥

देवाः प्रातर्मध्यंदिने सायं तन्मनोर्ब्रतमासीत्पाकयज्ञस्य
रूपम्पुष्ट्यै प्रातश्च सायं चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं ततस्ते
पराभवन्मध्यंदिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं
लोकमायन् यदस्य मध्यंदिने मध्यरात्रे ब्रतम्भवति मध्यतो
वा अत्रेन भुञ्जते मध्यत एव तदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्माना॥२८॥

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यद्दीक्षितो
योनिर्दीक्षितविमितं यद्दीक्षितो दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा

योनेर्गर्भः स्कन्दति तादृगेव तन्न प्रवस्तव्यमात्मनो
 गोपीथायैष वै व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यद्दक्षितः
 प्रवसेत्स एनमीश्वरोऽनूत्थाय हन्तोर्न प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै
 दक्षिणतः शय एतद्वै यजमानस्यायतनं स्व एवायतने
 शयेऽग्निमभ्यावृत्य शये देवता एव यज्ञमभ्यावृत्य शये॥ २९॥

एतद्वै क्रूर इवैकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरोहविषि देवयजने याजयेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो
 नमेदभि सुवर्गं लोकं जयेदित्येतद्वै पुरोहविर्देवयजनं
 यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि
 विपश्यत्युपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते
 देवयजने याजयेद्भातृव्यवन्तम्पन्थां वाधिस्पर्शयेत्कर्तं वा
 यावन्नानसे यातवै॥ ३०॥

न रथायैतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं
 नैनम्भ्रातृव्य आप्नोत्येकौन्नते देवयजने याजयेत्पशुकाममेकौन्नत
 देवयजनादङ्गिरसः पशूनसृजन्तान्तरा सदोहविर्धाने उन्नतं
 स्यादेतद्वा एकौन्नतं देवयजनम्पशुमानेव भवति त्र्युन्नते
 देवयजने याजयेत्सुवर्गकामत्र्युन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः

सुव॒र्गं लो॒कमा॑यन्नन्तराह॑वनीयं च ह॒वि॒र्धानं॑ च॥३१॥

उ॒न्नत॑ः स्यादन्तरा ह॑वि॒र्धानं॑ च॒ सद॑श्चान्तरा सद॑श्च
गा॒र्ह॒पत्यं॑ चै॒तद्वै त्र्यु॒न्नतं॑ दे॒वय॑जनं॒ सुव॒र्गमे॒व लो॒कमे॑ति
प्रति॑ष्ठिते दे॒वय॑जने याजयेत्प्रति॑ष्ठाका॒ममे॒तद्वै प्रति॑ष्ठितं
दे॒वय॑जनं॒ यत्सर्व॑तः स॒मम्प्र॑त्ये॒व ति॑ष्ठति॒ यत्रा॑न्याअ॒न्या
ओष॑धयो॒ व्यति॑षक्ताः स्युस्तद्याजयेत्प॒शुका॑ममे॒तद्वै प॑शूना॒
रूप॑ः रू॒पेणै॒वास्मै॑ प॒शून्॥३२॥

अ॒व रु॒द्धे प॑शु॒माने॒व भ॑वति॒ नि॒र्ऋ॑तिगृहीते
दे॒वय॑जने याजये॒द्यं का॑मये॒त् नि॒र्ऋ॑त्यास्य॒ यज्ञं॑
ग्रा॒हये॒यमित्ये॒तद्वै नि॒र्ऋ॑तिगृहीतं दे॒वय॑जनं॒ यत्सदृ॑श्यै
स॒त्या ऋ॒क्षन्नि॒र्ऋ॑त्यै॒वास्य॑ य॒ज्ञं ग्रा॑हयति॒ व्यावृ॑त्ते
दे॒वय॑जने याजयेद्वा॒वृत्का॑मं॒ यम्पात्रे॑ वा॒ तल्पे॑ वा॒
मी॒माः से॒रन्प्रा॒चीन॑माह॒वनीया॑त्प्रवणः॒ स्यात्प्र॑ती॒चीनं॑
गा॒र्ह॒पत्यादे॒तद्वै व्यावृ॑त्तं दे॒वय॑जनं॒ वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्येणा
व॑र्तते॒ नैन॑म्पात्रे॒ न तल्पे॑ मी॒माः सन्ते॑ का॒र्ये दे॒वय॑जने
याजयेद्भू॒तिकामं॑ का॒र्यो वै पु॑रु॒षो भ॑वत्ये॒व॥३३॥

तेभ्य उत्तरवेदिः सि॒॒ही रू॒पं कृ॒त्वोभ॒यान॒न्तरा॒प॒क्रम्या॑तिष्ठते
 दे॒वा अ॑मन्यन्त य॒तरान् वा इ॒यमु॑पाव॒थ्स्य॑ति त
 इ॒दम्भ॑विष्य॒न्तीति॑ ता॒मुपा॑म॒न्नय॑न्त सा॒ब्रवी॑द्वरं वृ॒णै
 सर्वा॑न्मया॒ कामा॑न्व्य॒श्नव॑थ पूर्वा॑ तु मा॒ऽग्नेराहु॑तिर॒श्नव॑ता
 इति॑ तस्मा॑दुत्तरवेदिम्पूर्वाम॒ग्नेर्व्या॑धा॒रय॑न्ति वा॒रेवृ॑तः॒ ह्यस्यै॑
 शम्य॑या॒ परि॑ मिमीते॥ ३४॥

मात्रै॒वास्यै॑ सा॒ऽथो यु॒क्तेनै॒व यु॒क्तम॑व॒ रुन्दे॑ वि॒त्ताय॑नी
 मे॒ऽसीत्या॑ह वि॒त्ता ह्ये॒नाना॑व॒त्तित्ता॑य॒नी मे॒ऽसीत्या॑ह
 ति॒क्तान् ह्ये॒नाना॑व॒दव॑ता॒न्मा ना॑थि॒तमित्या॑ह ना॒थितान्
 ह्ये॒नाना॑व॒दव॑ता॒न्मा व्य॑थि॒तमित्या॑ह व्य॒थितान् ह्ये॒नाना॑व॒द्विदे॒रग्नि॑
 नाम॑॥ ३५॥

अ॒ग्ने अ॒ङ्गिर॒ इति॑ त्रि॒र॒हर॑ति य ए॒वेषु॑ लो॒केष्व॒ग्नय॑स्ताने॒वाव॑
 रुन्दे॑ तू॒ष्णीं च॑तुर्थं॒ ह॒रत्य॑नि॒रुक्तमे॒वाव॑ रुन्दे॑ सि॒॒हीर॑सि
 म॒हिषी॑र॒सीत्या॑ह सि॒॒हीर॑ह्ये॒षा रू॒पं कृ॒त्वोभ॒यान॒न्तरा॒प॒क्रम्या॑ति
 प्र॒थस्वो॑रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथ॒ता॒मित्या॑ह यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑
 प॒शुभिः॑ प्रथयति ध्रु॒वा॥ ३६॥

अ॒सीति॑ स॒ ह॑न्ति धृ॒त्यै दे॒वेभ्यः॑ शु॒न्धस्व॑ दे॒वेभ्यः॑

शुम्भस्वेत्यव चोक्षति प्र च किरति शुद्धा इन्द्रघोषस्त्वा
 वसुभिः पुरस्तात्पात्वित्याह दिग्भ्य एवैनां प्रोक्षति
 देवाः ५ श्वेदुत्तरवेदिरुपाववर्तीहैव वि जयामहा इत्यसुरा
 वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त तानिन्द्रघोषो वसुभिः
 पुरस्तादप ॥ ३७ ॥

अनुदत् मनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेता रुद्रैः
 पश्चाद्विश्वकर्मादित्यैरुत्तरतो यदेवमुत्तरवेदिं प्रोक्षति
 दिग्भ्य एव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदत् इन्द्रो
 यतीन्सालावृकेभ्यः प्रायच्छुत्तान्दक्षिणत उत्तरवेद्या
 आदन् यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्येत् तदक्षिणत उत्तरवेद्यै
 नि नयेद्यदेव तत्र क्रूरं तत्तेन शमयति यं द्विष्यात्तं
 ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति ॥ ३८ ॥

मिमिंते नाम ध्रुवाऽपं शुचा त्रीणि च ॥ ७ ॥ [७]

सोत्तरवेदिरब्रवीत्सर्वान्मया कामान्व्यश्जवथेति
 ते देवा अकामयन्तासुरान्भ्रातृव्यानभि भवेमेति
 तेऽजुहवुः सि५हीरंसि सपत्नसाही स्वाहेति ते-
 ऽसुरान्भ्रातृव्यानभ्यभवन्तेऽसुरान्भ्रातृव्यानभिभूयांकामयन्त
 प्रजां विन्देमहीति तेऽजुहवुः सि५हीरंसि सुप्रजावनिः

स्वाहेति ते प्रजामविन्दन्त ते प्रजां वित्त्वा ॥ ३९ ॥

अकामयन्त पशून् विन्देमहीति तेऽजुहवुः सि॒ः॒हीर॑सि
 रायस्पोषवनिः स्वाहेति ते पशून्विन्दन्त ते पशून्
 वित्त्वाऽ कामयन्त प्रतिष्ठां विन्देमहीति तेऽजुहवुः
 सि॒ः॒हीर॑स्यादित्यवनिः स्वाहेति त इमाम्प्रतिष्ठामविन्दन्त
 त इमाम्प्रतिष्ठां वित्त्वाकामयन्त देवता आशिष उपेयामेति
 तेऽजुहवुः सि॒ः॒हीर॑स्या वह देवान्देवयते ॥ ४० ॥

यजमानाय स्वाहेति ते देवता आशिष उपायन्पञ्च
 कृत्वो व्याधारयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव
 रुन्देऽक्षण्या व्याधारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि
 प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै भूतेभ्यस्त्वेति स्मृचमुद्गृह्णाति य
 एव देवा भूतास्तेषान्तद्वाङ्गधेयन्तानेव तेन प्रीणाति
 पौतुद्रवान्परिधीन्परि दधात्येषाम् ॥ ४१ ॥

लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायाँसो भ्रातर
 आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौ-
 ऽग्निरबिभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत
 स यां वनस्पतिष्ववसत्ताम्पूतुद्रौ यामोषधीषु ताँ
 सुगन्धितेजने याम्पशुषु ताम्पेत्वस्यान्तरा शृङ्गे तं देवताः

प्रेषमैच्छन्तमन्विन्दन्तमब्रुवन्॥४२॥

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सोऽब्रवीद्वरं
वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दान्तम्
भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य
बहिःपरिधिं स्कन्दति तेषान्तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति
सोऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वं भ्रातरः प्रामेषतास्थानि शातया
इति स यानि॥४३॥

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्वभवद्यन्मासमुपमृतं
तद्गुल्गुलु यदेतान्सम्भारान्सम्भरत्यग्निमेव तत्सम्भरत्यग्नेः
पुरीषमसीत्याहाग्नेरह्येतत्पुरीषं यत्सम्भारा अथो खल्वाहुरेते
वावैनं ते भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥४४॥

वित्वा दैवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

बद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्यै
एवैनं करोति सावित्रियर्चा हुत्वा हविर्धाने प्र वर्तयति
सवितृप्रसूत एवैनं प्र वर्तयति वरुणो वा एष दुर्वागुभयतो
बद्धो यदक्षः स यदुत्सर्जद्यजमानस्य गृहानभ्युत्सर्जेत्
सुवाग्देव दुर्याः आ वदेत्याह गृहा वै दुर्याः शान्त्यै

पत्नी॥४५॥

उपा॑नक्ति॒ पत्नी॒ हि सर्व॑स्य मि॒त्रमि॑त्र॒त्वाय॒ यद्वै
पत्नी॑ य॒ज्ञस्य॑ क॒रोति॑ मिथु॒नं तदथो॑ पत्न्या॒ एवैष
य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै वर्त्मना॒ वा अ॒न्वित्य॑
य॒ज्ञः रक्षा॑सि जिघा॑सन्ति वैष्ण॒वीभ्या॑मृ॒ग्भ्यां
वर्त्म॑नोर्जुहोति य॒ज्ञो वै विष्णु॑र्य॒ज्ञादे॒व रक्षा॑स्यप॑
हन्ति॒ यदध्व॑र्युर॒न॒ग्रावाहु॑तिञ्जुह्याद॒न्योऽध्व॑र्युः स्या॒द्रक्षा॑सि
य॒ज्ञः ह॑न्युः॥४६॥

हिर॑ण्यमुपास्य जुहोत्यग्नि॒वत्ये॒व जुहोति॑ नान्यो॑-
ऽध्व॑र्युर्भवति॒ न य॒ज्ञः रक्षा॑सि घ्नन्ति॒ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒रं
क॒ल्पय॑न्ती॒ इत्या॑ह सुव॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मय॒त्यत्र॑ रमेथां
वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या इत्या॑ह वर्ष्म॒ ह्येत॑त्पृथि॒व्या यद्वै॑वय॒जन॑-
शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यद्वि॒धानं॑ न्दिवो॒ वा विष्ण॑वु॒त वा
पृथि॒व्याः॥४७॥

इत्या॒शीर्ष॑दय॒र्चा दक्षि॑णस्य हवि॒र्धान॑स्य मे॒थीं नि ह॑न्ति
शीर्ष॑त ए॒व य॒ज्ञस्य॑ यज॑मान आ॒शिषो॑ऽव॒ रुन्दे॑ द॒ण्डो वा
औ॒प॒रस्तृ॑तीयस्य हवि॒र्धान॑स्य वष॒ट्कारे॑णाक्ष॒मच्छि॑न्न॒द्यत्तृ॑तीयं

छुदिर्हविर्धानं योरुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुद्धौ
 शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं विष्णो रराटमसि विष्णोः
 पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावद्धा शिरो विष्युतं विष्णोः स्यूरसि
 विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यम्प्रथमं
 ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न विस्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत
 तस्मात्स विस्रस्यः ॥ ४८ ॥

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्युतं विष्णोः पङ्क्तिं शतिश्च ॥ ९ ॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमा दन्ते प्रसूत्या
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्तां
 पृष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभ्रिरभ्रिरसि
 नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः
 रक्षांसि जिघांसन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता
 अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै ॥ ४९ ॥

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं
 च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं
 द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वान्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याहैभ्य एवैनौल्लोकेभ्यः प्रोक्षति परस्तादर्वाचीं

प्रोक्षति तस्मात्॥५०॥

परस्तादुर्वार्चींमनुष्या ऊर्जमुप जीवन्ति क्रूरमिव वा
एतत्करोति यत्खनत्युपोऽव नयति शान्त्यै यवमतीरव
नयत्यूर्ग्वै यव ऊर्गुदुम्बर ऊर्जैवोर्जः समर्धयति यजमानेन
सम्मितौदुम्बरी भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्ज
दधाति पितृणां सदंनमसीति बर्हिरव स्तृणाति
पितृदेवत्यम्॥५१॥

ह्येतद्यन्निखातं यद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्या
निखाता स्याद्वर्हिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनोमिनोत्यथो
स्वारुहमेवैनोङ्करोत्युदिवः स्तभानान्तरिक्षमृणेत्याहैषाल्लोकानां
विधृत्यै द्युतानस्त्वा मारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो ह स्म
वै मारुतो देवानामौदुम्बरीमिनोति तेनैव॥५२॥

एनामिनोति ब्रह्मवनिन्त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतद्धृते
द्यावापृथिवी आ पृणेत्यामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावापृथिवी
एव रसेनानक्त्यान्तमन्ववस्त्रावयत्यान्तमेव यजमानं तेजसा-
ऽनक्त्यैन्द्रमसीति छुदिरधि नि दधात्यैन्द्रः हि देवतया सदो
विश्वजनस्य छायेत्याह विश्वजनस्य ह्येषा छाया यत्सदो

नवच्छदि॥५३॥

तेजस्कामस्य मिनुयात्रिवृता स्तोमेन सम्मितन्तेजस्त्रिवृत्तेजः
 भवत्येकादशछदीन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं
 त्रिष्टुगिन्द्रियाव्यैव भवति पञ्चदशछदि भ्रातृव्यवतः
 पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य
 सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या एकविंशतिछदि
 प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या उदरं
 वै सद ऊर्गुदुम्बरो मध्यत औदुम्बरीम्मिनोति मध्यत एव
 प्रजानामूर्जं दधाति तस्मात्॥५४॥

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि
 छदींषि भ्रातृव्यलोक उत्तराणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति
 यजमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानो-
 ऽयंजमानादुत्तरोऽन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्यै तस्मादरण्यं
 प्रजा उप जीवन्ति परि त्वा गिर्वणो गिर इत्याह
 यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमसीत्याहैन्द्रं
 हि देवतया सदो यमप्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न
 विस्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्रस्यः॥५॥

अपंहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनैव नवच्छदि तस्मात्सदः पञ्चदश च॥१०॥—[१०]

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं प्राणा उपरवा
हविर्धाने खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा अधस्तात्खायन्ते
तस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणा रक्षोहणो वलगुहणो
वैष्णवान्खनामीत्याह वैष्णवा हि देवतयोपरवा असुरा
वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु वलगान्त्र्यखनन्तान्बाहुमात्रे-
ऽन्वविन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त इदमहं तं वलगमुद्वपामि॥५

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव
पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो यमेवास्मै तौ वलगं
निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणन्ति तस्मात्संतृण्णा अन्तरतः
प्राणा न सम्भिनन्ति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति
तस्मादाद्रा अन्तरतः प्राणा यवमतीरव नयति॥५७॥

ऊर्ग्वै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरव
स्तृणाति तस्माल्लोमशा अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याघारयति
तेजो वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो दधाति हनू
वा एते यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणन्त्यसंतृण्णे हि हनू
अथो खलु दीर्घसोमे संतृद्ये धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य

यद्धविर्धानम्॥५८॥

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो
दन्ता मुखमाहवनीयो नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदो यदा
खलु वै जिह्वा दध्स्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति यदा
मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्माद्धविर्धाने चर्मन्नाधि
ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा प्रत्यञ्चः परेत्य सदसि
भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेदं दुह एवैनमियं
वै विराट्स्यै त्वक्कर्मोद्धोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो
वध्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः पयो य एवं वेदं दुह
एवैनम्॥५९॥

वपामि यवमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥११॥ ————— [११]

चात्वालात्सुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या इषे त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः
पशुमालभ्य मेदंसा स्नुचावेकादश॥११॥ चात्वालाद्देवानुपैति मुञ्चति प्रह्वियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य
चतुष्पादो द्विषष्टिः॥६२॥ चात्वालात्पशुं दधाति॥ हरिः ओम् श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ — [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

चात्वालाद्धिष्ण्यानुपं वपति योनिर्वै यज्ञस्य
चात्वालं यज्ञस्य सयोनित्वाय देवा वै यज्ञम्पराजयन्त
तमाग्नीध्रात्पुनरपाजयन्नेतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं
यदाग्नीध्राद्धिष्ण्यान् विहरति यदेव यज्ञस्यापराजितं तत
एवैनम्पुनस्तनुते पराजित्येव खलु वा एते यन्ति ये
बहिष्पवमानः सर्पन्ति बहिष्पवमाने स्तुते॥१॥

आहाग्नीदग्नीन् वि हर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशाः
अलं कुर्विति यज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वाना यन्त्यङ्गारैर्द्वे
सवने वि हरति शलाकाभिस्तृतीयः सशुक्रत्वायाथो
सम्भरत्येवैनद्धिष्ण्या वा अमुष्मिल्लोके सोममरक्षन्तेभ्यो-
ऽधि सोममाहरन्तमन्ववायन्तम्पर्यविशन् य एवं वेदं
विन्दते॥२॥

परिवेष्टारन्ते सोमपीथेन व्यार्ध्यन्त ते देवेषु
सोमपीथमैच्छन्त तां देवा अब्रुवन्देद्वे नामनी कुरुध्वमथ
प्र वाप्स्यथ न वेत्यग्नयो वा अथ धिष्ण्यास्तस्माद्विनामा

ब्राह्मणोऽर्धुकस्तेषां ये नेदिष्ठम्पर्यविशन्ते सोमपीथं
प्राप्तुवन्नाहवनीयं आग्नीधीयो होत्रीयो मार्जालीयस्तस्मात्तेषु
जुह्वत्यतिहाय वर्षद्वरोति वि हि॥३॥

एते सोमपीथेनार्ध्यन्त देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये
पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः प्राणुदन्त याः प्रतीचीर्ये
पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो
हूयन्ते प्रत्यङ्मासीनो धिष्ण्यान्व्याधारयति पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च
यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते तस्मात्पराचीः प्रजाः प्र वीयन्ते
प्रतीचीः॥४॥

जायन्ते प्राणा वा एते यद्विष्ण्या यदध्वर्युः
प्रत्यङ्विष्ण्यानतिसर्पेत्प्राणान्त्सं कर्षेत्प्रमायुकः स्यान्नाभिर्वा
एषा यज्ञस्य यद्धोतोर्ध्वः खलु वै नाभ्यै प्राणो-
ऽवाङ्पानो यदध्वर्युः प्रत्यङ्गोतारमतिसर्पेदपाने प्राणं
दध्यात् प्रमायुकः स्यान्नाध्वर्युरुपं गायेद्वाग्वीर्यो वा
अध्वर्युर्यदध्वर्युरुपं गायेदुद्गात्रे॥५॥

वाचः सम्प्र यच्छेदुपदासुंकास्य वाख्स्याद्ब्रह्मवादिनो
वदन्ति नासंस्थिते सोमैऽध्वर्युः प्रत्यङ्ख्वादोऽतीयादथ

क॒था दाक्षि॑णानि॒ होतु॑मेति॒ यामो॑ हि स तेषां॒ कस्मा॑ अहं
 दे॒वा यामं॑ वा॒यामं॑ वा॒नु ज्ञा॑स्यन्तीत्युत्तरे॒णाग्नी॑ध्रं प॒रीत्य॑
 जुहोति॒ दाक्षि॑णानि॒ न प्रा॑णान्त्सं क॑र्षति॒ न्यन्ये॑ धिष्णि॒या
 उ॒प्यन्ते॒ नान्ये॑ या॒न्निव॑पति॒ तेन॒ तान्प्री॑णाति॒ यान्न॑ नि॒वप॑ति॒
 यद॑नुदि॒शति॒ तेन॒ तान्॥६॥

स्तुते विन्दते हि वी॒र्यन्ते॒ प्रती॑चीरुद्रात्र उ॒प्यन्ते॒ चतु॑र्दश च॥१॥ [१]

सु॒व॒र्गाय॑ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वै॑स॒र्ज॒नानि॑
 द्वाभ्यां॑ गा॒र्हप॑त्ये जुहोति॒ द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्या
 आ॒ग्नी॑ध्रे जुहोत्यन्तरि॑क्ष ए॒वा क्र॑मत आ॒हव॑नीये
 जुहोति॒ सु॒व॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ दे॒वान् वै सु॑व॒र्गं
 लो॒कं य॒तो र॒क्षाꣳस्य॑जिघाꣳस॒न्ते सो॒मेन॑ रा॒ज्ञा
 र॒क्षाꣳस्य॑प॒हत्या॑सुमा॒त्मानं॑ कृ॒त्वा सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑य॒न्नक्ष॑साम॒नुप॑ल
 सोमो॑ भवत्यथ॥७॥

वै॒स॒र्ज॒नानि॑ जुहोति॒ रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑ त्वꣳ सोम॑ तनू॒कृ॒द्भ्य
 इत्या॑ह तनू॒कृ॒द्भ्यैष॑ द्वेषो॒भ्योऽन्य॑कृ॒तेभ्य॑ इत्या॑हान्यकृ॒तानि॑ हि
 र॒क्षाꣳस्यु॑रु य॒न्तासि॑ वरू॒थमि॒त्याहो॑रु ण॑स्कृ॒धीति॑ वावै॒तदा॑ह
 जुषा॑णो अ॒सुरा॑ज्य॒स्य वे॒त्वित्या॑हासुमे॒व यज॑मानं कृ॒त्वा सु॑व॒र्गं

लो॒कं ग॑मयति॒ रक्ष॑सा॒मनु॑पला॒भाया सोमं॑ ददते॥८॥

आ ग्रा॒व्ण आ वा॒यव्या॑न्या द्रो॒णक॒लश॒मुत्प॒त्नीमा
न॑य॒न्त्यन्व॑ना॒सि प्र वर्त॑यन्ति॒ याव॑दे॒वास्या॑स्ति॒ तेन॑
स॒ह सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति॒ नय॑वत्य॒र्चाग्री॑ध्रे जुहोति सुव॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॒भिनी॑त्यै ग्रा॒व्णो वा॒यव्या॑नि द्रो॒णक॒लश॒माग्री॑ध्र
उप॑ वासयति॒ वि ह्ये॑नं तैर्गृ॒ह्यते॒ यथ्स॒होप॑वा॒सये॑दपुवा॒येत॑
सौ॒म्यर्चा॑ प्र पा॑दयति॒ स्वया॑॥९॥

ए॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ प्र पा॑दयत्यदि॒त्याः सदो॑ऽस्यदि॒त्याः सद॒
आ सी॒देत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतद्य॑ज॒मानो॒ वा ए॒तस्य॑ पु॒रा गो॒प्ता
भ॑वत्येष वो॑ दे॒व स॒वितुः॑ सोम॒ इत्या॑ह स॒वितृ॑प्र॒सूत ए॒वैनं॑
दे॒वता॑भ्यः सम्प्र यच्छत्ये॒तत्त्व॑ सौ॒म दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह
दे॒वो ह्येष॑ सन्॥१०॥

दे॒वानु॑पैती॒दम॒हम्म॑नु॒ष्यो म॒नुष्या॑नि॒त्याह॑ म॒नुष्यो॑ ३ ह्येष
स॒न्म॑नु॒ष्यानु॑पैति॒ यदे॒तद्य॑जुर्न ब्रूयादप्र॒जा अप॑शु॒र्यज॑मानः
स्यात्स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑णे॒त्याह॑ प्र॒जयै॑व प॒शुभिः॑
स॒हेमं॑ लो॒कमु॑पाव॑र्तते॒ नमो॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह नमस्का॒रो हि
दे॒वाना॑ ३ स्व॒धा पि॒तृभ्य॑ इत्या॑ह स्व॒धाका॒रो हि॥११॥

पितॄणामिदमहं निर्वरुणस्य पाशादित्याह वरुणपाशादेव
 निर्मुच्यतेऽग्ने॑ व्रतपत आत्मनः पूर्वा तनूरादेयेत्याहुः को हि
 तद्वेद॑ यद्वसीयान्त्स्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति ग्रावाणो
 वै सोमस्य राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्ग्राव्ण आग्नीध्र
 उपवासयति नैनम्मलिमुसेना विन्दति॥१२॥

अथ ददते स्वया सन्धस्वधाकारो हि विन्दति॥२॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छैति वैष्णवो वै देवतया यूपः
 स्वयैवैनं देवतयाच्छैत्यत्यन्यानगां नान्यानुपांगामित्याहाति
 ह्यन्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्त्वा परैरविदम्परोऽवरैरित्याहार्वाग्येन
 परोवरैस्तं त्वा जुषे॥१३॥

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्यैनं जुषते
 देवस्त्वा सविता मध्वान्क्तित्याह तेजसैवैनमनुत्तयोषधे
 त्रायस्वैनं स्वधिते मेन हिंसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः
 शान्त्यै स्वधितेर्वृक्षस्य बिभ्यतः प्रथमेन शकलेन सह
 तेजः परा पतति यः प्रथमः शकलः परापतेत्तमप्या
 हरेत्सतेजसम्॥१४॥

एवैनमा हरतीमे वै लोका यूपोत्प्रयतो बिभ्यति

दिवमग्रेण मा लेखीरन्तरिक्षमध्येन मा हिंसीरित्याहैभ्य
 एवैनं लोकेभ्यः शमयति वनस्पते शतवल्शो वि
 रोहेत्याव्रश्चने जुहोति तस्मादाव्रश्चनाद्वक्षाणाम्भूयांस
 उत्तिष्ठन्ति सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्याहाशिषमेवैतामा
 शास्तेऽनक्षसङ्गम्॥१५॥

वृश्चेद्यदक्षसङ्गं वृश्चेदधर्इषं यजमानस्य प्रमायुकं
 स्याद्यं कामयेताप्रतिष्ठितः स्यादित्यारोहं तस्मै वृश्चेदेष वै
 वनस्पतीनामप्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित एव भवति यं कामयेतापशुः
 स्यादित्यपुर्णं तस्मै शुष्काग्रं वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामपशव्यो-
 ऽपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्त्स्यादिति बहुपुर्णं तस्मै
 बहुशाखं वृश्चेदेष वै॥१६॥

वनस्पतीनामपशव्यः पशुमानेव भवति प्रतिष्ठितं
 वृश्चेत्प्रतिष्ठाकामस्येष वै वनस्पतीनां प्रतिष्ठितो यः समे
 भूम्यै स्वाद्योने रूढः प्रत्येव तिष्ठति यः प्रत्यङ्मुपनतस्तं
 वृश्चेत्स हि मेधमभ्युपनतः पश्चरन्ति तस्मै वृश्चेद्यं
 कामयेतोपैन्मुत्तरो यज्ञो नमेदिति पश्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
 यज्ञ उपैन्मुत्तरो यज्ञः॥१७॥

न॒म॒ति॒ षड॑र॒त्निं॒ प्र॒ति॒ष्ठाका॑मस्य षड्वा ऋ॒त॒व॑
 ऋ॒तु॒ष्वे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति स॒प्तार॑न्निम्पशुका॑मस्य स॒प्तप॑दा
 श॒क्र॑री प॒शवः॑ श॒क्र॑री प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्द्रे न॒वार॑त्निं
 तेज॑स्का॒मस्य॑ त्रि॒वृता॒ स्तोमे॑न॒ सम्मि॑तं तेज॑स्त्रि॒वृत्ते॑ज॒स्यै॒व
 भ॑वत्येका॒दशा॑र॒न्निमि॑न्द्रि॒यका॑मस्यैका॒दशा॑क्षरा त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒यं
 त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒याव्यै॒व भ॑वति प॒ञ्चद॑शा॒रन्नि॒म्भ्रातृ॑व्यवतः प॒ञ्चद॑शो
 व॒ज्रो भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै स॒प्तद॑शा॒रत्निं॒ प्र॒जाका॑मस्य
 स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ते॒रात्या॒ एक॑विं॒शत्य॑र॒त्निं
 प्र॒ति॒ष्ठाका॑मस्यैक॑विं॒शः स्तोमा॑नां प्र॒ति॒ष्ठा प्र॒ति॒ष्ठित्या॑
 अ॒ष्टाश्रि॑र्भवत्य॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री तेजो॑ गाय॒त्री गा॑य॒त्री य॑ज्ञमु॒खं
 तेज॑सै॒व गा॑य॒त्रिया॒ य॑ज्ञमु॒खेन॒ सम्मि॑तः॥१८॥

जुषे सतेजसमनक्षसङ्गं बहुशाखं वृश्चेदेष वै यज्ञ उपैन्मुत्तरो यज्ञ आत्या

एकान्नविंशतिश्च॥३॥ [३]

पृ॒थि॒व्यै त्वा॒न्तरि॑क्षाय त्वा दि॒वे त्वे॒त्याहै॑भ्य ए॒वैनं॑
 लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति॒ परा॑श्च॒ प्रोक्ष॑ति॒ परा॑डि॒व हि सु॑व॒र्गो
 लो॒कः क्रू॑रमि॒व वा ए॒तत्क॑रोति॒ यत्खन॑न्त्य॒पोव॑ नयति॒
 शान्त्यै॑ यव॑मती॒रव॑ नयत्यू॒र्वै यवो॑ यज॑मानेन॒ यूपः॑ सम्मि॑तो
 यावा॑ने॒व यज॑मान॒स्ताव॑तीमे॒वास्मि॒न्नूर्जं॑ दधाति॥१९॥

पितॄणां सदनमसीति बृहिरव स्तृणाति पितृदेवत्य
 १५ ह्येतद्यन्निखातं यद्वृहिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यो
 निखातः स्याद्वृहिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनम्मिनोति
 यूपशकलमवांस्यति सतेजसमेवैनम्मिनोति देवस्त्वा सविता
 मध्वान्क्तित्याह तेजसैवैनमनक्ति सुपिप्पुलाभ्यस्त्वौषधीभ्य
 इति चषालं प्रति॥२०॥

मुञ्चति तस्माच्छीर्षत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति
 तेजो वा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाग्निः सम्मिता यदग्निष्ठा-
 मग्निमनक्ति यजमानमेव तेजसानक्त्यान्तमनक्त्यान्तमेव
 यजमानं तेजसानक्ति सर्वतः परि मृशत्यपरिवर्गमेवा-
 स्मिन्तेजो दधात्युदिवः स्तभानान्तरिक्षम्पृणेत्याहैषां
 लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा॥२१॥

कल्पयति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवैनं देवतया
 कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यं
 कामयेत तेजसैनं देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां
 तस्याग्निमाहवनीयादित्थं वेत्थं वाति नावयेत्तेजसैवैनं
 देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं कामयेत तेजसैनं

देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयेयमिति॥२२॥

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन सम्मिनुयात्तेजसैवैनं
देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिमित्याह
यथायजुरेवैतत्परि व्ययत्यूर्ग्वै रशना यजमानेन यूपः
सम्मितो यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदघ्ने परि व्ययति
नाभिदघ्न एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्नाभिदघ्न ऊर्जा भुञ्जते
यं कामयेतोर्जनम्॥२३॥

व्यर्धयेयमित्यूर्ध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवैनं व्यर्धयति
यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव
नि यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः स्यादित्यूर्ध्वामुदूहेद्वृष्टिमेवोद्य
पितृणां निखातम्मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया
ओषधीनां रशना विश्वेषाम्॥२४॥

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चषालादिन्द्रस्य चषालं
साध्यानामतिरिक्तं स वा एष सर्वदेवत्यो यद्यूपो
यद्यूपमिमिनोति सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः
सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति
ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु

प्राजान्॒न्तद्यूप॑स्य यू॒पत्वम्॥ २५॥

यद्यूप॑मि॒नोति॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै पु॒रस्ता॑न्मि॒नोति॑
पु॒रस्ता॑द्धि य॒ज्ञस्य॑ प्र॒ज्ञाय॑तेऽप्र॒ज्ञात॑ ५ हि तद्यदति॑पन्न आ॒हुरि॒दं
का॒र्यमा॑सी॒दिति॑ सा॒ध्या वै दे॒वा य॒ज्ञम॑त्य॒मन्य॑न्त॒ तान् य॒ज्ञो
नास्पृ॑श॒तान् यद्य॒ज्ञस्याति॑रि॒क्तमा॑सी॒त्तद॑स्पृश॒दति॑रि॒क्तं वा
ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यद॒ग्नाव॑ग्नि॒मथि॑त्वा प्र॒हर॑त्यति॑रि॒क्तमे॒तत्॥ २६॥

यूप॑स्य॒ यदूर्ध्वं॑ च॒षाला॑त्तेषां तद्भा॒गधे॑यं॒ ताने॒व तेन॑
प्री॒णाति॑ दे॒वा वै स॑ ५ स्थि॒ते सोमे॑ प्र॒ स्रुचो॑ह॒रन्प्र॑ यू॒पं
तेऽम॑न्यन्त॒ यज्ञ॑वेश॒सं वा इ॒दं कु॑र्म॒ इति॑ ते प्र॑स्तर॒ ५
स्रुचा॑न्नि॒ष्क्रय॑णमपश्यन्त्स्वरुं॒ यूप॑स्य॒ स॑ ५ स्थि॒ते सोमे॑ प्र॒
प्र॑स्तर॒ ५ ह॒रति॑ जुहोति॒ स्वरु॑मय॒ज्ञवेश॑साय॥ २७॥

दधा॒ति प्र॑त्य॒चा सम॑र्धयेय॒मित्यू॑र्जेन॒ विश्वे॑षां यू॒पत्वम॑ति॒रिक्तमे॒तद्वि॒च॒त्वारि॑ ५ श॒च॥ ४॥ -[४]

सा॒ध्या वै दे॒वा अ॒स्मि॒ल्लो॒क आ॑स॒न्नान्य॑त्किंच॒न मि॒षत्ते॑-
ऽग्नि॑मे॒वाग्नये॑ मे॒धाया॑ल॒भन्त॒ न ह्य॑न्यदा॒ल॒भ्यम॑वि॒न्दन्त॑तो
वा इ॒माः प्र॒जाः प्रा॒जाय॑न्त॒ यद॒ग्नाव॑ग्नि॒मथि॑त्वा प्र॒हर॑ति
प्र॒जाना॑ प्र॒जन॑नाय रु॒द्रो वा ए॒ष यद॑ग्निर्यज॑मानः
प॒शुर्य॑त्प॒शुमा॑ल॒भ्याग्नि॑मन्थे॒द्रुद्रा॑य॒ यज॑मानम्॥ २८॥

अपि दध्यात्प्रमायुकः स्यादथो खल्वाहुरग्निः सर्वा
 देवता हविरेतद्यत्पशुरिति यत्पशुमालभ्याग्निम्मन्थति
 हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव
 मन्थ्यस्तन्नेवालब्धं नेवानालब्धमग्नेर्जनित्रमसीत्याहाग्नेर्ह्येतज्जनि
 वृषणौ स्थ इत्याह वृषणौ॥२९॥

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृषणं
 दधाथामित्याह वृषणं॥ ह्येते दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनु
 प्र जायस्वेत्याह छन्दोभिरेवैनम्प्र जनयत्यग्नये मन्थ्यमानायानु
 ब्रूहीत्याह सावित्रीमृचमन्वाह सवितृप्रसूत एवैनम्मन्थति
 जातायानु ब्रूहि॥३०॥

प्रह्रियमाणायानु ब्रूहीत्याह काण्डेकाण्ड एवैनं क्रियमाणे
 समर्धयति गायत्रीः सर्वा अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः
 स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निम्मन्थित्वा
 प्र हरति तौ सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतो भवतं
 नः समनसावित्याह शान्त्यै प्रहृत्य जुहोति जातायैवास्मा
 अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम
 यदाज्यमिप्येणैवैनं धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥३१॥

यजमानमाहु वृषणौ जातायानुब्रूह्यप्यष्टादश च॥५॥ [५]

इषे त्वेति बरहिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो
यजत उपवीरसीत्याहोप ह्येनानाकरोत्युपो देवान्देवीर्विशः
प्रागुरित्याह दैवीरह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वहीरुशिज
इत्याहर्त्विजो वै वह्नय उशिजस्तस्मादेवमाहु बृहस्पते
धारया वसूनीति॥३२॥

आहु ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव
रुद्धे हव्या ते स्वदन्तामित्याह स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्टर्वसु
रुण्वेत्याह त्वष्टा वै पशूनाम्मिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु
दधाति रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवास्मै
रमयति देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति॥३३॥

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ
हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्या
ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेना रभ इत्याह सत्यं वा ऋतः
सत्येनैवैनमृतेना रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यः हि प्रत्यश्च
प्रतिमुञ्चन्ति व्यावृत्त्यै धर्षा मानुषानिति नि युनक्ति धृत्या
अद्भ्यः॥३४॥

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहाद्ध्यो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति
यत्पशुरपाम्पेरुरसीत्याहैष ह्यपाम्पाता यो मेधायारभ्यते
स्वात्तं चिथ्सदेव५ हव्यमापो देवीः स्वदतैनमित्याह
स्वदयत्येवैनमुपरिष्ठात्प्रोक्षत्युपरिष्ठादेवैनम्मेध्यं करोति
पाययत्यन्तरत एवैनम्मेध्यं करोत्यधस्तादुपोक्षति सर्वतं
एवैनम्मेध्यं करोति॥३५॥

वसूनिति प्रसव इत्यर्द्धोऽन्तरत एवैनन्दशं च॥६॥ [६]

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानभ्यभवन्नग्नये
समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदश
सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै
सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः
संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै
सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम्॥३॥

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयति
यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूष्णी५ होमेनाव
यत्तूष्णीमाधारमाधारयति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृद्धे
परिधीन्त्सम्माष्टि पुनात्येवैनात्रिस्त्रिः सम्माष्टि त्र्यावृद्धि

य॒ज्ञोऽथो॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॒ द्वाद॑श॒ सम्प॑द्यन्ते॒ द्वाद॑श॥ ३७ ॥

मासाः॑ संव॒त्सरः॑ संव॒त्सरमे॒व प्री॑णा॒त्यथो॑ संव॒त्सरमे॒वास्मा॒
उप॑ दधाति सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑
यदा॑घा॒रोऽग्निः॑ सर्वा॑ दे॒वता॑ यदा॑घा॒रमा॑घा॒रय॑ति शी॒र्षत॑
ए॒व य॒ज्ञस्य॑ यज॑मानः सर्वा॑ दे॒वता॑ अव॑ रुन्दे शिरो॒
वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदा॑घा॒र आ॒त्मा प॒शुरा॑घा॒रमा॑घा॒र्य प॒शुः
सम॑न॒क्त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑॥ ३८ ॥

शिरः॑ प्रति॑ दधाति॒ सं ते॑ प्रा॒णो वा॒युना॑ गच्छ॒तामि॒त्याह॑
वा॒युदे॒वत्यो॑ वै प्रा॒णो वा॒यावे॒वास्य॑ प्रा॒णं जु॑होति॒ सं
यज॑त्रैरङ्गानि॒ सं य॒ज्ञप॑तिरा॒शिषे॒त्याह॑ य॒ज्ञप॑तिमे॒वास्या॑शिषं
गम॑यति वि॒श्वरू॑पो वै त्वा॒ष्ट्र उ॒परि॑ष्ठात्प॒शुम॒भ्यव॑मी॒त्तस्मा॑दु॒परि॑ष्ठा
द्यन्ति॒ यदु॒परि॑ष्ठात्प॒शुः संम॑न॒क्ति मे॒ध्यमे॒व॥ ३९ ॥

ए॒नं क॒रोत्यृ॒त्विजो॑ वृणीते॒ छन्दा॑स्ये॒व वृ॑णीते
स॒प्त वृ॑णीते स॒प्त ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ स॒प्तार॑ण्याः स॒प्त
छन्दा॑स्यु॒भय॑स्याव॑रुद्ध्या॒ एका॑दश प्रया॒जान् य॑जति॒ दश॑
वै प॒शोः प्रा॒णा आ॒त्मैका॑दशो यावा॑ने॒व प॒शुस्त॑म्प्र य॑जति
व॒पामे॒कः परि॑ शय॒ आ॒त्मैवा॒त्मान॑म्परि॒ शये॒ वज्रो॑ वै

स्वधितिर्वज्रो यूपशकलो घृतं खलु वै देवा वज्रं कृत्वा
सोममघ्नन्घृतेनाक्तौ पशं त्रायेथामित्याहु वज्रेणैवेनं वशं
कृत्वा लभते॥४०॥

आधारम्पद्यन्ते द्वादशात्मन्नेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥७॥—[७]

पर्यग्निं करोति सर्वहुतमेवेनं करोत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि
तद्यद्धुतस्य स्कन्दति त्रिः पर्यग्निं करोति त्र्यावृद्धिं यज्ञो-
ऽथो रक्षसामपहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३)
नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं
यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यादथो खल्वाहुः सुवर्गाय
वा एष लोकाय नीयते यत्॥४१॥

पशुरिति यन्नान्वारभेत सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत
वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते तन्नेवान्वारब्धं नेवानन्वारब्धमुप
प्रेष्यं होतर्हव्या देवेभ्य इत्याहेषितं हि कर्म क्रियते
रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विशतेत्याहु यथायजुरेवैतदग्निना
पुरस्तादेति रक्षसामपहत्यै पृथिव्याः संपृचः पाहीति
बर्हिः॥४२॥

उपास्यत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्धरहिषि स्कन्दत्यथो

बर्हिषदमेवैनं करोति पराङ्गा वर्ततेऽध्वर्युः पशोः
 संज्ञप्यमानात्पशुभ्य एव तन्नि हुत आत्मनोनाब्रस्काय
 गच्छति श्रियम्प्र पशूनाप्रोति य एवं वेद पश्चाल्लोका वा
 एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्नी नमस्त आतानेत्याहादित्यस्य
 वै रश्मयः॥४३॥

आतानास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनर्वा प्रेहीत्याह भ्रातृव्यो
 वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्त्यै घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह
 रायस्पोषेणेत्याहाशिषमेवैतामा शास्त आपो देवीः शुद्धायुव
 इत्याह यथायजुरेवैतत्॥४४॥

लोकाय नीयते यद्वर्ही रश्मयः सप्तत्रिंशच्च॥८॥ [८]

पशोर्वा आलब्धस्य प्राणाञ्छुगच्छति वाक्त आ प्यायतां
 प्राणस्त आ प्यायतामित्याह प्राणेभ्य एवास्य शुचं शमयति
 सा प्राणेभ्योऽधि पृथिवीं शुक्लं विशति शमहोभ्यामिति नि
 नयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचं शमयत्योषधे त्रायस्वेन
 स्वधिते मेनं हिंसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः॥४५॥

शान्त्यै पार्श्वत आच्छति मध्यतो हि मनुष्या आच्छन्ति
 तिरश्चीनमाच्छत्यनूचीनं हि मनुष्या आच्छन्ति व्यावृत्त्यै

रक्ष॑साम्भा॒गोऽसी॑ति॒ स्थवि॑म॒तो ब॒र्हिर॒क्तापा॑स्यत्य॒स्रैव
रक्षा॑सि॒ निर॑व॒दय॑त इ॒दम॑ह॒ रक्षो॑ऽध॒मं तमो॑ नयामि॒
योऽस्मा॑न्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह॒ द्वौ वा॑व पु॒रुषौ॑ यं
चै॒व॥४६॥

द्वेष्टि॒ यश्चैनं॑ द्वेष्टि॒ तावु॑भा॒वध॒मं तमो॑ नयती॒षे त्वेति॑
व॒पामु॑त्खि॒दती॑च्छत॒ इव॑ ह्ये॒ष यो यज॑ते॒ यदु॑प॒तृन्धा॑द्रु॒द्रोऽस्य॑
प॒शून्धा॑तु॒कः स्या॒द्यन्नो॑प॒तृन्धा॑दय॒ता स्या॑द॒न्ययो॑प॒तृण॑त्य॒न्यया॑
न धृ॒त्यै घृ॑तेन॒ द्या॒वापृ॑थि॒वी प्रो॑र्ण॒वामि॒त्याह॑ द्या॒वापृ॑थि॒वी
ए॒व रसे॑नान॒त्तय॑च्छि॒न्नः॥४७॥

रा॒यः सु॒वीर॑ इत्या॑ह॒ यथा॑य॒जुरे॒वैतत्कू॑रमि॒व वा॑
ए॒तत्क॑रोति॒ यद्व॒पामु॑त्खि॒दत्यु॑र्व॒न्तरि॑क्ष॒मन्वि॑हीत्या॑ह॒ शान्त्यै॑ प्र
वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते॒ यः प॒शुम्मृ॑त्य॒वै नी॒यमा॑नम॒न्वार॑भ॒ते
वपा॑श्रप॒णी पुन॑र॒न्वार॑भ॒तेऽस्मि॑न्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्य॒ग्निना॑
पु॒रस्ता॑देति॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्या॒ अथो॑ दे॒वता॑ ए॒व ह॒व्येन॑॥४८॥

अ॒न्वेति॑ नान्त॒मम॑ङ्गा॒रम॑ति॒ हरे॑द्यद॒न्तम॑म॒ङ्गा॒रम॑ति॒ हरे॑द्वै॒वता॑
अ॒ति म॑न्ये॒त वा॒यो वी॒हिं स्तो॒काना॑मि॒त्याह॑ तस्मा॒द्विभ॑क्ताः
स्तो॒का अ॒व प॑द्य॒न्तेऽग्रं॑ वा ए॒तत्प॑शूनां॒ यद्व॒पाग्र॑मोष॒धीना॑म्ब॒र्हिर॑

सम॑र्धय॒त्यथो॒ ओष॑धीष्वे॒व प॒शून्प्रति॑ ष्ठापयति॒ स्वाहा॑कृतीभ्यः
प्रेष्ये॒त्याह॥४९॥

य॒ज्ञस्य॒ समि॑ष्ठ्यै प्राणापा॒नौ वा ए॒तौ प॑शूनां
यत्पृ॑षदा॒ज्यमा॒त्मा व॒पा पृ॑षदा॒ज्यम॑भिघार्य॒ व॒पाम॑भि
घा॒रय॑त्या॒त्मन्ने॒व प॑शूनाम्प्रा॒णापा॒नौ द॑धाति॒ स्वाहो॑र्ध्वन॒भस॑म्मारु॒त
ग॑च्छ॒तमित्या॑होर्ध्वन॒भा ह स्म॒ वै मा॑रु॒तो दे॒वानां॑ वपा॒श्रप॑णी
प्रह॑रति॒ तेनै॒वैने॒ प्र ह॑रति॒ विषू॑ची॒ प्र ह॑रति॒ तस्मा॒द्विष्व॑श्चौ
प्राणापा॒नौ॥५०॥

स्वधितिश्चैवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह षट्त्वारिंशच्च॥९॥ [९]

प॒शुमा॒लभ्य॑ पुरो॒डाशं॑ निर्वपति॒ समे॑धमे॒वैन॒मा ल॑भते
वपया॑ प्रचर्य॒ पुरो॒डाशे॑न॒ प्र च॑रत्यू॒र्ग्वे पुरो॒डाश॑ ऊ॒र्जमे॑व
प॑शूनाम्म॒ध्यतो॑ द॒धात्यथो॑ प॒शोरे॒व छि॑द्रमपि॒ दधा॑ति
पृ॑षदा॒ज्यस्यो॑प॒हत्य॒ त्रिः पृ॑च्छति॒ श्रु॒तः ह॒वीः (३)
श॑मित॒रिति॒ त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वा योऽश्रु॑तः॒ श्रु॒तमा॑ह॒ स ए॒नसा॑
प्राणापा॒नौ वा ए॒तौ प॑शूनाम्॥५१॥

यत्पृ॑षदा॒ज्यम्प॒शोः खलु॑ वा आल॑ब्धस्य॒ हृद॑यमा॒त्माभि
समे॑ति॒ यत्पृ॑षदा॒ज्येन॒ हृद॑यमभिघा॒रय॑त्या॒त्मन्ने॒व प॑शूनाम्प्रा॒णापा॒नौ

दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या
 नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्त्वा मेधम्प्राक्षारयन्त्स
 प्रक्षोऽभवत्तत्प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यत्प्रक्षशाखोत्तरबर्हिर्भवति
 समेधस्यैव॥५२॥

पशोरव द्यति पशुं वै ह्रियमाणं रक्षास्यनु सचन्तेऽन्तरा
 यूपं चाहवनीयं च हरति रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य
 मनोऽपं क्रामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु ब्रूहीत्याह
 मन एवास्याव रुन्द्ध एकादशावदानान्यव द्यति दश वै पशोः
 प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तस्याव॥५३॥

द्यति हृदयस्याग्रेऽव द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो
 यद्वै हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति
 तदुरसोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदाय
 यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्य पशोरवत्तम्भवति
 मध्यतो गुदस्याव द्यति मध्यतो हि प्राण उत्तमस्याव
 द्यति॥५४॥

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि
 जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो

य॒ज्ञेन॑ दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जया॑ पि॒तृभ्य॑ ए॒ष वा अ॑नृ॒णो यः
पु॒त्री यज्वा॑ ब्र॒ह्मचा॑रिवा॒सी तद॑व॒दानै॑रे॒वाव द॑यते
तद॑व॒दाना॑नामवदान॒त्वन्दे॑वा॒सुराः संय॑त्ता आस॒न्ते दे॒वा
अ॒ग्निम॑ब्रुव॒न्त्वया॑ वी॒रेणा॑सुरा॒नभि भ॑वामेति॥५॥

सोऽब्र॑वी॒द्वरं॑ वृ॒णै प॒शोरु॑द्धारमु॒द्धरा॑ इति॒ स
ए॒तमु॑द्धारमुद॑हरत् दोः पू॒र्वार्ध॑स्य गु॒दम्म॑ध्यतः श्रोणिं
जघ॑नार्धस्य॒ ततो॑ दे॒वा अ॑भव॒न्परा॑सुरा॒ यत्र्य॒ङ्गाणां॑
सम॑व॒द्यति॒ भ्रातृ॑व्या॒भिभू॑त्यै भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑त्यक्ष॒णया॑व॒ द्यति॒ तस्मा॑दक्ष॒णया॒ प॒शवो॑ऽङ्गानि॒ प्र ह॑रन्ति॒
प्रति॑ष्ठित्यै॥५६॥

एतौ पशूनां॑ समेधस्यैव तस्यावो॑त्तमस्याव॑ द्यतीति॒ पञ्च॑चत्वारि॑शच्च॥१०॥—[१०]

मेद॑सा॒ स्रुचौ॑ प्रो॒र्णोति॑ मेदो॑रूपा॒ वै प॒शवो॑ रू॒पमे॒व प॒शुषु॑
दधा॑ति यू॒षन्न॑व॒धाय॒ प्रो॒र्णोति॑ रसो॒ वा ए॒ष प॑शूनां॒ यद्य् रस॑मे॒व
प॒शुषु॑ दधा॑ति पा॒र्श्वेन॑ वसा॒होम॑म्प्र॒ यौति॑ मध्यं॒ वा ए॒तत्प॑शूनां॒
यत्पा॒र्श्वं॑ रसं॒ ए॒ष प॑शूनां॒ यद्वसा॒ यत्पा॒र्श्वेन॑ वसा॒होम॑म्प्र॒ यौति॑
मध्य॑त ए॒व प॑शूनां॑ रसं॒ दधा॑ति॒ घ्नन्ति॑॥५७॥

वा ए॒तत्प॒शुं य॒त्संज्ञ॑पय॒न्त्यैन्द्रः॑ खलु॒ वै दे॒वता॑या

प्राण ऐन्द्रोऽपान ऐन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदित्याह
 प्राणापानावेव पशुषु दधाति देवं त्वष्टर्भूरि ते स॑ संमेत्वित्याह
 त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथेत्याह
 विषुरूपा ह्येते सन्तः सलक्ष्माण एतर्हि भवन्ति देवत्रा
 यन्तम्॥५८॥

अवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरो मदन्त्वित्याहानुमतमेवैन
 पित्रा सुवर्गं लोकं गमयत्यर्धर्चं वसाहोमं जुहोत्यसौ वा
 अर्धर्च इयमर्धर्च इमे एव रसेनानक्ति दिशो जुहोति दिशं
 एव रसेनानुक्त्यथो दिग्भ्य एवोर्ज॑ रसमवं रुद्धे प्राणापानौ
 वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु॥५९॥

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहत्याह वनस्पतये-
 ऽनु ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पशुषु
 दधात्यन्यस्यान्यस्य समवत्त॑ समवद्यति तस्मान्नानारूपाः
 पशवो यूष्णोपं सिञ्चति रसो वा एष पशूनां यद्यू रसमेव
 पशुषु दधातीडामुपं ह्वयते पशवो वा इडा पशूनेवोपं ह्वयते
 चतुरुपं ह्वयते॥६०॥

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं
 तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैनम्पशुभ्यो

निर्भजत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्थस्यादिति
मेदस्वत्तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवास्मै
पशूनव रुन्दे पशुमानेव भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत स
आज्यम्॥६१॥

पुरस्तादसृजत पशुममध्यतः पृषदाज्यम्पश्चात्तस्मादाज्येन
प्रयाजा इज्यन्ते पशुना मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्नि
पश्चात्सृष्टः ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा
आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति घ्नन्ति वा
एतत्पशुं यत्संज्ञयन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां
यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव
पशुषु दधाति॥६२॥

घ्नन्ति यन्तङ्गलुं चतुरूपं हयत आज्यं यत्पृषदाज्येन पट्॥११॥ [११]

यज्ञेन ता उपयङ्घिर्देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपयङ्घ्रा
देवा वा उपयङ्घौ वाग्वै मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा अग्रयणाग्रानेकादश॥११॥ यज्ञेन लोके
पशुमान्थस्यात्सर्वान्मार्थान्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपश्चात्॥५१॥ यज्ञेन गौरभि
निर्वर्तते॥ [१२]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

य॒ज्ञेन॒ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ता उ॑पयङ्गिरे॒वासृ॑जत्
 यदु॑पय॒जं उ॑पय॒जति॑ प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सृजते
 जघ॑ना॒र्धाद॑व॒ द्यति॑ जघ॑ना॒र्धाद्धि॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते स्थवि॒म॒तो-
 ऽव॑ द्यति स्थवि॒म॒तो हि॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते ऽसं॒म्भि॒न्द॒न्न॒व॑ द्यति
 प्रा॒णाना॑मसं॒म्भेदा॑य॒ न पर्या॑वर्तयति यत्प॑र्यावर्तये॒दुदा॑वर्तः
 प्र॒जा ग्रा॑हुकः स्यात्समु॒द्रं ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह रे॒तः॥१॥

ए॒व तद्धा॑त्यन्तरि॒क्षं ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒हान्तरि॑क्षेणै॒वास्मै॑
 प्र॒जाः प्र॒ ज॑नयत्यन्तरि॒क्षं ह्यनु॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते दे॒वः
 स॒वि॒तारं॑ गच्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒
 ज॑नयत्यहोरा॒त्रे ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒हाहोरा॒त्राभ्या॑मे॒वास्मै॑ प्र॒जाः
 प्र॒ ज॑नयत्यहोरा॒त्रे ह्यनु॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते मि॒त्राव॑रुणौ गच्छ॒
 स्वाहा॑॥२॥

इत्या॑ह प्र॒जास्वे॒व प्र॒जाता॑सु प्राणापा॒नौ द॑धाति सोमं॑ गच्छ॒
 स्वाहे॑त्या॒ह सौ॒म्या हि॑ दे॒वता॑या प्र॒जा य॒ज्ञं ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह
 प्र॒जा ए॒व य॒ज्ञियाः॑ करोति॒ छन्दा॑सि गच्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह

प॒शवो॒ वै छ॒न्दांसि॑ प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्दे द्या॒वापृ॑थि॒वी ग॑च्छु
स्वाहे॒त्याह॑ प्र॒जा ए॒व प्र॒जाता॑ द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑मु॒भय॑तः परि
गृह्णा॑ति नमः॥३॥

दि॒व्यं ग॑च्छु स्वाहे॒त्याह॑ प्र॒जाभ्य॑ ए॒व प्र॒जाता॑भ्यो वृष्टिं
नि य॑च्छत्य॒ग्निं वै॑श्वान॒रं ग॑च्छु स्वाहे॒त्याह॑ प्र॒जा ए॒व
प्र॒जाता॑ अ॒स्यां प्रति॑ ष्ठापयति प्रा॒णानां॑ वा ए॒षोऽव॑ द्यति
योऽव॑द्यति गु॒दस्य॑ मनो॑ मे हा॒र्दि य॑च्छे॒त्याह॑ प्रा॒णाने॒व
य॑था॒स्थान॑मुप॒ ह्वय॑ते प॒शोर्वा आल॑ब्धस्य॒ हृद॑यः॒ शुगृ॑च्छति
सा हृ॑दयशूलम्॥४॥

अ॒भि समे॑ति॒ यत्पृ॑थि॒व्याः हृ॑दयशूलमु॒द्वास॑येत्पृथि॒वीः
शु॒चा॒र्पये॑द्यद॒प्स्वपः॑ शु॒चा॒र्पये॑च्छुष्क॑स्य चा॒र्द्रस्य॑ च
सं॒धावु॒द्वास॑यत्यु॒भय॑स्य॒ शान्त्यै॑ यं द्वि॒ष्यात्तं॑ ध्या॒येच्छु॑चै॒वैन॑मर्पयति

रेतो॑ मि॒त्रावरु॑णौ गच्छु स्वाहा नमो॑ हृदयशूल॒न्द्वात्रिं॑शच्च॥१॥ [१]

दे॒वा वै य॒ज्ञमा॒ग्नीध्रे॑ व्य॒भज॑न्त॒ ततो॑ यद॒त्यशि॑ष्यत
तद॑ब्रुव॒न्वस॑न्तु॒ नु न॑ इ॒दमि॑ति॒ तद्व॑सती॒वरी॑णां वसती॒वरि॑त्वम्
तस्मि॑न्प्रा॒तर्न॑ सम॑श॒क्रुव॑न्तद॒प्सु प्रा॒वेश॑यन्ता व॑सती॒वरी॑रभवन्वस
य॒ज्ञो वै व॑सती॒वरी॑र्य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑ वसति॒ यस्या॑ गृही॒ता

अभि निम्रोचेदनारब्धोऽस्य यज्ञः स्यात्॥६॥

यज्ञं वि च्छिन्द्याज्योतिष्या वा गृहीयाद्विरण्यं वावधाय
सशुक्राणामेव गृह्णाति यो वा ब्राह्मणो बहुयाजी
तस्य कुम्भ्यानां गृहीयात्स हि गृहीतवसतीवरीको
वसतीवरीर्गृह्णाति पशवो वै वसतीवरीः पशून्वारभ्य
गृहीत्वोप वसति यदन्वीपं तिष्ठन्गृहीयान्निर्मागुका
अस्मात्पशवः स्युः प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति प्रतिरुध्यैवास्मै
पशून्गृह्णातीन्द्रः॥७॥

वृत्रमहन्त्सो ३ ऽपो ३ ऽभ्यग्मियत् तासां यन्मेध्यं
यज्ञियं सदैवमासीत्तदत्यमुच्यत् ता वहन्तीरभवन्वहन्तीनां
गृह्णाति या एव मेध्या यज्ञियाः सदैवा आपस्तासामेव गृह्णाति
नान्तमा वहन्तीरतीयाद्यदन्तमा वहन्तीरतीयाद्यज्ञमति मन्येत
न स्थावराणां गृहीयाद्वरुणगृहीता वै स्थावरा यथ्स्थावराणां
गृहीयात्॥८॥

वरुणेनास्य यज्ञं ग्राहयेद्यद्वै दिवा भवत्यपो रात्रिः प्र
विंशति तस्मात्ताम्रा आपो दिवा ददृशे यन्नक्तम्भवत्यपोऽहः प्र
विंशति तस्माच्चन्द्रा आपो नक्तं ददृशे छायायै चातपतश्च संधौ

गृह्णात्यहोरात्रयोरेवास्मै वर्णं गृह्णाति हविष्मतीरिमा आप
इत्याह हविष्कृतानामेव गृह्णाति हविष्माँ अस्तु॥९॥

सूर्य इत्याह सशुक्राणामेव गृह्णात्यनुष्टुभां गृह्णाति वाग्वा
अनुष्टुग्वाचैवेनाः सर्वया गृह्णाति चतुष्पदयर्चा गृह्णाति
त्रिः सादयति सप्त सम्पद्यन्ते सप्तपदा शक्करी पशवः
शक्करी पशूनेवाव रुद्धेऽस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आ
धीयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य उपसादयेदस्मिल्लोके
पशुमान्स्याद्ययदाहवनीयेऽमुष्मिन्॥१०॥

लोके पशुमान्स्यादुभयोरुप सादयत्युभयोरेवैनं लोकयोः
पशुमन्तं करोति सर्वतः परि हरति रक्षसामपहत्या
इन्द्राग्नियोर्भागधेयीः स्थेत्याह यथायजुरेवैतदाग्नीध्र
उप वासयत्येतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदेव
यज्ञस्यापराजितं तदेवैना उप वासयति यतः खलु वै
यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञं रक्षांस्यव
चरन्ति यद्वहन्तीनां गृह्णाति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये
रक्षसामनन्ववचाराय न ह्येता ईलयन्त्या तृतीयसवनात्परि
शेरे यज्ञस्य संतत्यै॥११॥

स्यादिन्द्रो गृहीयादस्त्वमुष्मिन्क्रियते षड्विंशतिश्च॥२॥ [२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यः
सोममुपावहरन्त्सर्वाभ्यो देवताभ्य उपावहरेदिति हृदे
त्वेत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति मनसे त्वेत्याह पितृभ्य
एवैतेन करोति दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह देवेभ्य एवैतेन
करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्य उपावहरति
पुरा वाचः॥१२॥

प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामव
रुन्देऽपोऽग्नेऽभिव्याहरति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवाभि
वाचं वि सृजति सर्वाणि छन्दांस्यन्वाह पशवो वै
छन्दांसि पशून्वाव रुन्दे गायत्रिया तेजस्कामस्य
परि दध्यात्रिष्टुभेन्द्रियकामस्य जगत्या पशुकामस्यानुष्टुभा
प्रतिष्ठाकामस्य पङ्क्त्या यज्ञकामस्य विराजान्नकामस्य
शृणोत्वग्निः समिधा हवम्॥१३॥

म इत्याह सवितृप्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्यापोऽच्छैत्यप
इष्य होतरित्याहेषितं हि कर्म क्रियते मैत्रावरुणस्य
चमसाध्वर्यवा द्रवेत्याह मित्रावरुणौ वा अपां नेतारौ

ताभ्यामेवैना अच्छैति देवीरापो अपां नपादित्याहाहुत्यैवैना
निष्क्रीय गृह्णात्यथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति॥१४॥

कार्ष्णि॒रसी॒त्याह॒ शम॑लमे॒वासा॒मपं॑ प्लावयति समुद्रस्य
वोक्षि॑त्या उन्नय॒ इत्या॑ह॒ तस्मा॑द्दद्यमानाः पीयमाना
आपो न क्षी॑यन्ते योनिर्वै यज्ञस्य चात्वा॑लं यज्ञो
वसती॒वरीर्हो॑तृचम॒सं च॑ मैत्रावरुणचम॒सं च॑ स॒ऽस्पर्श॑
वसती॒वरी॒र्व्यान॑यति यज्ञस्य॒ सयो॑नित्वायाथो स्वादे॒वैना॒
योनेः॒ प्र ज॑नयत्यध्व॒र्योऽवे॑र॒पा (३) इत्या॑होतेम॒नन्न॑मुरु॒तेमाः॑
पश्ये॑ति वावैतदा॑ह॒ यद्य॑ग्निष्टो॒मो जु॑होति॒ यद्यु॑क्थ्यः परि॒धौ
नि मा॑र्ष्टि॒ यद्य॑तिरा॒त्रो यजु॑र्वद॒न्म्र प॑द्यते यज्ञक्रतूनां
व्यावृ॑त्त्यै॥१५॥

वा॒चो ह॑वम॒भिघृ॑तानां गृह्णात्युत पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥३॥ [३]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ ग्रावा॑णमा द॒त्ते प्र॑सूत्या
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒हाश्वि॑नौ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्
पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॑त्या॒ह॒ यत्यै॑ प॒शवो॒ वै सोमो॑ व्या॒न
उ॒पा॒शुस॑व॒नो यदु॑पा॒शुस॑व॒नम॒भि मि॑मी॒ते व्या॒नमे॒व प॒शुषु॑
दधा॒तीन्द्रा॑य॒ त्वेन्द्रा॑य॒ त्वेति॑ मिमी॒त इन्द्रा॑य॒ हि सोम॑

आह्रियते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते॥१६॥

पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे
पञ्च कृत्वस्तूष्णीन्दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न
विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्दे श्वात्राः स्थ वृत्रतुर इत्याहैष
वा अ॒पा॒ꣳ सोमपीथो य एवं वेद नाप्स्वार्तिमाच्छति यत्ते
सोम दिवि ज्योतिरित्याहैभ्य एवैनम्॥१७॥

लोकेभ्यः सम्भरति सोमो वै राजा दिशोऽभ्यध्यायत्स
दिशोऽनु प्राविशत्प्रागपागुदगधरागित्याह दिग्भ्य एवैनꣳ
सम्भरत्यथो दिश एवास्मा अव रुन्देऽम्ब नि ष्वरेत्याह
कामुका एनꣳ स्त्रियो भवन्ति य एवं वेद यत्ते सोमादाभ्यं
नाम जागृवीति॥१८॥

आहैष वै सोमस्य सोमपीथो य एवं वेद न
सौम्यामार्तिमाच्छति घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्त्यꣳ शूनप
गृह्णाति त्रायत एवैनं प्राणा वा अꣳशवः पशवः सोमो-
ऽꣳशून्युनरपि सृजति प्राणानेव पशुषु दधाति द्वौद्वावपि
सृजति तस्माद्वौद्वौ प्राणाः॥१९॥

प्रा॒णो वा ए॒ष यदु॑पा॒ः शु॒र्यदु॑पा॒ः श्व॒ग्रा ग्र॒हा गृ॒ह्यन्ते॑
 प्रा॒णमे॒वानु॑ प्र यन्त्य॒रु॒णो ह॑ स्मा॒हौप॑वेशिः प्रा॒तःस॒व॒न ए॒वाहं
 य॒ज्ञः स॑ऽस्था॒पयामि॑ तेन॒ ततः॑ स॑ऽस्थि॒तेन॑ च॒रामी॑त्य॒ष्टौ
 कृ॒त्वोऽग्ने॑ऽभि षु॒णोत्य॑ष्टाक्ष॒रा गा॒य॒त्री गा॒य॒त्र॒म्प्रा॒तःस॒व॒नम्
 प्रा॒तःस॒व॒नमे॒व तेना॑प्रोत्येका॒दश॑ कृ॒त्वो॑ द्वि॒तीय॒मेका॑दशाक्ष॒रा
 त्रि॒ष्टुत्रै॑ष्टु॒भ॒म्माध्यं॑दिनम्॥२०॥

स॒व॒न॒म्माध्यं॑दिनमे॒व स॒व॒नं तेना॑प्रोति॒ द्वा॒द॒श
 कृ॒त्वस्त्वृ॑तीय॒द्वा॒द॒शाक्ष॒रा ज॒गती॑ जा॒गतं॑ तृ॒तीय॒स॒व॒नन्तृ॑तीय॒स॒व॒न
 तेना॑प्रोत्ये॒ताः ह॒ वाव॑ स॒ य॒ज्ञस्य॑ स॑ऽस्थि॒तिमु॒वा॒चास्क्॑न्दा॒यास्क्
 हि तद्य॑द्य॒ज्ञस्य॑ स॑ऽस्थि॒तस्य॑ स्क्॒न्दत्य॑थो ख॒ल्वाहु॑र्गा॒य॒त्री
 वाव॑ प्रा॒तःस॒व॒ने ना॒ति॒वाद् इत्य॑न॒ति॒वा॒दुक् ए॒न॒म्प्रा॒तृ॒व्यो
 भ॒वति॑ य ए॒वं वेद् तस्मा॑द॒ष्टाव॑ष्टौ॥२१॥

कृ॒त्वोऽभि॑षु॒त्य ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो व॑दन्ति प॒वि॒त्र॒व॒न्तोऽन्ये॑ ग्र॒हा
 गृ॒ह्यन्ते॑ कि॒म्प॒वि॒त्र उ॒पा॒ः शु॒रिति॑ वाक्प॒वि॒त्र इति॑ ब्रू॒यात्
 वा॒च॒स्प॒तये॑ प॒व॒स्व वा॒जि॒त्रि॒त्याह॑ वा॒चै॒वैन॑म्प॒व॒यति॑ वृ॒ष्णो
 अ॒ः शु॒भ्या॒मि॒त्याह॑ वृ॒ष्णो ह्ये॑ता॒वः॒शू यौ सोम॑स्य॒ ग॒भ॑स्ति॒पू॒त
 इत्या॑ह॒ ग॒भ॑स्ति॒ना ह्ये॑न॒म्प॒व॒यति॑ दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वि॒त्र॒म॒सीत्या॑ह

देवो ह्येषः॥२२॥

सं देवानां पवित्रं येषां भागोऽसि तेभ्यस्त्वेत्याह
 येषां ह्येष भागस्तेभ्य एनं गृह्णाति स्वांकृतोऽसीत्याह
 प्राणमेव स्वमंकृतं मधुमतीर्न इषंस्कृधीत्याह सर्वमेवास्मा
 इदं स्वदयति विश्वेभ्यस्त्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य
 इत्याहोभयेष्वेव देवमनुष्येषु प्राणान्दधाति मनस्त्वा॥२३॥

अद्वित्याह मन एवाश्नुत उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेव
 हि प्राणः स्वाहा त्वा सुभवः सूर्यायेत्याह प्राणा वै
 स्वभवसो देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवेभ्यस्त्वा
 मरीचिपेभ्य इत्याहादित्यस्य वै रश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां
 तद्भागधेयन्तानेव तेन प्रीणाति यदि कामयेत वर्षुकः
 पर्जन्यः॥२४॥

स्यादिति नीचा हस्तेन नि मृज्याद्वृष्टिमेव नि
 यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः स्यादित्युत्तानेन नि
 मृज्याद्वृष्टिमेवोद्यच्छति यद्यभिचरेदमुं जह्यथ त्वा
 होष्यामीति ब्रूयादाहुतिमेवैनम्प्रेप्सन् हन्ति यदि
 दूरे स्यादा तमितोस्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्य हन्ति

यद्यभिचरेदमुष्य॥ २५॥

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसन्नो वै प्राणः
प्राणमेवास्य सादयति षड्भिरंशुभिः पवयति षड्वा ऋतव
ऋतुभिरेवैनम्पवयति त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं
लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यात्रयः
पशूनां हस्तादाना इति यत्रिरुपांशुं हस्तेन विगृह्णाति
तस्मात्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः॥ २६॥

माध्यन्दिनमृष्टावष्टावेष मनस्त्वा पर्जन्योऽमुष्य पुरुषो द्वे च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते
देवा उपांशौ यज्ञं सः स्थाप्यमपश्यन्तमुपांशौ
समस्थापयन्तेऽसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते
देवा बिभ्यन्त इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रोऽन्तर्यामेणान्तरधत्त
तदन्तर्यामस्यान्तर्यामत्वम् यदन्तर्यामो गृह्यते भ्रातृव्यानेव
तद्यजमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते॥ २७॥

दधामि द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिक्षमित्याहैभिरेव
लोकैर्यजमानो भ्रातृव्यानन्तर्धत्ते ते देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा
इदमभूद्यद्वयं स्म इति तैः ब्रुवन्मघवन्ननु न आ भजेति

स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॒श्चेत्य॑ब्रवी॒द्ये चै॒व दे॒वाः परे॒ ये चाव॑रे॒
तानु॑भयान्॥ २८ ॥

अ॒न्वाभ॑जत्स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॒श्चेत्या॑ह॒ ये चै॒व दे॒वाः परे॒
य चाव॑रे॒ तानु॑भया॒न॒न्वाभ॑जत्यन्तर्या॒मे म॑घवन्मादय॒स्वेत्या॑ह॒
य॒ज्ञादे॒व यज॑मानं॒ नान्ते॑र॒त्युप॒याम॑गृहीतोऽसीत्या॑हापा॒नस्य॒
धृत्यै॒ यदु॒भाव॑पवित्रौ गृह्येया॑तां प्रा॒णम॑पा॒नोऽनु॒ न्यृच्छे॑त्प्रमायु॑कः
स्यात्प॒वित्र॑वानन्तर्या॒मो गृ॑ह्यते॥ २९ ॥

प्रा॒णापा॒नयो॒र्विधृत्यै॒ प्राणा॑पा॒नौ वा ए॒तौ यदु॑पा॒श्वन्तर्या॑मौ
व्या॒न उ॑पा॒श्वस॑र्व॒नो यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः स्या॒दित्य॑सं॒स्पृष्टौ
तस्य॑ सादये॒द्वा॒नेनै॒वास्य॑ प्रा॒णापा॒नौ वि च्छि॑न॒त्ति
ता॒जक्प्र॑मी॒यते॒ यं का॒मये॑त॒ सर्व॑मायु॒रिया॑दिति॒ सं॒स्पृष्टौ
तस्य॑ सादये॒द्वा॒नेनै॒वास्य॑ प्रा॒णापा॒नौ सं त॑नोति॒
सर्व॑मायु॒रेति॑॥ ३० ॥

त उ॒भया॑नृह्यते चतु॑श्रत्वारि॒शच्च॑॥ ६ ॥

[६]

वा॒ग्वा ए॒षा यदै॑न्द्रवा॒यवो॒ यदै॑न्द्रवा॒यवा॒ग्रा ग्र॑हा॒ गृह्य॑न्ते
वाच॑मे॒वानु॒ प्र य॑न्ति वा॒युं दे॒वा अ॑ब्रुव॒न्सोम॒राजा॑न॒
हना॑मेति॒ सौऽब्र॑वी॒द्वरं॑ वृ॒णै म॑द॒ग्रा ए॒व वो॒ ग्रहा॑ गृह्यान्ता॒ इति॑

तस्मादैन्द्रवायवाग्ना ग्रहा गृह्यन्ते तमघ्नन्त्सोऽपूयत् तं देवा
नोपाधृष्णुवन्ते वायुमब्रुवन्निमं नः स्वदय॥ ३१॥

इति सोऽब्रवीद्वरं वृणै मद्देवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यान्ता
इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायव्यान्युच्यन्ते तमेभ्यो
वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूयति तत्प्रवाते वि षजन्ति वायुरहि
तस्य पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्त्सा-
ऽदितिरब्रवीद्वरं वृणा अथ मया वि गृह्णीध्वम्मद्देवत्या एव
वः सोमाः॥ ३२॥

सन्ना असन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितिदेवत्यास्तेन
यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योनेः सम्भूतानि
यानि मृन्मयाणि साक्षात्तान्यस्यै तस्मादेवमाह वाग्वै
पराच्यव्याकृतावदत्ते देवा इन्द्रमब्रुवन्निमां नो वाचं
व्याकुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं चैवैष वायवे च सह
गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः सह गृह्यते तामिन्द्रो
मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता वागुद्यते
तस्मात्सकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स
वराववृणीत॥ ३३॥

स्वदय सोमोः सुहाष्टविंशतिश्च॥७॥ [७]

मित्रं देवा अ॒ब्रुव॑न्त्सोम॒ः राजा॑न॒ः हना॑मेति॒ सो॒-
ऽब्रवी॑न्नाह॒ः सर्व॑स्य॒ वा अ॒ह॒मि॒त्रम॒स्मीति॑ तम॑ब्रुवन्
हना॑मैवेति॒ सो॒ऽब्रवी॑द्वरं॒ वृणै॑ पय॑सैव मे॒ सोम॑ः॒ श्रीण॑न्निति॒
तस्मा॑न्मैत्रावरुण॒मप्य॑सा श्रीण॑न्ति॒ तस्मा॑त्प॒शवो॑ऽपा॑क्रामन्
मि॒त्रः स॒न्क्रूर॑म॒क॒रिति॑ क॒रमि॑व॒ खलु॑ वा ए॒षः॥३४॥

करो॑ति॒ यः सोमे॑न॒ यज॑ते॒ तस्मा॑त्प॒शवो॑ऽप॒ क्राम॑न्ति॒
यन्मै॑त्रावरुण॒मप्य॑सा श्री॒णाति॑ प॒शुभि॑रेव तन्मि॒त्रः सं॒म॒र्धय॑ति॒
प॒शुभि॑र्यज॑मानम्पु॒रा खलु॑ वावैवमि॒त्रो॑ऽवेद॒प॒ मत्क्रूरं॑ च॒क्रुषः॑
प॒शवः॑ क्रमि॒ष्यन्तीति॑ तस्मा॑देवम॒वृणी॑त॒ वरु॑णं दे॒वा
अ॒ब्रुव॑न्त्वया॒ः श॒भुवा॑ सोम॒ः राजा॑न॒ः हना॑मेति॒ सो॒ऽब्रवी॑द्वरं॒
वृणै॑ मह्यं च॥३५॥

ए॒वैष मि॒त्राय॑ च स॒ह गृ॑ह्याता॒ इति॑ तस्मा॑न्मैत्रावरुणः
स॒ह गृ॑ह्यते॒ तस्मा॑द्राजा॒ राजा॑नम॒ः श॒भुवा॑ घ्नन्ति॒ वैश्ये॑न॒
वैश्यः॑ शू॒द्रेण॑ शू॒द्रन्न॑ वा इ॒दं दि॒वा न॑ नक्त॑मासीदव्यावृ॒त्तन्ते॑
दे॒वा मि॒त्रावरु॑णावब्रुवन्नि॒दं नो॒ वि वा॑सय॒तमिति॑ ताव॑ब्रूतां
वरं॑ वृणावहा॒ एकं॑ ए॒वाव॑त्पूर्वो॒ ग्रहो॑ ग्रहो गृह्याता॒ इति॑

तस्मादैन्द्रवायवः पूर्वो मैत्रावरुणाद्गृह्यते प्राणापानौ ह्येतौ
यदुपांश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजनयद्वरुणो रात्रिन्ततो वा इदं
व्यौच्छद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते व्युष्ट्यै॥३६॥

एष चैन्द्रवायवो द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत ते देवा अश्विनावब्रुवन्भिषजौ वै
स्थं इदं यज्ञस्य शिरः प्रति धत्तमिति तावब्रूतां वरं वृणावहे
ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्ततो
वै तौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य
निष्कृत्यै तौ देवा अब्रुवन्नपूतो वा इमौ मनुष्यचरो॥३७॥

भिषजाविति तस्माद्ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो
ह्ये ३ षोऽमेध्यो यो भिषक्तौ बहिष्पवमानेन पवयित्वा
ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्तस्माद्बहिष्पवमाने स्तुत आश्विनो
गृह्यते तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं
वै बहिष्पवमान आत्मानमेव पवयते तयोस्त्रेधा
भेषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमप्सु तृतीयम्ब्राह्मणे
तृतीयन्तस्मादुदपात्रम्॥३८॥

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्यावदेव

भैषजं तेन करोति समर्धुकमस्य कृतम्भवति ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवत्या गृह्यन्ते द्विपात्रा
 हूयन्ते इति यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरतः प्राणो
 द्विपात्रा हूयन्ते तस्माद्वौ द्वौ बहिष्ठात्राणाः प्राणा वा
 एते यद्विदेवत्याः पशव इडा यदिडाम्पूर्वा द्विदेवत्येभ्य
 उपह्वयेत॥ ३९॥

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्यान्भक्षयित्वेडा
 ह्वयते प्राणानेवात्मन्धित्वा पशूनुप ह्वयते वाग्वा
 ऐन्द्रवायवश्चक्षुर्मैत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनः पुरस्तादैन्द्रवायवम्भक्षय
 तस्मात्पुरस्ताद्वाचा वदति पुरस्तान्मैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चक्षुष
 पश्यति सर्वतः परिहारमाश्विनं तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति
 प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः॥ ४०॥

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरतः
 प्राणा यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु
 यज्ञं रक्षांस्यव चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति
 क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षसामनन्ववचाराय दक्षिणस्य
 हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां सादयति वाच्यैव वाचं

दधात्या तृतीयसवनात्परि शरे यज्ञस्य संतत्यै॥४१॥

मनुष्यचरावुदपात्रमुपहृयेत द्विदेव्याः षट्त्वारिंशच्च॥९॥ [९]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणां
ब्रह्मण्वन्तो देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तोऽसुरास्ते ३ऽन्योन्यं
नाशंकुवन्नभिर्भवितुन्ते देवाः शण्डामर्कावुपामन्नयन्त
तावब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहावेव नावत्रापि गृह्येतामिति
ताभ्यामेतौ शुक्रामन्थिनावगृह्णन्ततौ देवा अभवन्परासुरा
यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते भवत्यात्मना परा॥४२॥

अस्य भ्रातृव्यो भवति तौ देवा अपनुद्यात्मन
इन्द्रायाजुहवुरपनुत्तौ शण्डामर्कौ सहामुनेति ब्रूयाद्यं
द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैनौ सहापं नुदते स प्रथमः
संकृतिर्विश्वकर्मेत्येवैनावात्मन इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो ह्येतानि
रूपाणि करिंक्रदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्चन्द्रमा
मन्थ्यपिगृह्य प्राश्नौ निः॥४३॥

क्रामतस्तस्मात्प्राश्नौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्चावावृत्य
जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्नौ यन्तौ पश्यन्ति चक्षुषी वा एते
यज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिकोत्तरवेदिर्भितः परिक्रम्य

जुहुतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया
 चक्षुषी विधृते सर्वतः परि क्रामतो रक्षसामपंहत्यै देवा वै
 याः प्राचीराहुतीरजुह्वुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः
 प्र॥४४॥

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपानुदन्त
 प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते प्रत्यश्चौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव
 पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते तस्मात्पराचीः प्रजाः
 प्र वीयन्ते प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनु प्रजाः प्र
 जायन्तेऽत्रीश्चाद्याश्च सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः
 शुक्रशोचिषा॥४५॥

सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि मन्थी मन्थिशोचिषेत्याहेता
 वै सुवीरा या अत्रीरेताः सुप्रजा या आद्या य एवं वेदात्र्यस्य
 प्रजा जायते नाद्या प्रजापतेरक्षयश्चयत्तत्परापतत्तद्विकङ्कतम्प्रावि
 नारमत तद्यवम्प्राविशत् तद्यवेऽरमत तद्यवस्य॥४६॥

यवत्वं यद्वैकङ्कतम्मन्थिपात्रम्भवति सक्तुभिः श्रीणाति
 प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति ब्रह्मवादिनो वदन्ति
 कस्मात्सत्यान्मन्थिपात्रं सदो नाश्रुत इत्यार्तपात्रं हीति

ब्रूयाद्यदंश्रुवीतान्धौऽध्वर्युः स्यादार्तिमाच्छेत्तस्मान्नाश्रुते॥ ४७ ॥

आत्मना परा निष्प्र शुक्रशोचिषा यवस्य सप्तत्रिंशच्च॥ 10 ॥ [१०]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते
देवा आग्रयणाग्रान्ग्रहानपश्यन्तानंगृह्णत ततो वै ते-
ऽग्रम्पर्यायन् यस्यैवं विदुष आग्रयणाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते-
ऽग्रमेव समानानाम्पर्येति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यवतो
गृह्णीयाद्भ्रातृव्यस्यैव रुक्ताग्रः समानानाम्पर्येति ये देवा
दिव्येकादश स्थेत्याह॥ ४८ ॥

एतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनः सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै
देवेभ्योऽपक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना ते देवा वाच्यपक्रान्तायां
तूष्णीं ग्रहानंगृह्णत साऽमन्यत वागन्तर्यन्ति वै मेति
साग्रयणम्प्रत्यागच्छेत्तदाग्रयणस्याग्रयणत्वम्॥ ४९ ॥

तस्मादाग्रयणे वाग्वि सृज्यते यत्तूष्णीम्पूर्वे ग्रहा
गृह्यन्ते यथा अ्सारीयति म आख इयति नाप
राथस्यामीत्युपावसृजत्येवमेव तदध्वर्युराग्रयणं गृहीत्वा
यज्ञमारभ्य वाचं वि सृजते त्रिर्हिं करोत्युद्भातृनेव तद्वृणीते

प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणो यदाग्रयणं गृहीत्वा हिं करोति
प्रजापतिरेव॥५०॥

तत्प्रजा अभि जिघ्रति तस्माद्विथ्सं जातं गौरभि
जिघ्रत्यात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणः सर्वनेसवनेऽभि
गृह्णात्यात्मन्नेव यज्ञं सं तनोत्युपरिष्ठादा नयति रेतं
एव तदधात्यधस्तादुपं गृह्णाति प्र जनयत्येव तद्वह्मवादिनो
वदन्ति कस्मात्सत्याद्वायत्री कनिष्ठा छन्दसां सती सर्वाणि
सर्वनानि वहतीत्येष वै गायत्रियै वृथ्सो यदाग्रयणस्तमेव
तदभिनिवर्तं सर्वाणि सर्वनानि वहति तस्माद्विथ्समपाकृतं
गौरभि नि वर्तते॥५१॥

आहाग्रयणत्वं प्रजापतिरेवेति विंशतिश्च॥११॥ [११]

इन्द्रो वृत्रायायुर्वै यज्ञेन सुवर्गायेन्द्रो मरुद्विरदितिरन्तर्यामपात्रेण प्राण उपांशुपात्रेणेन्द्रो
वृत्रमहन्तस्य ग्रहान् वै प्रान्यान्येकादश॥११॥ इन्द्रो वृत्राय पुनर्ऋतुनाह मिथुनम्पशवो नेष्टः
पत्नीमुपांश्वन्तर्यामयोद्विचत्वारिंशत्॥४२॥ इन्द्रो वृत्राय पाङ्कत्वम्॥ [१२]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्स वृत्रो वज्रादुद्यतादबिभेत्सो-
ऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति
तस्मा उक्थ्यम्प्रायच्छत्तस्मै द्वितीयमुदयच्छत्सोऽब्रवीन्मा मे
प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति॥१॥

तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तस्मै तृतीयमुदयच्छत्तं
विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति
वा इदम्मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यमेव
प्रायच्छत्तं निर्मायम्भूतमहन् यज्ञो हि तस्य मायासीद्यदुक्थ्यो
गृह्यत इन्द्रियमेव॥२॥

तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते इन्द्राय त्वा
बृहद्वते वयस्वत इत्याहेन्द्राय हि स तम्प्रायच्छत्तस्मै
त्वा विष्णवे त्वेत्याहु यदेव विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति
तस्माद्विष्णुमन्वाभजति त्रिर्निर्गृह्णाति त्रिर्हि स तं तस्मै
प्रायच्छदेष ते योनिः पुनरहविरसीत्याहु पुनःपुनः॥३॥

ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्यंस्तस्मादुक्थ्यं
हुतं सोमा अन्वायन्ति तस्मादात्मा चक्षुरन्वेति तस्मादेकं
यन्तम्बहवोऽनु यन्ति तस्मादेको बहूनाम्भद्रो भवति
तस्मादेको बह्वीर्जाया विन्दते यदि कामयेताध्वर्युरात्मानं
यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तराहवनीयं च हविर्धानं च तिष्ठन्नव
नयेत्॥ ४॥

आत्मानमेव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत् यजमानं
यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तरा सदोहविधाने तिष्ठन्नव
नयेद्यजमानमेव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत् सदस्यान्
यज्ञयशसेनार्पयेयमिति सदं आलभ्याव नयेत्सदस्यानेव
यज्ञयशसेनार्पयति॥ ५॥

इतीन्द्रियमेव पुनःपुनर्येत्रयस्त्रिंशच्च॥ १॥ [१]

आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धुव उत्तमो ग्रहाणां गृह्यते
तस्मादायुः प्राणानामुत्तमम्मूर्धानं दिवो अरतिम्पृथिव्या
इत्याह मूर्धानमेवैनं समानानां करोति वैश्वानरमृताय
जातमग्निमित्याह वैश्वानरं हि देवतयायुरुभयतौवैश्वानरो
गृह्यते तस्मादुभयतः प्राणा अधस्ताच्चोपरिष्ठाच्चार्धिनोऽन्ये

ग्रहां गृह्यन्तेऽर्धी ध्रुवस्तस्मात्॥६॥

अ॒र्ध्यवा॑ङ्गा॒णोऽन्ये॑षां प्रा॒णाना॑मुपो॑त्तेऽन्ये ग्रहाः सा॒द्यन्ते॑-
 ऽनु॑पोत्ते ध्रुवस्तस्मा॑द॒स्त्रान्याः प्रजाः प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्ति
 मा॒ऽसेना॑न्या अ॒सुरा वा उत्तर॑तः पृथि॒वीम्पर्याचि॑की॒र्षन्तां
 दे॒वा ध्रु॒वेणा॑दृ॒हन्त॑द्ध्रुवस्य॑ ध्रुव॒त्वं यद्ध्रु॒व उत्तर॑तः सा॒द्यते
 धृ॒त्या आ॒युर्वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ यद्ध्रु॒व आ॒त्मा हो॒ता यद्धो॑तृचम॒से
 ध्रु॒वम॑व॒नय॑त्या॒त्मन्ने॒व य॑ज्ञस्य॥७॥

आयु॑र्दधाति पुरस्ता॑दुक्थस्या॑वनीय॒ इत्याहुः पुरस्ता॑द्वायु॑षो
 भु॒ङ्क्ते म॑ध्यतो॑ऽवनीय॒ इत्याहु॑र्मध्यमेन॒ ह्यायु॑षो भु॒ङ्क्ते उत्तरा॑र्ध-
 ऽवनीय॒ इत्याहु॑रुत्तमेन॒ ह्यायु॑षो भु॒ङ्क्ते वै॑श्वदे॒व्यामृ॒चि
 श॒स्यमा॑नाया॒मव॑ नयति वैश्वदे॒व्यो वै प्र॒जाः प्र॒जास्वे॒वायु॑र्दधाति॥

ध्रुवस्तस्मादेव यज्ञस्यैकान्नचत्वारि॑शच्च॥२॥ [२]

य॒ज्ञेन॒ वै दे॒वाः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑य॒न्तेऽम॑न्यन्त मनु॒ष्या
 नोऽन्वाभ॑विष्य॒न्तीति॒ ते सं॑व॒त्सरेण॑ योपयित्वा सु॑व॒र्गं
 लो॒कमा॑य॒न्तमृष॑य ऋ॒तुग्र॑हैरे॒वानु प्राजा॑न॒न्यद॑तुग्रहा गृह्यन्ते
 सु॑व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै द्वाद॑श गृह्यन्ते द्वाद॑श मा॒साः
 सं॑व॒त्सरः सं॑व॒त्सर॑स्य प्र॒ज्ञा॑त्यै स॒ह प्र॑थ॒मौ गृ॑ह्येते स॒होत्त॑मौ

तस्माद्द्वौद्वावृतू उभयतोमुखमृतुपात्रम्भवति कः॥९॥

हि तद्वेदं यतं ऋतूनाम्मुखमृतुना प्रेष्येति षट्कृत्वं आह
षड्वा ऋतवं ऋतूनेव प्रीणात्यृतुभिरिति चतुश्चतुष्पद एव
पशून्प्रीणाति द्विः पुनर्ऋतूनाह द्विपदं एव प्रीणात्यृतुना
प्रेष्येति षट्कृत्वं आहर्तुभिरिति चतुस्तस्माच्चतुष्पादः पशवं
ऋतूनुप जीवन्ति द्विः॥१०॥

पुनर्ऋतूनाह तस्माद्विपादश्चतुष्पदः पशूनुप जीवन्त्यृतुना
प्रेष्येति षट्कृत्वं आहर्तुभिरिति चतुर्द्विः पुनर्ऋतूनाहाक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै
नान्योन्यमनु प्र पद्येत यदन्योऽन्यमनु प्रपद्येतर्तुर्ऋतुमनु प्र
पद्येतर्तवो मोहुकाः स्युः॥११॥

प्रसिद्धमेवाध्वर्युर्दक्षिणेन प्र पद्यते प्रसिद्धं प्रतिप्रस्थातोत्तरेण
तस्मादादित्यः षण्मासो दक्षिणेनैति षडुत्तरेणोपयामगृहीतो-
ऽसि स२सर्पोऽस्य२हस्पत्याय त्वेत्याहास्ति त्रयोदशो मास
इत्याहुस्तमेव तत्प्रीणाति॥१२॥

को जीवन्ति द्विः स्युश्चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ [३]

सुवर्गाय वा एते लोकाय गृह्यन्ते यदृतुग्रहा ज्योतिरिन्द्राग्नी

यदैन्द्राग्रमृतुपात्रेण गृह्णाति ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति
 सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या ओजोभृतौ वा एतौ देवानां
 यदिन्द्राग्नी यदैन्द्राग्नौ गृह्यत ओज एवाव रुन्दे वैश्वदेवः
 शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा असावादित्यः शुक्रो
 यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति तस्मादसावादित्यः ॥१३॥

सर्वाः प्रजाः प्रत्यङ्मुदेति तस्मात्सर्व एव मन्यते
 माम्प्रत्युदगादिति वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै
 प्रजास्तेजः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजास्वेव
 तेजो दधाति ॥१४॥

तस्मादसावादित्यस्त्रिः शच्च ॥४॥ [४]

इन्द्रो मरुद्भिः साविद्येन माध्यंदिने सवने वृत्रमहन्त्यन्माध्यंदि
 सवने मरुत्वतीया गृह्यन्ते वार्त्रघ्ना एव ते यजमानस्य
 गृह्यन्ते तस्य वृत्रं जघ्रुष ऋतवोऽमुह्यन्त्स ऋतुपात्रेण
 मरुत्वतीयानगृह्णात्ततो वै स ऋतून्प्राजानाद्यदृतुपात्रेण
 मरुत्वतीया गृह्यन्त ऋतूनाम्प्रज्ञात्यै वज्रं वा एतं यजमानो
 भ्रातृव्याय प्र हरति यन्मरुत्वतीया उदेव प्रथमेन ॥१५॥

यच्छति प्र हरति द्वितीयेन स्तृणुते तृतीयेनायुधं

वा एतद्यजमानः सङ्स्क्रुते यन्मरुत्वतीया धनुरेव
 प्रथमो ज्या द्वितीय इषुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते वि
 सृजति द्वितीयेन विध्यति तृतीयेनेन्द्रो वृत्रं हत्वा परां
 परावतमगच्छुदपाराधमिति मन्यमानः स हरितोऽभवत्स
 एतान्मरुत्वतीयानात्मस्पर्णानपश्यत्तानगृहीत॥१६॥

प्राणमेव प्रथमेनास्पृणुतापानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनात्मस्पर्ण
 वा एते यजमानस्य गृह्यन्ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन
 स्पृणुतेऽपानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनेन्द्रो वृत्रमहन्तं देवा
 अब्रुवन्महान् वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीदिति तन्महेन्द्रस्य
 महेन्द्रत्वं स एतन्माहेन्द्रमुद्धारमुदहरत वृत्रं हत्वान्यासु
 देवतास्वधि यन्माहेन्द्रो गृह्यत उद्धारमेव तं यजमान उद्धरते-
 ऽन्यासु प्रजास्वधि शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमानदेवत्यो वै
 माहेन्द्रस्तेजः शुक्रो यन्माहेन्द्रं शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमान
 एव तेजो दधाति॥१७॥

प्रथमेनागृहीत देवतास्वष्टाविंशतिश्च॥५॥ [५]

अदितिः पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मौदनमपचत्तस्यां
 उच्छेषणमददुस्तत्प्राश्नात्सा रेतोऽधत्त तस्यै चत्वार आदित्या

अजायन्त सा द्वितीयमपचत्सामन्यतोच्छेषणान्म इमेऽज्ञत
 यदग्रे प्राशिष्यामीतो मे वसीयाः सो जनिष्यन्त इति साग्रे
 प्राश्रात्सा रेतोऽधत्त तस्यै व्यृद्धमाण्डमजायत सादित्येभ्य
 एव॥१८॥

तृतीयमपचद्भोगाय म इदः श्रान्तमस्त्विति ते-
 ऽब्रुवन्वरं वृणामहे योऽतो जायाता अस्माकः स
 एकोऽसद्योऽस्य प्रजायामृध्याता अस्माकम्भोगाय भवादिति
 ततो विवस्वानादित्योऽजायत तस्य वा इयं प्रजा
 यन्मनुष्यास्तास्वेकं एवर्द्धो यो यजते स देवानाम्भोगाय
 भवति देवा वै यज्ञात्॥१९॥

रुद्रमन्तरायन्त्स आदित्यानन्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान्प्रापद्यन्त
 तान्न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि वध्यम्प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति
 तस्माद्विदेवत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते यदुच्छेषणादजायन्त
 तस्मादुच्छेषणाद्गृह्यते तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णाति माता पिता
 पुत्रस्तदेव तन्मिथुनमुल्बं गर्भो जरायु तदेव तत्॥२०॥

मिथुनम्पशवो वा एते यदादित्य ऊर्गर्धे दध्ना मध्यतः
 श्रीणात्यूर्जमेव पशूनाम्मध्यतो दधाति शृतातङ्क्षेन मेध्यत्वाय

तस्मा॑दा॒मा प॒क्वं दु॒हे प॒शवो॒ वा ए॒ते यदा॑दि॒त्यः प॑रि॒श्रित्य॑
 गृ॒ह्णाति॑ प्र॒तिरु॒ध्यैवा॒स्मै प॒शून्गृ॑ह्णाति प॒शवो॒ वा ए॒ते
 यदा॑दि॒त्य ए॒ष रु॒द्रो यद॒ग्निः प॑रि॒श्रित्य॑ गृ॒ह्णाति रु॒द्रादे॒व
 प॒शून्तर्द॑धाति॥ २१॥

ए॒ष वै वि॒वस्वा॑नादि॒त्यो यदु॑पा॒शुस॑व॒नः स ए॒तमे॒व
 सोम॑पी॒थम्परि॑ शय॒ आ तृ॑तीयस॒वना॑द्वि॒वस्व आ॑दि॒त्यैष
 ते सोम॑पी॒थ इत्या॑ह॒ वि॒वस्व॑न्तमे॒वादि॒त्यः सोम॑पी॒थेन॑
 स॒म॒र्धय॑ति॒ या दि॒व्या वृ॒ष्टिस्त॑या॒ त्वा श्री॑णा॒मीति॑ वृ॒ष्टि॑कामस्य
 श्री॒णीया॒द्वृष्टि॑मे॒वाव॑ रु॒द्धे यदि॑ ता॒जक्प्र॑स्कन्दे॒द्वर्षु॑कः
 प॒र्जन्यः॑ स्या॒द्यदि॑ चि॒रमव॑र्षुको॒ न सा॑दय॒त्यस॑न्ना॒द्धि
 प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते॒ नानु॑ व॒षट्क॑रोति॒ यद॑नुव॒षट्कुर्या॑द्बु॒द्धं प्र॒जा
 अ॒न्वव॑सृजे॒न्न हु॒त्वान्वी॑क्षेत्॒ यद॑न्वीक्षेत्॒ चक्षु॑रस्य प्र॒मायु॑कः
 स्या॒त्तस्मा॑न्ना॒न्वीक्ष्यः॑॥ २२॥

ए॒ष य॒ज्ञाञ्ज॑रायु॒ तदे॒व तद॑न्तर्दधाति॒ न स॑प्तविं॒शतिश्च॑॥ ६॥ [६]

अ॒न्त॒र्याम॑पा॒त्रेण॑ सा॒वि॒त्रमा॑ग्र॒यणा॑द्गृ॒ह्णाति॑ प्र॒जाप॑ति॒र्वा
 ए॒ष यदा॑ग्र॒यणः॑ प्र॒जाना॑ प्र॒जन॑नाय॒ न सा॑दय॒त्यस॑न्ना॒द्धि
 प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते॒ नानु॑ व॒षट्क॑रोति॒ यद॑नुव॒षट्कुर्या॑द्बु॒द्धं प्र॒जा

अन्ववसृजेदेष वै गायत्रो देवानां यथ्सवितैष गायत्रियै लोके
गृह्यते यदाग्रयणो यदन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृह्णाति
स्वादेवैनं योनेर्निगृह्णाति विश्वे॥२३॥

देवास्तृतीयं सवनं नोदयच्छन्ते सवितारम्प्रातःसवनभागं
सन्तं तृतीयसवनमभि पर्यणयन्ततो वै ते तृतीयं
सवनमुदयच्छन्त्यतृतीयसवने सावित्रो गृह्यते तृतीयस्य
सवनस्योद्यत्यै सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति
वैश्वदेव्यो वै प्रजा वैश्वदेवः कलशः सविता प्रसवानामीशे
यथ्सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सवितृप्रसूत एवास्मै
प्रजाः प्र॥२४॥

जनयति सोमे सोममभि गृह्णाति रेतं एव तद्वधाति
सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह सोमे हि सोममभिगृह्णाति
प्रतिष्ठित्या एतस्मिन्वा अपि ग्रहे मनुष्येभ्यो देवेभ्यः पितृभ्यः
क्रियते सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन
करोति बृहदित्याह देवेभ्य एवैतेन करोति नम इत्याह
पितृभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं
सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह

वैश्वदेवो ह्येषः॥२५॥

विश्वे प्र पितृभ्य एवैतेन करोत्येकान्नविंशतिश्च॥७॥ [७]

प्रा॒णो वा ए॒ष यदु॑पा॒ं शु॒र्यदु॑पा॒ं शु॒पा॒त्रेण॑ प्रथ॒मश्चो॑त्त॒मश्च॑
ग्रहौ॑ गृ॒ह्येते॑ प्रा॒णमे॒वानु॑ प्र॒यन्ति॑ प्रा॒णम॒नूद्य॑न्ति प्र॒जाप॑ति॒र्वा
ए॒ष यदा॑ग्र॒यणः॑ प्रा॒ण उ॑पा॒ं शुः॑ प॒त्नीः प्र॒जाः प्र ज॑नयन्ति
यदु॑पा॒ं शु॒पा॒त्रेण॑ पा॒त्नीव॒तमा॑ग्र॒यणा॑द्गृह्णाति॑ प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय
तस्मा॑त्प्रा॒णं प्र॒जा अनु॑ प्र जा॑यन्ते दे॒वा वा इ॒तइ॑तः प॒त्नीः
सुव॑र्गम्॥२६॥

लो॒कम॑जिगा॒ंसन्ते॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कं न प्रा॑जानन्त
ए॒तम्पा॑त्नीव॒तम॑पश्यन्तम॑गृह्णा॒न्त ततो॑ वै ते सु॒वर्गं॑
लो॒कम्प्रा॑जान॒न् यत्पा॑त्नीव॒तो गृ॒ह्यते॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
प्र॒ज्ञा॑त्यै स सोमो॑ नातिष्ठ॒त स्त्री॒भ्यो गृ॒ह्यमा॑णस्तं घृ॒तं वज्रं॑
कृ॒त्वाघ्न॑न्तं निरि॑न्द्रि॒यम्भू॑तम॑गृह्णा॒न्तस्मा॑त्स्त्रि॒यो निरि॑न्द्रि॒या
अदा॑यादी॒रपि॑ पा॒पात्पु॒ंस उप॑स्ति॒तरम्॥२७॥

व॒दन्ति॑ यद्धृ॒तेन॑ पा॒त्नीव॒तं श्री॒णाति॑ वज्रै॒णैवैनं॑ व॒शे कृ॒त्वा
गृ॒ह्णात्यु॑प॒याम॑गृही॒तोऽसी॒त्याहे॒यं वा उ॑प॒याम॑स्तस्मा॑दि॒मां
प्र॒जा अनु॑ प्र जा॑यन्ते बृ॒हस्प॑ति॒सुत॑स्य त॒ इत्या॑ह॒ ब्रह्म॑ वै

देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयतीन्द्रो इत्याह
रेतो वा इन्द्रो रेतं एव तद्धधातीन्द्रियाव इति॥२८॥

आह प्रजा वा इन्द्रियं प्रजा एवास्मै प्र जनयत्यग्रा(३)
इत्याहाग्निरैवे रेतोधाः पत्नीव इत्याह मिथुनत्वाय सजूर्देवेन
त्वष्टा सोममपिबेत्याह त्वष्टा वै पशूनाम्मिथुनानां
रूपकद्रूपमेव पशुषु दधाति देवा वै त्वष्टारमजिघांसन्थ्स
पत्नीः प्रापद्यत् तं न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि॥२९॥

वध्यम्प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्मात्पत्नीवते त्वष्ट्रेऽपि
गृह्यते न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वषट्करोति
यदनुवषट्कुर्याद्रुद्रं प्रजा अन्ववसृजेद्यन्नानुवषट्कुर्यादशान्तमग्नीथ्सो
वषट्करोति न रुद्रं प्रजा अन्ववसृजति शान्तमग्नीथ्सोमम्भक्षयत्य
सीद॥३०॥

नेष्टः पत्नीमुदानयेत्याहाग्नीदेव नेष्टरि रेतो दधाति
नेष्टा पत्नियामुद्गात्रा सं ख्यापयति प्रजापतिर्वा एष
यदुद्गाता प्रजानां प्रजननायाप उप प्र वर्तयति रेतं
एव तथ्सिञ्चत्यूरुणोप प्र वर्तयत्यूरुणा हि रेतः सिच्यते
नग्नकृत्योरुमुप प्र वर्तयति यदा हि नग्न ऊरुर्भवत्यथ

मिथुनी भवतोऽथ रेतः सिच्यतेऽथ प्रजाः प्र जायन्ते॥ ३१॥

पत्नीः सुवर्गमुपस्तितरमिन्द्रियाव इत्यपि सीद मिथुन्यष्टौ च॥८॥ [८]

इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य शीर्षकपालमुदौजत्स द्रोणकलशो-
ऽभवत्तस्मात्सोमः समस्रवत्स हारियोजनोऽभवत्तं
व्यचिकित्सञ्जुहवानी(३) मा हौषा(३) मिति सो-
ऽमन्यत यद्धोष्याम्यामं हौष्यामि यन्न होष्यामि यज्ञवेशसं
करिष्यामीति तमधियतु होतुं सोऽग्निरब्रवीन्न मय्यामं
हौष्यसीति तं धानाभिरश्रीणात्॥ ३२॥

तं शृतम्भूतमजुहोद्यद्धानाभिरहारियोजनं श्रीणाति
शृतत्वाय शृतमेवैनम्भूतं जुहोति बह्वीभिः श्रीणात्येतावन्ती-
रेवास्यामुष्मिल्लोके कामदुघा भवन्त्यथो खल्वाहुरेता वा
इन्द्रस्य पृश्नयः कामदुघा यद्धारियोजनीरिति तस्माद्बह्वीभिः
श्रीणीयादृक्सामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ तयोः परिधयं
आधानं यदप्रहृत्य परिधीञ्जुहुयादन्तराधानाभ्याम्॥ ३३॥

घासम्प्र यच्छेत्प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति निराधानाभ्यामेव
घासम्प्र यच्छत्युन्नेता जुहोति यातयामेव ह्येतरह्यध्वर्युः
स्वगाकृतो यदध्वर्युर्जुहुयाद्यथा विमुक्तम्पुनर्युनक्ति तादृगेव

तच्छी॒र्षन्न॑धिनि॒धाय॑ जुहोति शी॒र्षतो॑ हि स सु॒भवं॑द्विक्रम्य
जुहोति वि॒क्रम्य॑ हीन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्त्समृ॒द्धौ प॒शवो॑ वै
हा॒रियो॑जनीर्य॒थ्सं॑म्भिन्धादल्पाः॑ ॥ ३४ ॥

ए॒न॒म्प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॒ उप॑ तिष्ठे॒रन्य॑त्र सं॑म्भिन्धाद्ब॒हव॑
ए॒न॒म्प॒शवो॑ऽभु॒ञ्जन्त॒ उप॑ तिष्ठे॒रन्मन॑सा॒ सम्बा॑धत उ॒भयं॑ करोति
ब॒हव॑ ए॒वैन॑म्प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॒ उप॑ तिष्ठन्त उ॒न्नेत॑र्यु॒पह॑वमिच्छन्ते
य ए॒व तत्र॑ सोमपी॒थस्तमे॑वाव॑ रुन्धत उत्तरवेद्यां नि व॑पति
प॒शवो॑ वा उत्तरवे॒दिः प॒शवो॑ हा॒रियो॑जनीः प॒शुष्वे॒व प॒शून्प्रति॑
ष्ठापयन्ति ॥ ३५ ॥

अ॒श्री॒णा॒दन्तरा॑धानाभ्यामल्पाः॑ स्थापयन्ति ॥ १ ॥ [१]

ग्र॒हान् वा अ॒नु प्र॒जाः प॒शवः॑ प्र जा॑यन्त उपा॑श्चन्तर्या॒माव॑जा
शु॒क्राम॒न्थिनौ॒ पुरु॑षा ऋ॒तुग्र॒हाने॑कशफा आ॒दित्य॑ग्र॒हं
गाव॑ आ॒दित्य॑ग्र॒हो भूयि॑ष्ठाभिर्ऋ॒ग्भिर्गृ॑ह्यते तस्मा॒द्वावः॑
प॒शूना॑म्भूयि॑ष्ठा यत्रि॒रुपा॑श्च॒ हस्ते॑न विगृ॒ह्णाति॑ तस्मा॒द्द्वौ
त्री॒न॒जा ज॒नय॑त्यथाव॑यो भूय॑सीः पि॒ता वा ए॒ष यदा॑ग्र॒यणः॑
पु॒त्रः क॒लशो॑ यदा॑ग्र॒यण उ॑प॒दस्ये॑त्क॒लशा॑द्बृ॒ह्म्याद्य॑था
पि॒ता ॥ ३६ ॥

पुत्रं क्षित उ॒पधा॑वति ता॒दृगे॒व तद्यत्क॒लशं॑ उ॒पद॑स्ये॒दाग्र॑य॒णाद्ब्र॑
 पु॒त्रः पि॒तरं॑ क्षित उ॒पधा॑वति ता॒दृगे॒व तदा॒त्मा वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑
 यदा॑ग्र॒यणो॑ यद्ब्र॒ह्म वा॑ क॒लशो॑ वो॒पद॑स्ये॒दाग्र॑य॒णाद्ब्र॑ह्मीयादा॒त्मनं॑
 ए॒वाधि॑ य॒ज्ञं निष्क॑रोत्यवि॒ज्ञातो॑ वा ए॒ष गृ॑ह्यते यदा॑ग्र॒यणः
 स्था॒ल्या गृ॑ह्णाति वाय॒व्येन॑ जुहोति॒ तस्मा॑त्॥ ३७ ॥

गर्भे॒णावि॑ज्ञातेन ब्रह्म॒हाव॑भृथमव॑ यन्ति॒ परा॑ स्था॒लीर॑स्यन्त्यु॒द्व
 हर॑न्ति॒ तस्मा॑त्त्रि॒भ्यं जा॒ताम्परा॑स्यन्त्यु॒त्पुमा॑स॒सं हर॑न्ति॒
 यत्पु॑रो॒रुच॑माह॒ यथा॑ वस्य॑स आ॒हर॑ति ता॒दृगे॒व तद्यद्ब्र॑ह्म
 गृ॑ह्णाति॒ यथा॑ वस्य॑स आ॒हृत्य॑ प्रा॒हं ता॒दृगे॒व तद्यत्सा॑दयति॒
 यथा॑ वस्य॑स उ॒पनि॑धायाप॒क्राम॑ति ता॒दृगे॒व तद्यद्वै॑ य॒ज्ञस्य॑
 साम्ना॑ यजु॑षा क्रि॒यते॑ शिथि॒लं तद्यद्दृ॒चा तद्दृढ॑म्पु॒रस्ता॑दुप॒यामा॑
 यजु॑षा गृह्यन्त उ॒परि॑ष्टादुप॒यामा॑ ऋ॒चा य॒ज्ञस्य॑ धृत्यै॑॥ ३८ ॥

यथा॑ पि॒ता तस्मा॑दप॒क्राम॑ति ता॒दृगे॒व तद्यदृ॒ष्टादं॑ च॥ 10 ॥ ————— [१०]

प्रा॒न्यानि॑ पा॒त्राणि॑ यु॒ज्यन्ते॑ ना॒न्यानि॑ या॒निं परा॑ची॒नानि॑
 प्रयु॑ज्यन्तेऽमु॒मेव॑ तैर्लो॒कम॑भि॒ जंय॑ति॒ परा॑डि॒व ह्य॑सौ लो॒को
 या॒नि पुनः॑ प्रयु॑ज्यन्त॑ इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑भि॒ जंय॑ति॒ पुनः॑ पुनरि॒व
 ह्य॑यं लो॒कः प्रा॒न्यानि॑ पा॒त्राणि॑ यु॒ज्यन्ते॑ ना॒न्यानि॑ या॒निं

पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोषधयः परा भवन्ति यानि पुनः॥३९॥

प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोषधयः पुनरा भवन्ति प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वारण्याः पशवोऽरण्यमप यन्ति यानि पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यनु ग्राम्याः पशवो ग्राममुपावयन्ति यो वै ग्रहाणां निदानं वेदं निदानवान्भवत्याज्यमित्युक्तं तद्वै ग्रहाणां निदानं यदुपांशु शंसति तत्॥४०॥

उपांश्वन्तर्यामयोर्यदुच्चैस्तदितरेषां ग्रहाणामेतद्वै ग्रहाणां निदानं य एवं वेदं निदानवान्भवति यो वै ग्रहाणाम्मिथुनं वेदं प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते स्थालीभिर्न्ये ग्रहां गृह्यन्ते वायव्यैरन्य एतद्वै ग्रहाणाम्मिथुनं य एवं वेदं प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायत इन्द्रस्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ्॥४१॥

व्याच्छत्स आत्मन्नारमणं नाविन्दत्स एताननुसवनम्पुरोडाशां स आत्मन्नारमणमकुरुत् तस्मादनुसवनम्पुरोडाशा निरुप्यन्ते तस्मादनुसवनम्पुरोडाशानाम्प्राश्नीयादात्मन्नेवारमणं कुरुते

नैन॑ꣳ सोमोऽति॑ पवते ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ नर्चा॑ न यजु॑षा
प॒ङ्क्तिरा॑प्यतेऽथ॒ किं॑ य॒ज्ञस्य॑ पाङ्क॒त्वमिति॑ धा॒नाः क॑र॒म्भः
प॑रिवा॒पः पु॑रो॒डाशः॑ पय॒स्यां तेन॑ प॒ङ्क्तिरा॑प्यते॒ तद्य॒ज्ञस्य॑
पाङ्क॒त्वम्॥ ४२॥

भव॑न्ति॒ यानि॒ पुनः॒ शꣳसंति॑ तद्विष्व॒ङ्किञ्च॑तुर्दश च॥ 11 ॥ ————— [११]

सुव॑र्गाय॒ यद्वा॑क्षिणानि॑ समिष्टय॒जूꣳष्यव॑भृथय॒जूꣳषि॒ स्थेन॑ प्र॒जाप॑तिरेकाद॒शिनी॑मिन्द्रः
प॒त्न्यां प्र॑न्ति॒ देवा॒ वा इन्द्रि॑यं देवा॒ वा अदा॑भ्ये देवा॒ वै प्र॒बाहु॑क्प्रजापतिर्दे॒वेभ्यः॑ स
रि॑रिचान॒ष्पोऽश॑धेकादश॥ 11 ॥ सुव॑र्गाय॒ यजति॑ प्र॒जाः सौ॒म्येन॑ गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं॑ गृह्णीयात्प्र॒जां
प॒शून्निच॑त्वारिꣳशत्॥ 43 ॥ सुव॑र्गाय॒ वज्र॑स्य रू॒पꣳ समृ॑द्धौ॥ ————— [१२]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

सुव॑र्गाय॒ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वा॑क्षिणानि॒
द्वाभ्यां॑ गा॒र्हप॑त्ये जुहोति॒ द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्या
आ॒ग्नी॑ध्रे जुहोत्यन्तरि॑क्ष ए॒वा क्र॑मते॒ सदो॑ऽभ्यैति॑ सुव॒र्गमे॒वैनं॑
लो॒कं ग॑मयति॒ सौरी॑भ्यामृ॒ग्भ्यां गा॒र्हप॑त्ये जुहोत्य॒मुमे॒वैनं॑
लो॒कꣳ स॒मारो॑हयति॒ नय॑वत्य॒र्चाग्नी॑ध्रे जुहोति॒ सुव॒र्गस्य॑

लो॒कस्या॒भिनी॑त्यै दि॒वं गच्छ॑ सु॒वः प॒तेति॒ हिर॑ण्यम्॥१॥

हु॒त्वोद्गृ॑ह्णाति सु॒वर्गमे॒वैनं॑ लो॒कङ्ग॑मयति रू॒पेण॑ वो
रू॒पम॒भ्यैमी॒त्याह॑ रू॒पेण॑ ह्या॒साः रू॒पम॒भ्यैति॒ यद्धि॑र॒ण्येन॑
तु॒थो वो॑ वि॒श्ववे॑दा वि भ॑ज॒त्वित्या॑ह तु॒थो हं स्म॒ वै वि॒श्ववे॑दा
दे॒वानां॑ दक्षि॑णा वि भ॑जति तेनै॒वैना॒ वि भ॑जत्ये॒तत्ते॑ अ॒ग्ने
राधः॑॥२॥

ऐति॒ सोम॑च्युत॒मित्या॑ह सोम॑च्युतः॒ ह्यस्य॑ राध॒ ऐति॒
तन्मि॒त्रस्य॑ प॒था न॒येत्या॑ह शान्त्या॒ ऋ॒तस्य॑ प॒था प्रे॒तं
च॒न्द्रद॑क्षिणा इत्या॑ह स॒त्यं वा ऋ॒तः स॒त्येनै॒वैनां॑ ऋ॒तेन॑ वि
भ॑जति य॒ज्ञस्य॑ प॒था सु॒विता॑ नय॒न्तीरि॒त्याह॑ य॒ज्ञस्य॑ ह्ये॒ताः
प॒था यन्ति॑ यदक्षि॑णा ब्राह्म॒णम॒द्य रा॑ध्यासम्॥३॥

ऋषि॑मार्षेय॒मित्या॑हैष वै ब्रा॑ह्म॒ण ऋषि॑रार्षे॒यो यः
शु॑श्रु॒वान्तस्मा॑दे॒वमा॑ह वि सु॒वः पश्य॑ व्य॒न्तरि॑क्ष॒मित्या॑ह
सु॒वर्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति यत॑स्व स॒दस्यै॑रि॒त्याह॑
मि॒त्रत्वा॒यास्मद्वा॑त्रा दे॒वत्रा॑ गच्छ॑त॒ मधु॑मतीः प्र दा॒तार॒मा
वि॑श॒तेत्या॑ह व॒यमि॒ह प्र॑दा॒तारः॑ स्मो॑ऽस्मान॒मुत्र॑ मधु॑मती॒रा
वि॑श॒तेति॑॥४॥

वावैतदाह हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेव
 पुरस्ताद्धत्ते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्नीधे
 ददात्यग्निमुखानेवतून्प्रीणाति ब्रह्मणे ददाति प्रसूत्यै
 होत्रे ददात्यात्मा वा एष यज्ञस्य यद्धोतात्मानमेव यज्ञस्य
 दक्षिणाभिः समर्धयति॥५॥

हिरण्यं५ राधो राध्यासम्मुत्र मधुमतीरा विशतेत्यष्टात्रिंशच्च॥१॥ [१]

समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै यद्वै यज्ञस्य क्रूरं
 यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकूरोति यन्नापि कूरोति
 तदेव तैः प्रीणाति नव जुहोति नव वै पुरुषे प्राणाः पुरुषेण
 यज्ञः सम्मितो यावानेव यज्ञस्तम्प्रीणाति षडृग्नियाणि जुहोति
 षड्वा ऋतव ऋतूनेव प्रीणाति त्रीणि यजूंषि॥६॥

त्रय इमे लोका इमानेव लोकान्प्रीणाति यज्ञं यज्ञं
 गच्छ यज्ञपतिं गच्छेत्याह यज्ञपतिमेवैनं गमयति स्वां
 योनिं गच्छेत्याह स्वामेवैनं योनिं गमयत्येष तै यज्ञो
 यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीर इत्याह यजमान एव
 वीर्यं दधाति वासिष्ठो ह सात्यहव्यो दैवभागम्प्रच्छ
 यत्सृञ्जयान्बहुयाजिनोऽयीयजो यज्ञे॥७॥

य॒ज्ञ॒म॒प्र॒त्य॒ति॒ष्ठि॒षा ३ य॒ज्ञ॒प॒ता ३ वि॒ति॒ स हो॒वाच
 य॒ज्ञ॒प॒ता॒वि॒ति॒ स॒त्या॒द्वे सृ॒ञ्ज॒याः परां ब॒भूवु॒रिति॒ हो॒वाच य॒ज्ञे
 वाव य॒ज्ञः प्र॒ति॒ष्ठाप्य॑ आसी॒द्यज॑मान॒स्याप॑राभावा॒येति॒ देवां
 गा॒तु॒वि॒दो गा॒तुं वि॒त्त्वा गा॒तु॒मि॒ते॒त्या॒ह य॒ज्ञ ए॒व य॒ज्ञं प्र॒ति
 स्थाप॑यति॒ यज॑मान॒स्याप॑राभावाय॥८॥

यजूं॑षि य॒ज्ञ एक॑चत्वारि॑शच्च॥२॥ [२]

अ॒व॒भृ॒थ॒य॒जूं॑षि जु॒होति॒ यदे॒वा॒र्वा॒ची॒न॒मे॒क॑हायना॒देनः॑
 क॒रोति॒ तदे॒व तै॒रव॑ यज॒तेऽपोऽव॑भृ॒थम॑वै॒त्यप्सु॒ वै वरु॑णः
 सा॒क्षादे॒व वरु॑ण॒मव॑ यज॒ते वर्त्म॑ना॒ वा अ॒न्वित्य॑ य॒ज्ञं
 रक्षा॑ंसि जिघा॑सन्ति॒ साम्ना॑ प्र॒स्तो॒तान्व॑वैति॒ साम॒ वै
 र॑क्षो॒हा रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै त्रि॒र्नि॒ध॒न॒मु॒पैति॒ त्रय॑ इ॒मे लो॒का ए॒भ्य
 ए॒व लो॒के॒भ्यो रक्षा॑ंसि॥९॥

अप॑ हन्ति॒ पुरु॑षःपुरु॒षो नि॒ध॒न॒मु॒पैति॒ पुरु॑षःपुरु॒षो हि
 र॑क्ष॒स्वी रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्या उ॒रुं हि राजा॒ वरु॑णश्च॒कारे॒त्या॒ह
 प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै श॒तं तै॑ राज॒न्भि॒षजः॑ स॒हस्र॑मि॒त्या॒ह भे॒ष॒जमे॒वास्मै॑
 क॒रोत्य॑भि॒ष्ठि॒तो वरु॑णस्य॒ पाश॑ इ॒त्या॒ह वरु॑णपा॒शमे॒वाभि॑
 ति॒ष्ठति॒ ब॒र्हि॒र॒भि जु॒हो॒त्या॒हु॒तीनां॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त्या अथो॑

अग्निवत्येव जुहोत्यपंबरहिषः प्रयाजान्॥१०॥

यजति प्रजा वै बर्हिः प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चत्याज्यभागौ
यजति यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरैति वरुणं यजति
वरुणपाशादेवैनम्मुञ्चत्यग्नीवरुणौ यजति साक्षादेवैनं
वरुणपाशान्मुञ्चत्यपंबरहिषावनूयाजौ यजति प्रजा वै बर्हिः
प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चति चतुरः प्रयाजान् यजति
द्वावनूयाजौ षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवः॥११॥

ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठत्यवभृथ निचङ्कुणेत्याह यथोदितमेव
वरुणमव यजते समुद्रे ते हृदयमपस्वन्तरित्याह
समुद्रे ह्यन्तर्वरुणः सं त्वा विशन्त्वोषधीरुताप
इत्याहाद्विरेवैनमोषधीभिः सम्यञ्च दधाति देवीराप
एष वो गर्भ इत्याह यथायजुरेवैतत्पशवो वै॥१२॥

सोमो यद्विन्दूनाम्भक्षयेत्पशुमान्स्याद्वरुणस्त्वेनं
गृह्णीयाद्यन्न भक्षयेदपशुः स्यान्नैनं वरुणो गृह्णीयादुपस्पृश्यमेव
पशुमान्भवति नैनं वरुणो गृह्णाति प्रतियुतो वरुणस्य
पाश इत्याह वरुणपाशादेव निर्मुच्यतेऽप्रतीक्षमा यन्ति
वरुणस्यान्तरहित्या एधोऽस्येधिषीमहीत्याह समिधैवाग्निं

नमस्यन्तं उपायन्ति तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याहु तेजं
 एवात्मन्धत्ते॥१३॥

रक्षांसि प्रयाजानृतवो वै नमस्यन्तो द्वादश च॥३॥ [३]

स्फ्येन वेदिमुद्धन्ति रथाक्षेण वि मिमीते यूपम्मिनोति
 त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति
 स्तृत्यै यदन्तर्वेदि मिनुयाद्देवलोकमभि जयेद्यद्वहिर्वेदि
 मनुष्यलोकं वैद्यन्तस्य संधौ मिनोत्युभयोर्लोकयोरभिजित्या
 उपरसम्मितामिनुयात्पितृलोककामस्य रशनसम्मिताममनुष्यलोकं
 चषालसम्मितामिन्द्रियकामस्य सर्वान्धसमान्प्रतिष्ठाकामस्य
 ये त्रयो मध्यमास्तान्धसमान्पशुकामस्यैतान् वै॥१४॥

अनु पशव उप तिष्ठन्ते पशुमानेव भवति व्यतिषजेदितरान्प्रज
 यं कामयेत प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य
 मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ हसीयांसमेषा वै
 गर्तमिद्यस्यैवम्मिनोति ताजक्प्र मीयते दक्षिणार्ध्यं
 वर्षिष्ठमिनुयात्सुवर्गकामस्याथ हसीयांसमाक्रमणमेव
 तत्सेतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

यदेकस्मिन् यूपे द्वे रशने परिव्ययति तस्मादेको द्वे जाये

विन्दते॒ यन्नैका॑ र॒शनां॑ द्वयो॒र्यूप॑योः परि॒व्यय॑ति॒ तस्मान्नैका॑
 द्वौ प॒तीं वि॒न्दते॒ यं का॒मये॑त॒ स्यस्य॑ जा॒येतेत्यु॑पा॒न्ते
 तस्य॑ व्य॒तिष॑जे॒थस्यै॑वा॒स्य जा॒यते॒ यं का॒मये॑त॒ पुमा॑नस्य
 जा॒येतेत्या॒न्तं तस्य॑ प्र वै॒ष्टये॑त्पुमा॑ने॒वास्य॑॥१६॥

जा॒यतेऽसु॑रा॒ वै दे॒वान्दक्षि॑ण॒त उ॒पा॒नय॑न्तां दे॒वा
 उ॒प॒शये॑नै॒वापा॑नुदन्त॒ तदु॑प॒शय॑स्यो॒प॒शय॑त्वं यद्वक्षि॑ण॒त
 उ॒प॒शय॑ उ॒प॒शये॑ भ्रातृ॒व्याप॑नुत्यै॒ सर्वे॒ वा अ॒न्ये यू॒पाः
 प॒शुम॑न्तोऽथो॒प॒शय॑ ए॒वाप॑शुस्तस्य॒ यज॑मानः प॒शुर्य॑न्न
 निर्दि॑शेदार्ति॒माच्छे॑द्यज॑मानोऽसौ ते प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यं
 द्वि॒ष्ट्याद्य॑मेव॥१७॥

द्वेष्टि॑ तम॑स्मै प॒शुं निर्दि॑शति॒ यदि॒ न द्वि॒ष्ट्यादा॑खुस्ते
 प॒शुरि॑तिं ब्रूया॒न्न ग्रा॒म्यान्प॑शून् हि॒नस्ति॒ नार॑ण्यान्प्रजाप॑तिः
 प्र॒जा अ॑सृजत॒ सोऽन्नाद्ये॑न॒ व्यार्ध्य॑त॒ स ए॒तामे॑काद॒शिनी॑मप॒श्यत्
 वै सोऽन्नाद्य॑मवा॒रुन्द्ध॒ यद्व॑श॒ यूपा॑ भव॑न्ति॒ दशा॑क्षरा वि॒राड॑न्नं
 वि॒राड्वि॑राजै॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्द्धे॑॥१८॥

य ए॒काद॑शः स्तनं ए॒वास्यै॒ स दु॒ह ए॒वैनां॑ तेन॒ वज्रो॑
 वा ए॒षा सम्मी॑यते॒ यदे॑काद॒शिनी॑ से॒श्वरा॑ पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॒श्वं

य॒ज्ञः॑ सम्म॑र्दितो॒र्यत्पा॑लीव॒तम्मि॒नोति॑ य॒ज्ञस्य॑ प्रत्युत्त॑ब्ध्यै
स॒य॒त्वाय॑॥१९॥

वै सम॑ष्ट्यै पु॒मान्वा॒स्य॒ यमे॒व रु॑न्धे त्रि॒श॒ब्द॑॥४॥ [४]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृज॒त स रि॑रिचा॒नोऽम॑न्य॒त
स ए॒तामे॑काद॒शिनी॑मपश्य॒त्तया॑ वै स आ॒युरि॑न्द्रि॒यं
वी॒र्य॑मा॒त्मन्न॑धत्त प्र॒जा इ॒व ख॒लु वा ए॒ष सृ॑ज॒ते यो य॑ज॒ते स
ए॒तर्हि॑ रि॒रिचा॒न इ॒व य॑दे॒षैका॑द॒शिनी॑ भव॒त्यायु॑रे॒व तयै॑न्द्रि॒यं
वी॒र्यं॑ यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते प्रैवाग्ने॒येन॑ वापयति मिथु॒नः॑
सा॒र॒स्व॒त्या क॑रोति॒ रेतः॑॥२०॥

सौ॒म्येन॑ दधाति॒ प्र ज॑नयति पौ॒ष्णेन॑ बा॒र्ह॒स्प॒त्यो
भ॑वति॒ ब्र॒ह्म वै दे॒वाना॑म्बृ॒ह॒स्प॒तिर्ब्र॑ह्म॒णैवा॒स्मै प्र॒जाः प्र
ज॑नयति वै॒श्वदे॒वो भ॑वति वै॒श्वदे॒व्यो वै प्र॒जाः प्र॒जा
ए॒वा॒स्मै प्र ज॑नयतीन्द्रि॒यमे॒वैन्द्रे॑णाव॒रु॒द्धे वि॒श॒म्मा॒रु॒तेनौ॒जो
ब॒ल॒मैन्द्रा॑ग्नेन॑ प्रस॒वाय॑ सावि॒त्रो निर्व॑रुण॒त्वाय॑ वा॒रु॒णो म॑ध्य॒त
ऐ॒न्द्र॒मा ल॑भते मध्य॒त ए॒वेन्द्रि॒यं य॑ज॑माने दधाति॥२१॥

पु॒र॒स्ता॒दै॒न्द्रस्य॑ वै॒श्वदे॒वमा॑ल॒भते॑ वै॒श्वदे॒वं वा अ॒न्न॒म॒न्नमे॒व
पु॒र॒स्ता॒द्ध॑त्ते॒ तस्मा॑त्पु॒र॒स्ता॒दन्न॑मद्यत ऐ॒न्द्र॒मा॒ल॒भ्यं मा॒रु॒तमा॑

ल॒भते॒ वि॒ड्वे म॒रुतो॒ वि॒शमे॒वास्मा॒ अनु॒ ब॒ध्नाति॒ यदि॑
 का॒मये॑त॒ योऽव॑गतः सोऽपं रु॒ध्यतां॑ योऽप॑रुद्धः सोऽव॑
 गच्छ॒त्वित्यै॒न्द्रस्य॑ लो॒के वा॑रु॒णमा ल॑भेत वा॒रुण॑स्य लो॒क
 ऐ॒न्द्रम्॥२२॥

य ए॒वाव॑गतः सोऽपं रु॒ध्यते॒ योऽप॑रुद्धः सोऽव॑ गच्छ॒ति
 यदि॑ का॒मये॑त प्र॒जा मु॒ह्येयु॑रिति॒ प॒शून्व्यति॑षजेत्प्र॒जा
 ए॒व मो॑हयति॒ यद॑भिवा॒हृतो॑ऽपां वा॒रुण॑माल॒भेत॑ प्र॒जा
 वरु॑णो गृ॒ह्णीया॑दक्षिण॒त उ॑द॒श्चमा ल॑भतेऽपवा॒हृतो॑ऽपां
 प्र॒जाना॑मवरु॒णग्रा॑हाय॥२३॥

रेतो॒ यज॑माने दधाति लो॒क ऐ॒न्द्र५ स॒प्तत्रिं॑शच्च॥५॥ [५]

इन्द्रः॒ पत्न्या॒ मनु॑मयाजयत्ता॒म्पर्य॑ग्निकृ॒तामु॑द॒सृज॑त्तया॒
 मनु॑रा॒ध्नोद्य॑त्पर्य॒ग्निकृ॑तम्पा॒त्नीव॑तमु॒त्सृज॑ति॒ यामे॒व मनु॑र॒ऋद्धि॑-
 मा॒ध्नोत्ता॑मे॒व यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑ य॒ज्ञस्य॑ वा अ॒प्रति॑ष्ठिताद्य॒ज्ञः
 परा॑ भवति य॒ज्ञम्परा॑भ॒वन्तं॑ यज॑मा॒नोऽनु॒ परा॑ भवति॒
 यदा॑ज्ये॒न पा॒त्नीव॑तः स॒ंस्था॑पयति य॒ज्ञस्य॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै
 य॒ज्ञम्प्रति॑तिष्ठन्तं॒ यज॑मा॒नोऽनु॒ प्रति॑ तिष्ठती॒ष्टं व॑पया॥२४॥

भव॒त्यनि॑ष्टं व॒शया॑थ॒ पा॒त्नीव॑तेन॒ प्र च॑रति ती॒र्थ ए॒व प्र

चरत्यथो एतर्ह्येवास्य यामस्त्वाष्ट्रो भवति त्वष्टा वै रेतंसः
सिक्तस्य रूपाणि वि करोति तमेव वृषाणम्पत्नीष्वपि सृजति
सोऽस्मै रूपाणि वि करोति॥२५॥

वपया षड्विंशच्च॥६॥ [६]

घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्ति यत्सौम्यो भवति
यथा मृतायानुस्तरणीं घ्नन्ति तादृगेव तद्यदुत्तरार्धे वा मध्ये
वा जुहुयाद्देवताभ्यः समदं दध्याद्वक्षिणार्धे जुहोत्येषा वै
पितॄणां दिवस्वायामेव दिशि पितृन्निरवदयत उद्गातृभ्यो
हरन्ति सामदेवत्यो वै सौम्यो यदेव साम्नश्छम्बद्वुर्वन्ति
तस्यैव स शान्तिरव॥२६॥

ईक्षन्ते पवित्रं वै सौम्य आत्मानमेव पवयन्ते य
आत्मानं न परिपश्येदितासुः स्यादभिददिं कृत्वावेक्षेत
तस्मिन् ह्यात्मानम्परिपश्यत्यथो आत्मानमेव पवयते यो
गतमनाः स्यात्सोऽवेक्षेत यन्मे मनः परागतं यद्वा मे
अपरागतम्। राज्ञा सोमेन तद्वयमस्मासु धारयामसीति मन
एवात्मन्दाधार॥२७॥

न गतमना भवत्यप वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीज

घृतस्य यजत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं
च दाधारोपांशु यजति मिथुनत्वाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति
मित्रो यज्ञस्य स्विष्टं युवते वरुणो दुरिष्टं कं तर्हि
यज्ञः कं यजमानो भवतीति यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते
मित्रेणैव ॥ २८ ॥

यज्ञस्य स्विष्टं शमयति वरुणेन दुरिष्टं नार्तिमाच्छति
यजमानो यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिन्दन्त्येवमृक्सामे
यज्ञम्प्र भिन्तो यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते यज्ञायैव
प्रभिन्नाय मृत्युमन्ववांस्यति शान्त्यै यातयामानि वा एतस्य
छन्दांसि य ईजानश्छन्दसामेष रसो यद्वशा यन्मैत्रावरुणीं
वशामालभते छन्दांस्येव पुनरा प्रीणात्ययांतयामत्वायाथो
छन्दःस्वेव रसं दधाति ॥ २९ ॥

अवं दाधार मित्रेणैव प्रीणाति षट् ॥ ७ ॥ [७]

देवा वा इन्द्रियं वीर्यं १ व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत
तदतिग्राह्या अभवन्तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं यदतिग्राह्या
गृह्यन्त इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते तेजं
आग्नेयेनैन्द्रियमैन्द्रेण ब्रह्मवर्चसं सौर्येणोपस्तम्भनं वा

एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानि यत्पृष्ठे न गृहीयात्प्राञ्चं
यज्ञमपृष्ठानि सः शृणीयुर्यदुक्थ्ये ॥ ३० ॥

गृहीयात्प्रत्यञ्चं यज्ञमतिग्राह्याः सः शृणीयुर्विश्वजिति
सर्वपृष्ठे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सवीर्यत्वाय प्रजापतिर्देवेभ्यो
यज्ञान्व्यादिंशत्स प्रियास्तनूरप न्यधत्त तदतिग्राह्या
अभवन्वितनुस्तस्य यज्ञ इत्याहुर्यस्यातिग्राह्या न गृह्यन्त
इत्यप्यग्निष्टोमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सतनुत्वाय देवता वै
सर्वाः सदृशीरासन्ता न व्यावृतमगच्छन्ते देवाः ॥ ३१ ॥

एत एतान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्यताग्नेयमग्निरैन्द्रमिन्द्रः सौर्यः
सूर्यस्ततो वै तैऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छन् यस्यैवं
विदुष एते ग्रहा गृह्यन्ते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण
गच्छतीमे लोका ज्योतिष्मन्तः समावद्दीर्याः कार्या
इत्याहुराग्नेयेनास्मिल्लोके ज्योतिर्धत्त ऐन्द्रेणान्तरिक्ष इन्द्रवायू
हि सयुजौ सौर्येणामुष्मिल्लोके ॥ ३२ ॥

ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति
समावद्दीर्यानेनान्कुरुत एतान् वै ग्रहान्बम्बाविश्ववयसाववित्ताम्
ताभ्यामिमे लोकाः पराश्चश्चार्वाश्चश्च प्राभुर्यस्यैवं विदुष एते

ग्रहा॑ गृह्यन्ते॒ प्रास्मा॑ इ॒मे लो॒काः परा॑श्चश्चा॒र्वाश्च॑श्च
भान्ति॥ ३३ ॥

उ॒क्त्ये॑ दे॒वा अ॒मुष्मि॑ल्लौक॒ एकान्न॑च॒त्वारि॑श॒च्च॥ ८ ॥ [८]

दे॒वा वै यद्य॑ज्ञेऽकुर्व॑त॒ तदसु॑रा अकुर्व॑त॒ ते दे॒वा अदा॑भ्ये
छन्दा॑सि॒ सर्व॑नानि॒ सम॑स्थापयन्ततो॒ दे॒वा अभ॑वन्परासु॑रा
यस्यै॒वं वि॒दुषोऽदा॑भ्यो गृह्य॑ते भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति॒ यद्वै दे॒वा असु॑रा॒नदा॑भ्येनाद॑भ्रुवन्तददा॑भ्यस्यादा॑भ्य॒त्वं
य ए॒वं वेद॑ द॒भ्रोत्ये॒व भ्रातृ॑व्यं नैन॒मभ्रातृ॑व्यो द॒भ्रोति॥ ३४ ॥

ए॒षा वै प्र॒जाप॑तेरतिमो॒क्षिणी॒ नाम॑ त॒नूर्य॑ददा॑भ्य॒ उप॑नद्धस्य
गृह्णा॑त्यतिमु॒क्त्या अति॑ पा॒प्मान॑मभ्रातृ॑व्यम्मुच्य॑ते॒ य ए॒वं वेद॑
घ्नन्ति॒ वा ए॒तत्सोमं॑ यद॑भिषु॒ण्वन्ति॒ सोमै॑ ह॒न्यमा॑ने य॒ज्ञो ह॑न्यते
य॒ज्ञे यज॑मानो ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति॒ किं तद्य॑ज्ञे यज॑मानः कुरु॑ते
येन॒ जीव॑न्त्सुव॒र्गं लो॒कमे॑तीति॒ जीव॑ग्र॒हो वा ए॒ष यद॑दा॒भ्यो-
ऽन॑भिषु॒तस्य॑ गृह्णा॑ति॒ जीव॑न्तमे॒वैनं॑ सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॒
वि वा ए॒तद्य॑ज्ञं छि॑न्दन्ति॒ यद॑दा॒भ्ये सऽ॒स्थाप॑यन्त्यः॒ शून॑पि
सृ॒जति॑ य॒ज्ञस्य॒ संत॑त्यै॥ ३५ ॥

द॒भ्रोत्ये॑न॒भिषु॑तस्य॒ गृह्णा॑त्येका॒न्नवि॑शतिश्च॥ ९ ॥ [९]

दे॒वा वै प्र॒बाहु॑ग्र॒हान॑गृह्णा॒तु स ए॒तं प्र॒जाप॑तिर॒ऽशु॑मं॒पश्य॑त्तमं॒गु
तेन॒ वै स आ॑र्ध्रो॒द्यस्यै॑वं वि॒दुषो॑ऽऽशु॒र्गृह्य॑तं ऋ॒ध्नोत्ये॑व
स॒कृद॑भिषु॒तस्य॑ गृह्णा॒ति स॒कृद्धि॑ स तेना॒र्ध्रोन्मन॑सा गृह्णा॒ति
मन॑ इ॒व हि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ते॒रास्या॒ औदु॑म्बरेण गृह्णा॒त्यूर्वा
उ॒दुम्ब॑र॒ ऊर्ज॑मे॒वाव॑ रु॒द्धे चतुः॑स्र॒क्ति भ॑वति दि॒क्षु॥ ३६॥

ए॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति॒ यो वा अ॒ऽशो॒राय॑त॒नं वेदा॑य॒तन॑वान्भवति
वा॒मदे॒व्यमि॑ति॒ साम॒ तद्वा अ॑स्या॒यत॑न॒म्मन॑सा॒ गाय॑मानो
गृह्णा॒त्याय॑त॒नवाने॒व भ॑वति॒ यद॑ध्व॒र्युर॒ऽशुं गृह्ण॑न्नार्ध॒येदु॒भाभ्यां॑
न॒र्ध्यैता॑ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय च॒ यद॑र्ध॒येदु॒भाभ्या॑मृ॒ध्येता॑न॒वानं
गृह्णा॒ति सै॒वास्य॑र्द्धि॒र्हिर॑ण्यम॒भि व्य॑नित्य॒मृतं॑ वै हि॒रण्य॑मायुः
प्रा॒ण आ॒युषै॒वामृ॑तम॒भि धि॑नोति श॒तमा॑न॒म्भव॑ति श॒तायुः॑
पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥ ३७॥

दि॒क्ष्वन॑ति वि॒ऽशु॒तिश्च॑॥ 10॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान्व्यादि॑श॒त्स रि॑रि॒चानो॑ऽमन्य॒त
स य॒ज्ञाना॑ऽ षोड॒शधे॑न्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मान॑म॒भि स॒म॒क्खि॑द॒त्
तथो॑ड॒श्य॑भव॒न्न वै षो॑ड॒शी ना॒म य॒ज्ञोऽस्ति॑ यद्वा॒व षो॑ड॒शऽ
स्तो॒त्रऽ षो॑ड॒शऽ श॒स्त्रं तेन॑ षोड॒शी तथो॑ड॒शिनः॑ षोड॒शित्वं॑

यथोडुशी गृह्यते इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते
देवेभ्यो वै सुवर्गो लोकः ॥ ३८ ॥

न प्राभवत्त एतः षोडशिनमपश्यन्तमगृह्णत ततो वै
तेभ्यः सुवर्गो लोकः प्राभवद्यथोडुशी गृह्यते सुवर्गस्य
लोकस्याभिजित्या इन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतः षोडशिनम्प्रायच्छत्तमगृह्णीत
ततो वै सोऽग्रं देवतानाम्पर्यैद्यस्यैवं विदुषः षोडशी
गृह्यते ॥ ३९ ॥

अग्रमेव समानानाम्पर्येति प्रातःसवने गृह्णाति वज्रो
वै षोडशी वज्रः प्रातःसवनं स्वादेवैनं योनेर्निर्गृह्णाति
सवनेसवनेऽभि गृह्णाति सवनात्सवनादेवैनम्प्र जनयति
तृतीयसवने पशुकामस्य गृह्णीयाद्वज्रो वै षोडशी
पशवंस्तृतीयसवनं वज्रेणैवास्मै तृतीयसवनात्पशूनं रुद्धे
नोक्थ्ये गृह्णीयात्प्रजा वै पशवं उक्थानि यदुक्थ्ये ॥ ४० ॥

गृह्णीयात्प्रजां पशूनस्य निर्दहेदतिरात्रे पशुकामस्य
गृह्णीयाद्वज्रो वै षोडशी वज्रेणैवास्मै पशूनं वरुध्य
रात्रियोपरिष्ठाच्छमयत्यप्यग्निष्टोमे राजन्यस्य गृह्णीयाद्व्यावृत्कामे

हि रांज॒न्यो॑ यज॑ते सा॒ह ए॒वास्मै॑ वज्रं॑ गृह्णाति॒ स ए॒नं वज्रो॑
भूत्या॑ इ॒न्द्रे नि॒र्वा द॑हत्येकवि॒ंशः॑ स्तो॒त्रम्भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठित्यै
हरि॑वच्छस्यत॒ इन्द्र॑स्य प्रि॒यं धाम॑॥४१॥

उपा॑प्रोति कनी॑या॒सि वै दे॒वेषु॑ छ॒न्दा॒स्यास॒ज्याया॒स्यसु॑रे
ते दे॒वाः कनी॑यसा॒ छन्द॑सा॒ ज्याय॒श्छन्दो॑ऽभि व्य॑श॒सन्ततो॑
वै तेऽसु॑राणां लो॒कम॑वृञ्जत॒ यत्कनी॑यसा॒ छन्द॑सा॒
ज्याय॒श्छन्दो॑ऽभि वि॒श॒संति॑ भ्रातृ॒व्यस्यै॑व तल्लो॒कं वृ॑ङ्क्ते
षड॒क्षरा॒ण्यति॑ रेचयन्ति॒ षड्वा ऋ॒तवं ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति च॒त्वारि॒
पूर्वा॒ण्यव॑ कल्पयन्ति॥४२॥

चतु॑ष्पद ए॒व प॒शून॑वं रु॒न्द्रे द्वे उत्त॑रे द्वि॒पदं ए॒वावं
रु॒न्द्रेऽनु॑ष्टुभ॑म॒भि सम्पा॑दयन्ति॒ वाग्वा अ॑नु॒ष्टुप्त॑स्मा॒त्राणा॑नां
वागु॑त्त॒मा संम॑याविषिते सूर्ये॑ षोड॒शिनः॑ स्तो॒त्रमु॑पाक॑रोत्येतस्मि॒न्
लो॒क इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्त्साक्षा॒देव वज्र॑म्भ्रातृ॒व्याय॑ प्र
ह॑रत्यरुणपि॒शंगो॑ऽश्वो दक्षि॑णै॒तद्वै वज्र॑स्य रू॒पं समृ॑द्ध्यै॥४३॥

लो॒को वि॒दुषः॑ षोड॒शी गृ॒ह्यते॑ यदु॒क्त्यै धाम॑ कल्पयन्ति सप्तच॑त्वारि॒ंशच्च॑॥११॥[११]

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>